

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MLY- YL- 2013- 0002**

**BÖLGESEL DENGESİZLİKLERİN GİDERİLMESİNDE
KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ VE GÜNEY EGE
KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

**HAZIRLAYAN
Güzide YILDIZ**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ertuğrul ACARTÜRK**

AYDIN-2013

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MLY- YL- 2013- 0002**

**BÖLGESEL DENGESİZLİKLERİN GİDERİLMESİNDE
KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ VE GÜNEY EGE
KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN

Güzide YILDIZ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ertuğrul ACARTÜRK

AYDIN-2013

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Güzide YILDIZ

İmza :

YAZAR ADI - SOYADI: GÜZİDE YILDIZ

**BAŞLIK: BÖLGESEL DENGESİZLİKLERİN GİDERİLMESİNDE
KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ VE GÜNEY EGE
KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

ÖZET

Dünya üzerinde doğal ve toplumsal kaynaklar, mekan üzerinde eşit bir şekilde dağılmadığından dolayı sosyo- ekonomik gelişmeler zaman ve mekan bakımından farklılık göstermektedir. Bu durum ülkeler arasında sosyo- ekonomik yönden gelişme farklılıklarının yaşanmasına ve gelişmiş, az gelişmiş, gelişmekte olan ve geri kalmış ülkeler gibi sınıflandırmalar yapılmasına sebep olmaktadır.

Bölgesel dengesizlikler, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farkları, günümüz dünyasının en önemli problemlerinden biridir. Bunun sonucu olarak tüm ülkeler çözüm arayışı içine girmişlerdir. Türkiye’de çok belirgin olan bölgeler arası gelişmişlik farkları, bölgesel politikalarımızdaki aksaklıkları açıkça göz önüne sermektedir. Bu doğrultuda, çözüm için farklı stratejiler geliştirmek ve sıra dışı bir vizyon getirmek yönetimin asli görevlerindendir. Bu bakış açısıyla kurulan kalkınma ajansları, bölgenin sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarıp, bunu en iyi şekilde kullanmayı ve bölgesel farklılıkları bertaraf etmeyi hedeflemektedir. Pilot kurulan Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajanslarının ardından bugün ülkemizde resmi olarak kalkınma ajanslarının sayısı 26’ya çıkmıştır. Şu an faaliyete geçen kalkınma ajanslarının her biri, kendi bölgeleri için kalkınma stratejileri oluşturmaktadır.

Türkiye ekonomisinde 2006 yılında Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde alınan bir kararla ulusal kalkınma ajansları kurulmuştur. Kalkınma ajanslarının görevi öncelikle faaliyet gösterdiği bölgenin, diğer bölgelere göre gelişmişlik farklarını en aza indirmek ve bölgesel kalkınmaya yardımcı olmaktır.

Türkiye’de kurulması öngörülen kalkınma ajansları, AB yapısal fonlarından yeterince yararlanamadığından bölgesel dengesizliklerin kalkınma ajansları ile giderilebilmesi yakın zamanda mümkün görülememektedir. Bu nedenle, hükümetin

bölgesel dengesizlikleri giderici yöndeki yatırım ve teşvik uygulamalarının devamlılığı kaçınılmazdır.

Bu çalışmada bölge ve bölgesel dengesizlik kavramı üzerinde durulmakta ve bölgesel dengesizlik sorununa yönelik araçlar ele alınmaktadır. Çalışmada örnek olarak Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın kuruluşundan itibaren bölgeye sağladığı kazanımlar incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Bölge, Bölgesel Dengesizlik, Kalkınma Ajansı, Güney Ege Kalkınma Ajansı.

NAME AND SURNAME: GUZIDE YILDIZ

**TITLE: THE ROLE OF DEVELOPMENT AGENCIES IN
REMOVING REGIONAL DISPARITIES AND AN
EXAMPLE OF THE SOUTHERN AEGEAN
DEVELOPMENT AGENCY**

ABSTRACT

Since natural and social resources are not distributed evenly in the world, socio-economic developments shows discrepancies in terms of place and time. This leads to the differences of development status among the countries socio- economic and to be categorized as developed, developing and underdeveloped countries.

Regional disparities, interregional development differences are one of the most important problems of the today's world. As a result of this, countries have begun to look for solutions to these problems. Development differences between regions in Turkey, which are very definite, clearly display the defects in our regional policies. Accordingly, improving different strategies for solution and offering an extraordinary vision are the fundamental duties of government, development agencies which are established with this point of view, aim at revealing the potentials of region, using this in the best way and acquitting regional differences. After Çukurova and İzmir Development Agencies which were established as pilot areas, today the number of development agencies officially increased to 26 in our country. Now, each one of these development agencies produce development strategies for their regions.

In 2006, with the decision in the process of European Community accommodation, development agencies were founded in Turkish Economy. Primary mission of development agencies is that minimize disparities of development and help the regional development.

Development agencies, that have been thought to be established in Turkey, can not be seen possible to dissolve regional imbalance in near future because of not benefiting enough from EU's structural funds. For this reason, the funds and incitement

applications which are used by government to dissolve regional imbalances have to continue.

In this study, the emphasis is on the concept of region and regional imbalances and tools for the problems of the regional imbalance have been treated. In the study, as an example, acquisitions which have provided for the region, of South Aegean Development Agency which is operated in Aegean Region have been investigated since they have been founded.

KEY WORDS

Region, Regional Imbalance, Development Agency, South Aegean Development Agency.

ÖNSÖZ

Ülke ekonomisinin kalkınması için bölgesel dinamiklerin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Ancak bölgeler arasındaki dengesizlikler, ülke kalkınmasını menfi yönde etkilemektedir. Bu bağlamda bölgeler arası eşitsizlikleri gidermeye yönelik politikalar üretmek gerekmektedir. Söz konusu politikaların uygulanmasında ise bazı araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Araçlar içerisinde en etkililerinden bir tanesi, Bölgesel Kalkınma Araçları'dır.

Ajanslar, bulundukları bölgenin dinamiklerini harekete geçirerek bölgesel ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek için çalışmaktadır. Bölgenin kalkınması iç dinamiklerin yeterli olmadığı durumlarda dış kaynakları bölgeye çekebilme yetisine sahip ajanslar, bölge halkının gelişim sürecinde de önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, bölgesel dengesizlikleri gidermede kalkınma ajanslarının rolü açıklanmaktadır. Ayrıca Türkiye'de kurulan 26 kalkınma ajansından biri olan ve Denizli, Aydın ve Muğla illerini kapsayan Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) derinlemesine analize edilerek bugüne kadar gerçekleştirdiği faaliyetlerin bölge ekonomisine etkisi ele alınmaktadır.

Güzide YILDIZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
ÇİZELGELER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
BÖLGE VE BÖLGESEL DENGESİZLİK	5
1.1. BÖLGE KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ	5
1.1.1. Bölge Kavramının Tanımı	5
1.1.2. Bölge Çeşitleri	8
1.1.2.1. Ekonomik Yapı Açısından Bölgeler	9
1.1.2.2. Ekonomik Gelişme Düzeyi Açısından Bölgeler	13
1.2. BÖLGESEL DENGESİZLİK KAVRAMI, TÜRLERİ VE KRİTERLERİ	17
1.2.1. Bölgesel Dengesizlik Kavramı	17
1.2.2. Bölgesel Dengesizlik Türleri	19
1.2.2.1. Doğal ve Coğrafi Dengesizlikler	20
1.2.2.2. İktisadi ve Fonksiyonel Dengesizlikler	20
1.2.2.3. Sosyal ve Kültürel Dengesizlikler	21
1.2.3. Bölgesel Dengesizlik Kriterleri	21
1.2.3.1. Türkiye'de Bölgesel Dengesizlik Kriterleri	33
1.2.4. Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkışı ve Nedenleri	40
1.2.4.1. Türkiye'de Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkışı ve Nedenleri	43
1.3. BÖLGESEL DENGESİZLİK SORUNUNA YÖNELİK ÇÖZÜM ARAÇLARI	46
1.3.1. Bölgesel Kalkınmanın Aracı Olarak Bölge Planlaması	47
1.3.2. Mali ve Vergisel Teşvik Tedbirleri	49
1.3.3. Bölgesel Kalkınma İçin Gerçekleştirilmesi Gereken Kamu Yatırımlarının Gerçekleştirilmesi	51

1.3.4. Yerel Yönetimleri Güçlendirme ve Bölgesel Sorunlara Yönelik Adaptasyonun Sağlanması	53
1.3.5. Diğer Araçlar.....	54
İKİNCİ BÖLÜM	56
BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ GENEL TANITIMI, DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI	56
2.1. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ GENEL TANITIMI	56
2.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı ve Genel Özellikleri	58
2.1.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tarihsel Gelişimi.....	62
2.1.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Fonksiyonları	65
2.1.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri.....	67
2.1.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri	70
2.1.5.1. Kuruluş Biçimlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları	70
2.1.5.2. Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	72
2.1.5.3. Fonksiyonlarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	74
2.1.5.4. Mali Kaynaklarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	75
2.1.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri	76
2.1.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı	77
2.1.8. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları	81
2.2. DÜNYADA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARINA YÖNELİK UYGULAMALAR	84
2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	85
2.2.2. Birleşik Krallık (İngiltere)	87
2.2.3. Japonya	90
2.2.4. Brezilya.....	91
2.2.5. Güney Kore.....	92
2.3. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI	93
2.3.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri.....	103
2.3.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapıları.....	104
2.3.2.1. Kalkınma Kurulu	105
2.3.2.2. Yönetim Kurulu.....	106
2.3.2.3. Genel Sekreterlik	107

2.3.2.4. Yatırım Destek Ofisleri (Tek Durak Ofisleri)	108
2.3.3 Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hukuksal Yapısı.....	109
2.3.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansmanı	110
2.3.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Denetimi	112
2.3.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarından Beklenen Avantajlar	113
2.3.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler	114
2.4. PİLOT OLARAK KURULAN KALKINMA AJANSLARI	117
2.4.1. TR031 İzmir Kalkınma Ajansı.....	118
2.4.2. TR062 Çukurova Kalkınma Ajansı.....	120
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	125
GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI'NIN YAPISI, BÜTÇESİ VE FAALİYETLERİ	125
3.1. GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI'NIN YAPISI.....	125
3.1.1. Örgütsel Yapısı.....	125
3.1.1.1. Kalkınma Kurulu	127
3.1.1.2. Yönetim Kurulu.....	128
3.1.1.3. Genel Sekreterlik	129
3.1.2. Hukuki Yapıları.....	137
3.1.3. Personel Yapıları	139
3.2. GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI'NIN BÜTÇESİ	140
3.3. GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI'NIN FAALİYETLERİ.....	143
3.3.1. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın 2010 Yılı Faaliyetleri.....	143
3.3.2. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın 2011 Yılı Faaliyetleri.....	145
3.3.3. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın 2012 Yılı Faaliyetleri.....	150
3.3.4. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın 2013 Yılı Faaliyetleri	152
SONUÇ	164
KAYNAKÇA	169

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABKF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
APB	: Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi
AR- GE	: Araştırma ve Geliştirme
AVM	: Advantage West Midlands
BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansları
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
ÇKA	: Çukurova Kalkınma Ajansı
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DENİF	: Denizli İnsan Kaynakları ve İstihdam Fuarı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EBSO	: Ege Bölgesi Sanayi Odası
EEDA	: East of England Development Agency
EMDA	: East Midlands Development Agency
EUROSTAT	: Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sitemi
İDE	: İzleme ve Değerlendirme Birimi
İZKA	: İzmir Kalkınma Ajansı
KHB	: Kurumsal Hizmetler Birimi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
KSS	: Küçük Ölçekli Sanayiler
KYTK	: Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı Taslağı
LLP	: Hayat Boyu Öğrenme
METSO	: Mersin Ticaret ve Sanayi Odası
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NUTS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
NWDA	: North West Development Agency

OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ONE	: One North East
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
ÖKYAF	: Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu
PAÜ	: Pamukkale Üniversitesi
PYB	: Program Yönetim Birimi
SEEDA	: South East England Development Agency
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SUDENE	: Kuzeydoğu Brezilya Kalkınma İdaresi
SWDA	: South West of England Regional Development Agency
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDB	: Tanıtım ve Dış İlişkiler Birimi
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TTGV	: Türkiye Teknoloji Vakfı
TVA	: Tennessee Valley Authority
USAID	: Amerika Uluslar arası Kalkınma Ajansı
YAYED	: Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği
YDO	: Yatırım Destek Ofisler
ZBK	: Zonguldak Bartın Karabük Projesi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1:Tennessee Vadisi Bölgesi, ABD.....	63
Şekil 2.2:Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı.....	79
Şekil 2.3:İngiltere’de Bölge Ayrımı.....	89
Şekil 2.4:Düzey - 1 Kapsamındaki 12 Bölge.....	96
Şekil 2.5:Düzey- 2 Kapsamındaki 26 Bölge.....	97
Şekil 2.6: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı.....	105
Şekil 2.7:İzmir Kalkınma Ajansının Organizasyon Yapısı.....	119
Şekil 2.8:Çukurova Kalkınma Ajansının Organizasyon Yapısı	122
Şekil 3.1:Güney Ege Kalkınma Ajansı’nın İdari Yapısı.....	126
Şekil 3.2:Genel Sekreterlik’e Bağlı Birimler.....	129
Şekil 3.3: TR32 Bölgesi İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	159

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1.1: Dünyada Yaratılan Gayrisafi Yurtiçi Hasılanının (GDP) Dağılımı.....	25
Çizelge 1.2: Avrupa Birliği'ne Üye, Aday ve Bazı Ülkelerde Kişi Başına Düşen GSYİH.....	26
Çizelge 1.3: Satın Alma Gücü Standardına Göre Düzenlenen Kişi Başına GSYİH Endeksi.....	28
Çizelge 1.4: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı.....	34
Çizelge 1.5: Türkiye'de Tarım Bölgeleri İtibariyle Bazı Tarımsal Ürünlerin Verimleri ve Traktör Sayısı.....	36
Çizelge 1.6: Bölgeler İtibariyle 1983- 1997 ve 2000 Yıllarında Fert Başına GSYİH Endeksi (Türkiye Ortalaması: 100).....	37
Çizelge 1.7: Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksine Göre Bölgeler (2003).....	38
Çizelge 1.8: Düzey 2 Bölgeleri Bazında İnsani Gelişme Endeksi ve GSYİH Endeksi.....	40
Çizelge 2.1: Geleneksel Tavandan Tabana Karşı Modern Tabandan Tavana Yaklaşımı.....	60
Çizelge 2.2: Avrupa Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Dönemleri.....	64
Çizelge 2.3: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Çalışma Alanları ve Faaliyetleri.....	68
Çizelge 2.4: Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sınıflandırılması....	74
Çizelge 2.5: Zayıf ve Güçlü Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonları.....	76
Çizelge 2.6: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri.....	77
Çizelge 2.7: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Personel Sayıları.....	80
Çizelge 2.8 : Bazı Ülkelerde Kalkınma Ajanslarının Sağladıkları Finansman Kaynakları.....	83
Çizelge 2.9: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması.....	99
Çizelge 2.10: Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapısı.....	103
Çizelge 3.1: Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın (GEKA) 2010, 2011, 2012 Gelirleri.....	141
Çizelge 3.2: Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın (GEKA) 2010, 2011 ve 2012 Giderleri.....	142
Çizelge 3.3: 2010 Yılı İktisadi Mali Destek Programı Ödeme Tutarları.....	149

Çizelge 3.4: TR32 Bölgesi İşgücü Göstergeleri (BİN).....	157
Çizelge 3.5: TR32 Bölgesi İşgücü Göstergeleri (%).	158
Çizelge 3.6: TR32 Bölgesi Üretim Değerleri.....	159
Çizelge 3.7: TR32 Bölgesi Kamu Yatırımları.....	160
Çizelge 3.8: TR32 Bölgesi İhracatı.....	160
Çizelge 3.9: TR32 Bölgesi İthalatı.....	161
Çizelge 3.10: TR32 Bölgesi Banka Şube Sayısı.....	161
Çizelge 3.11: TR32 Bölgesi Yurtiçi Mevduatı.....	162
Çizelge 3.12: TR32 Bölgesi Kredi Performansları.....	162
Çizelge 3.13: TR32 Bölgesi İş Demografisi.....	162

GİRİŞ

Günümüz toplumların ortak sorunu olan bölgesel dengesizlikler, merkezi ve yerel kurumlar tarafından politikalarla giderilmeye çalışılmaktadır. Bugün birçok ülkede, bölgesel sorunların giderilebilmesi için Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) faaliyet göstermektedirler. Bölgesel Kalkınma ajansları, bölge içinde çalışan, kalkınmanın bölge ölçeğindeki kurumsal yapılarını oluşturan örgütlerdir. Bölge bazında kalkınmanın örgütlenmesi ihtiyacı, doğal, ekonomik ve sosyal şartların bölgeler arasında farklılık göstermesi sonucunda ortaya çıkan bölgeler arası gelişmişlik farklarının kapatılması gereğinden doğmaktadır. Bölgesel dengesizliklerin giderilmemesi, ülkenin gelişme hızının düşmesine, üretim kaynaklarının gelişmiş merkezlere akmasına ve toplumsal yapıda bozulmalara sebebiyet verebilir.

Türkiye’de bölgesel farklılıkları minimize etmek için yıllardır bölgesel planlar hazırlanmaktadır. Ulusal kalkınma planlarındaki hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını minimize etmeyi başaramamış aksine bölgeler arasındaki dengesizliği arttırmıştır.

Kalkınma ajansları, dünyadaki pek çok ülkenin değişik ihtiyaçlarını karşılamak için farklı görevler ve yapılarla kurulduklarından, bu örgütlerin hepsini kapsayacak bir tanım yapmak güçtür. Genel olarak, kalkınma ajansları kamu, özel ve gönüllü kesimlerin ortak bir girişimi olarak bölge temelli, kamu kaynakları ile finanse edilen ve kalkınmanın ortakları arasında iletişim sağlayan örgütlerdir. Ajansların fonksiyonları; ekonomik gelişme sağlamak, istihdamı artırmak, bölgenin rekabet gücünü geliştirmek, çalışma hayatındaki işgücü verimliliğini artırmak, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak, bölgeye yatırım çekmek, işletmelere destek olmak, sosyal- fiziksel şartları iyileştirmek ve bölgedeki teşvik tedbirlerini yönetmek olarak sıralanabilir. Ajansların bu faaliyetleri icra ederken kullandığı araçların en önemlilerinden birisi bölge planları hazırlamaktır. Bu planlar bölgenin mevcut durumunu, vizyonunu, bölgenin gelişmesi için çeşitli alternatifleri ve nihai stratejileri içermelidir. Böylece bölgede yer alan aktörler arasında eşgüdüm sağlanması, ulusal hedeflere ulaşılması için merkez ile ilişkilerin tesisi, ajans faaliyetlerinin performans göstergeleri elde edilebilir.

Kalkınma Ajansları konusunu, Türkiye'nin ilk kez ciddi anlamda düşünmesini gerektiren olay, 1999 Helsinki Zirvesi'dir. Bu zirvede AB'ye aday ülke statüsünü kazanan Türkiye, aday ülkelerin yapmak zorunda olduğu yeniden yapılanma çalışmaları içerisinde yer alan yapılanmayı tartışmaya başlamıştır (Arslan, 2010: 87- 88). Türkiye, AB Komisyonu'nun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında da yer alan Kalkınma Ajansları konusunda ilk olarak yasal düzenlemeler süreci başlatılmıştır. Bu süreç doğrultusunda öncelikle topluluk kurallarına uygun olarak hazırlanan ve İstatistik açıdan Taşra Yönetim Birimleri olarak bilinen Avrupa Birliği (NUTS) sistemi, 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiştir. Bu kabulü takiben 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, katılım öncesi mali yardım programından da yararlanabilmek adına Kalkınma Ajansları kurulması kararlaştırılmıştır (Berber, 2010: 29).

Kalkınma Ajansları, ülkemizde 5449 sayılı 25.01.2006 tarihinde TBMM Genel Kurul'unda görüşülerek kabul edilmiş, 08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacının ise, “kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilk ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak” olarak ifade edilmiştir (Arslan, 2010: 85).

6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ile Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı ile İzmir ilini ve bölgesini kapsayan İzmir Kalkınma ajansları pilot uygulama olarak kurulmuştur. Çukurova Kalkınma Ajansı 06.01.2007 tarihinde, İzmir Kalkınma Ajansı da 13.01.2007 tarihinde resmen faaliyetlerine başlamıştır. 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile de İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, yirmi üç ili kapsayan sekiz kalkınma ajansı daha kurulmuştur (Serka, 2013: 6).

Devam eden süreçte ise Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar'ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığı'nın 16.06.2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine 25.01.2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanun'un 3, 8 ve geçici 2.maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14.07.2009 tarihinde on altı tane daha Kalkınma Ajansı kurulması kararlaştırılmıştır. Böylelikle Kalkınma Ajansları sayısı yirmi altıya yükselmiştir (Arslan, 2010: 99).

Bu çalışmanın amacı; bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesinde bölgesel kalkınma ajanslarının rolünü ortaya koymaktır. Teorik bir çerçeve oluşturulduktan sonra söz konusu ajansların özellikleri değerlendirilmekte ve AB ülkelerinden örnekler verilmektedir. Ülkemizde kurulmuş olan İzmir Kalkınma Ajansı ve Çukurova Kalkınma Ajansı kısaca tanıtmak suretiyle, uygulama Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın söz konusu bölgede bölgesel dengesizlikleri giderip gidermediği ele alınmaktadır.

Ülkemizde çok az bilinen henüz tam olarak faaliyet göstermeyen Kalkınma Ajanslarını tanıtmak ve dünyadaki diğer örnekleri inceleyerek bölgesel gelişmeye olan katkılarını incelemek bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Bu amaçtan yola çıkarak üç bölümden oluşan bir çalışma hazırlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. Bu bölümde bölge kavramı ve bölgesel dengesizlik hakkında detaylı bilgi verilecektir. Öncelikle bölge kavramına değinilerek, bölge kavramının gelişimi hakkında bilgi verilecektir. Bölge kavramının ekonomik yapı ve ekonomik gelişme düzeyi açısından çeşitleri tek tek incelenecektir. İkinci kısımda ise, bölgesel dengesizlik kavramı, türleri ve kriterleri hakkında bilgi verilip, dünyadaki bütün ülkeler için sorun olan bölgesel dengesizliğin ortaya çıkış nedenleri ortaya konulacaktır. Son kısımda da, bölgesel dengesizliği en aza indirmek kullanılan araçların etkinliği analiz edilecektir.

İkinci bölüm de üç kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısımda, bölgesel kalkınma ajanslarının genel özellikleri, tarihsel gelişimi, amaçları ve faaliyetleri, yasal durumları, idari yapısı ve finansman kaynakları ele alınacaktır. İkinci kısımda ise, Amerika, İngiltere, Brezilya, Güney Kore ve Japonya'da bulunan kalkınma ajanslarının kurumsal yapısına kısaca değinilecektir. Bu çerçevede Türkiye'de bulunan bölgesel kalkınma ajanslarının yapıları tüm yönleriyle ele alınıp, bu ajanslardan beklenen

avantajlar ve çeşitli nedenlerden dolayı bu ajanslara yönelik yapılan eleştiriler değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde ise, Türkiye’de oluşturulan İBBS esas alınarak kurulan TR32 Güney Ege Kalkınma Ajansı’nın faaliyete geçtiği yıldan günümüze kadar yaptığı faaliyetler ve deneyimler, bu faaliyetlerin bölgeye yaptığı etkisi derinlemesine analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGE VE BÖLGESEL DENGESİZLİK

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler sosyo- ekonomik alanda dengesizlikler yaşarlar. Bu durum daha çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve küreselleşmenin gündeme gelmesiyle anlaşılmıştır. Yani bu savaş sonrası, bölgesel dengesizliklerin birçok ülkede ulusal bir sorun olarak toplumların ekonomik ve politik gündeminde yer almıştır. Böylelikle soruna yönelik duyarlılığında artmasına neden olmuştur. Bu dönemde ülkeler bir taraftan küresel dünyaya uyum sağlamak, diğer taraftan da kendi içinde ekonomik entegrasyonunu gerçekleştirebilmek için bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmaya yönelik çalışmalar yapmaktadırlar.

Bu kapsamda bölgesel dengesizlik sorununu azaltmak için devletlerin politika üretmesi ve çözüm araması, hemen her ülkede öncelikli yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ülke deneyimleri incelendiğinde, hemen her ülkenin bölgesel dengesizlik sorunlarını gidermek için kendi ekonomik ve toplumsal yapısına uygun farklı araçlara ve politikalara başvurduğu gözlenmektedir. Bu bölümde bölge kavramı ve çeşitleri tanımlanarak bölgesel dengesizlik sorununun gelişimi ve bu soruna yönelik araçlar ele alınacaktır.

1. 1. BÖLGE KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

1.1.1. Bölge Kavramının Tanımı

Bölge kavramı, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de tam olarak açıklığa kavuşmuş, ilgili tüm çevrelerin üzerinde hemfikir olabileceği biçimde tanımlanmış bir kavram değildir (Şen, 2004: 29). Son yıllarda yaşanan küreselleşme ve bölgesel bütünleşmeler, ekonomik, sosyal ve politik değişimler geleneksel bölge kavramını da tartışılır kılmıştır (Acar Doğanöz, 2006: 61).

Etimolojik kökenleri Latince “regio” yani çevre, anlamına gelen, çok boyutlu ve sınırları oldukça güç çizilebilen bir kavram olan bölge kavramı temelde, sosyo-ekonomik olarak birbirine bağlı mekanların tespit edilmesi ve çerçevesinin çizilmesini

amaçlayan bölge planlamanın ve mekan düzenlemenin 19. yüzyılda ortaya çıkmış ürünüdür (Erkal, 1972: 15) 19. yüzyılın ulus-devleti, bölge olgusuna sıcak bakmamış, olası ulusal bütünlüğü bozma tehlikesinden hep kaygı duymuştur. Bu dönemde Prusya'da, Fransa'da, İtalya'da hükümetler eyalet ve bölgeler arasındaki farklılıkları gidermeye çalışmışlardır. Oysa II. Dünya Savaşı sonrasında, bölge olgusu devletlerin kalkınma politikalarının uygulanmasında bir araç olarak yararlanılması gündeme gelmiştir (Keleş, 1998: 3). Örneğin, Almanya'da 1949 tarihli Bonn Anayasası ile üniter değil, fakat federal bir devlet sisteminin benimsenmesinin ardındaki başlıca etmen, batılı süper güçlerin baskıları kadar, Alman halkını nasyonel sosyalist sistemin aşırı merkeziyetçiliğinden uzaklaştırma isteği olmuştur. Öteki Avrupa ülkelerinde ise, bölgecilğe verilen önemin artmasında işlevsel zorunluluklar, kamu hizmetlerinin gerekleri ve planlı kalkınma gereksinmesi etkili olmuştur.

Bölge kavramına değişik açılardan bakılarak farklı tanımlamalara ulaşılabilmektedir. Bir bölge ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan homojen bir mekan parçası olarak görülebileceği gibi, işlevsel açıdan bütünlük gösteren birimler de bölge olarak adlandırılabilir (Arslan, 2005: 287). Ekonomi açısından değerlendirildiğinde, bir plan ve analiz birimi olarak bölgenin ne kent kadar küçük, ne de ülke kadar çok geniş alan parçası olması uygun görülmektedir.

Bölge kavramının belirsizliği, öncelikle kavramın hangi amaçla kullanılacağı konusunda ön plana çıkmaktadır (Gündüz, 1988: 3). Anlam belirsizliği olmakla beraber bölgenin yönetsel ya da siyasal bir yönetim birimi olması için üç temel özelliği vurgulanmalıdır (Nalbant, 1996: 39). İlk olarak bölge, il üstü bir kademedir; ikinci olarak bölge bir devlet değildir. Bu anlamda federe devletler, siyasal bölgelere çok benzetmekle birlikte bölge niteliğinde değildir. Başka bir deyişle, bölge bir devlet olmadığı için federe devletler bölge kategorisinde bulunmamaktadır. Üçüncü olarak ise, bölgenin hukuki ve idari tanımına uygun ölçütünün olmasıdır. Bu koşul her zaman tüzel kişilik anlamına gelmez. Örneğin, plan bölgeleri iller arası planlama işlevli bir çevresel birim olarak yasalar tarafından düzenlenir ve genellikle tüzel kişilikten yoksundur.

Küreselleşme ve bölgeselleşme, post- Fordist üretime geçiş, postmodernizm, bilgi toplumu vb. iktisadi, toplumsal, teknolojik ve siyasi değişimler geleneksel bölge

kavramına daha geniş anlamlar yüklemiştir. Geleneksel anlayışta bölge, yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birim iken; yeni anlayışta bölge, ilişkiler ağı temelinde belirlenen, uluslar arası ilişkilere doğrudan açılabilen, sınırları değişken bir birim olarak değerlendirilmektedir (MGK, 1973: 17). İlişkiler ağının yapısı ve ilişkilerin yoğunluğu bölgenin gelişmişliğini de belirlemektedir (DPT, 2000:7). Bu durumda yerel dinamikler ekonomik kalkınmanın ve bölgesel gelişmenin itici gücüdür.

Günümüz dünya koşullarında küreselliğin siyasal ve ekonomik açıdan diğer görüşlere nazaran hakimiyet sağladığı bir bütünü oluşturan küçük parçalar olan bölgelerin değeri azalmamış tam aksine artış göstermiştir. Her bölge kendi potansiyellerini ortaya çıkararak yerel gelişmeyi sağlamakta ve her bir bölgenin gelişmesiyle de tüm ekonominin kalkınmasında rol oynamaktadır.

Türkiye’de bölge kavramının kullanılmasından uzun bir süre kaçınılmıştır. 1961 Anayasasının 115. maddesinde, “Belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir.” denilmekte; 1982 Anayasasının 126. maddesinde ise, “Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir.” denilerek bölge kavramının kullanılmamasına özen gösterilmiştir. Her ulus devlette görüldüğü gibi, bölge kelimesinin kullanılmasının yetki genişliği yerine özerklik, siyasal yerinden yönetim veya federalizm gibi anlamlara yol açmasından kaygı duyulmuştur. Ancak bu kaygı zamanla önemini kaybetmiştir. Böylece mahalli müşterek ihtiyaçların karşılanması için kurulan “il özel idareleri” görev alanlarının birden fazla yerleşim yerini kapsaması sebebiyle bölge yönetimi olarak değerlendirilmektedir (Dinler, 1994: 82).

Bir bölgeyi diğerlerinden ayıran özellikler bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yapısından kaynaklanabilir. Bu nedenle bölgelerin sınıflandırılmasında ekonomik, coğrafi, sosyal ve kamusal amaçlı değişik ölçütler kullanılmaktadır (MGK, 1973: 20). Bu yüzden yapılan incelemelerde bölge teriminin anlamlandırılmasında birden fazla ölçütün kullanılması kavram kargaşasını iyice arttırmaktadır. Günümüzde bölgesel çalışmalarda genellikle fiziksel unsurlar, doğal kaynaklar, nüfus, çevre, iktisadi

kalkınma, şehircilik çalışmaları ve planlama, bölgenin tarih, edebiyat ve sosyo- kültürel öğeleri esas alan metot ve teknikler kullanılmaktadır (Keleş, 1973: 104).

1.1.2. Bölge Çeşitleri

Bölgeler, içinde bulundukları sektörlerle göre “doğal bölge”, “ekonomik bölge”, “toplumbilimsel bölge”, “yönetimsel bölge” olarak dört kategoriye ayrılmaktadır. Bir başka açıdan ise bölgeler yapay oluşturulma biçimleri göz önünde tutularak ikiye ayrılması söz konusu olabilir. İlki bölge planlaması amacıyla oluşturulmuş olup; ikincisi ise devlet ile yerel yönetimler arasında kalan bir yönetimsel basamaktır (Erkan, 1987: 56).

Bölgeyle ilgili bir başka kıstas ise, yapısal özelliklerine bakılarak yapılan ayrımıdır (Keleş, 1973: 120). Bunlardan birincisi, devletin yetki genişliği ilkesi uyarınca oluşturduğu taşra birimleri, bölge örgütleri; diğeri ise bölge çapında oluşturulmuş yerel yönetimlerdir. Fransa’da ve İtalya’da olduğu gibi. Üçüncü tür bölge ise, sözcüğün en geniş anlamında yer alan ve bölgesel özerklikten yararlanan, ayrı bir anayasaya sahip olan, yasama ve yargı yetkileri bulunan bölgelerdir. İsviçre kantonlarının ve Almanya Land’lerinin durumunda olduğu gibi (Al, 2002: 150).

Avrupa Birliği’nde bölgeler işlev ve yapılarına göre (Apan, 2004: 42):

- Kutuplaşmış Bölge
- Türdeş Bölge
- Sınır ötesi Bölge
- Yönetim Bölgeleri
- Bağımsız Bölgeler
- Planlama Bölgeleri olarak ayrılmaktadır (Apan, 2004: 42).

Kutuplaşmış bölgenin en önemli özelliği, merkezi kademe ile çevresi ve alt kademeler arasında fiziksel ve ekonomik bağımlılıktır (Şen, 2004: 5). Federal Almanya’daki Münih Bölgesi kutuplaşmış bölgeye örnektir. *Türdeş bölgeler*; dağlık bölgeler, kıyı bölgeleri, sınır bölgeleri ve tarım bölgeleri gibi bazı coğrafi ortak özelliklere sahip olan bölgelerdir (Şen, 2004: 6). *Sınır ötesi bölgeler*, sınır ötesi işbirliği ile kurulan bölgelerdir. Aynı zamanda belli tarihsel geçmişe sahip ve çoğunlukla yapay

olarak oluşturulan yönetim bölgeleri vardır. Fransa'daki yönetim bölgeleri örnek verilebilir. *Bağımsız bölgeler* ise, Korsika, Sicilya, Sardunya gibi anayasalarda güvence altına alınan bölgelerdir (Apan, 2004: 45). *Planlama bölgeleri* ise, Avrupa Birliği ülkelerinde devlet ve yönetim yapılarından bağımsız olarak kurulmuşlardır (Şen, 2004:8).

Ekonomik kalkınmada mekan boyutu olan bölgelerin ekonomik analize konu edilirken ikili bir sınıflandırmaya tabi oldukları görülmektedir. Bunlardan birincisi, bölgelerin ekonomik yapılarına göre ele alınmaları, diğeri ise ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre bölgelerin değerlendirilmesidir (Doğan ve Yıldız, 2007: 149). Bu bölümde bölgeyi hem ekonomik yapı açısından hem de ekonomik gelişmişlik seviyesine göre inceleyeceğiz.

1.1.2.1. Ekonomik Yapı Açısından Bölgeler

Bölge kavramının bu şekilde bir ayrımı, belirli bir zamanda ve mekanda bölgelerin durumunu ortaya koyarken, ekonomik yapıyı belirli bir süreç içerisinde değerlendirdiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, bu şekildeki bir ayırım, statik bir yaklaşımdır. Ekonomik yapı bakımından bölgeler üç başlık altında toplanmaktadır (Gündüz, 2006: 3).

- **Homojen Bölge**

Homojen bölge, bir ülkede bölgelerarası dengesizlik sorununun azaltılması politikasına başlanırken başvurulmuş bir bölgesel ayırım tipidir (Erkal, 1972: 15). Aynı gelişmişlik düzeyinde olan komşu iller, gelişmişlik düzeyi yönünden homojen bölge oluştururlar. Homojen bölgenin daha iyi kavranılması için öncelikle, homojen alan kavramını ortaya koyarak homojen bölgeyi açıklamak gerekir.

Homojenlik, “bütün öğeleri aynı yapıda ya da aynı nitelikte olan, bağdaşlık” anlamına gelir (Polatkan, 1968: 19). *Homojen alanı* ise, “bütün noktaları kendi aralarında mümkün olduğu kadar yakın özellikler gösteren alan” şeklinde tanımlayabiliriz.

Homojen bölge, seçilen bir veya birkaç kritere göre, aynı düzeyde olan ve birbirini takip eden kesimlerin teşkil ettiği bütündür (Arslan, 2005: 290). Bir bölgenin homojen olup olmadığının tespitinde şu kriterler kullanılabilir (Polatkan, 1968: 20): coğrafi, tarihsel, kültürel, kentli nüfus oranı ve beslenme gibi ölçütlerdir. Görüldüğü gibi ülke düzeyinde çeşitli alanlar arasında homojenlik, ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen kıstaslar yardımıyla ölçülmektedir. Bunların arasından seçilen kıstasa göre homojen alan saptanabilir. Homojen bölgenin sınırları aynı özelliği gösteren homojen alanların gruplaştırılması ile belirlenmektedir (İldırar, 2004: 10). Bu gruplaştırma değişen ekonomik yapıyla beraber zamanla değişim gösterebilir. Buna göre alan kavramıyla karşılaştırıldığında, bölge kavramının daha genel olduğu ve aralarındaki farkın da büyüklük küçüklük gibi ölçeklerle ilgili olmadığı dikkati çekmektedir.

Homojen bölgenin tespitinde kullanılan pek çok kritere göre, aynı özelliklere sahip olan bölge bulmak çok zordur. Bir ülkenin bölgeleri arasında bir farkın olmayışı birbirine benzer ve özdeş olmaları, o bölgeleri homojen bölge kategorisinde olduğunu gösterir (Dinler, 2005: 70). Eğer bölgeler arasında ekonomik, sosyal ve kültürel yönden bir benzerlik yoksa o zaman dengesizlikten bahsedilebilir. Bu durumda bölgeler homojen değil heterojen bir yapıya sahip olacaktır. Heterojen bölgelere örnek olarak, ülkemizden Marmara ve Doğu Anadolu Bölgeleri gösterilebilir (Kaya, 2009: 10). Marmara Bölgesi'ndeki iller en gelişmiş iken, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki iller ise geri kalmış yöreler olarak belirlenmiştir (Dinler, 2005: 78). Kalkınmada öncelikli yörelerin tespitinde bu çalışmalardan yararlanılmıştır.

Görüldüğü gibi ülkemizde homojen bölge tespitinde bulunmak çok güçtür. Çünkü bölgelerin değişen özelliklerine göre aynı ve birbirine benzer olması imkansızdır. Yani homojen bölge, bölgeler arası dengesizlik sorunun saptanmasıyla elde edilen statik bir değerlendirmedir. Bölgeler arası sosyo- ekonomik gelişmişlik farkının boyutlarının ortaya konulmasını sağlamaktadır. Ama bölgesel gelişme politikasında daha gerçekçi sonuçlara ulaşabilmek için bir bölgenin diğer bölgelerle olan yoğunluğunun göz önüne alınması gerekir. Bu durum da bizi dinamik yaklaşımla değerlendirilen polarize bölge kavramına götürmektedir.

- **Polarize Bölge**

Ekonomik gelişmenin, bir ülkenin tüm coğrafyasında aynı anda ve aynı hızda başlamadığı bilinmektedir. Ekonomik gelişmenin çok yönlü ve çeşitli nedenlerle bazı bölgelerde yoğunlaşması, bu bölgeleri bir yandan cazibe merkezi diğer yandan da bunun sonucu olarak avantajlı konuma getirmektedir (İldırar, 2004: 10).

Mevcut yerleşim birimleri karşılıklı ilişki içindedir. Küçük yerleşim yerleri (köy ve kasaba) kendilerinden daha büyük merkezlerle (kent) idari, iktisadi, ticari vb. faaliyetler için etkileşim halindedir. Bir yerleşim merkezi, kendisinden daha küçük merkezleri etki altına alıyorsa o merkezin cazibe merkezi haline geldiği söylenebilir (İldırar, 2004: 11). Bir veya birden fazla yerleşme merkezini etkisi altına alan cazibe merkezinin oluşturduğu etki sahası polarize bölgeyi oluşturur.

Görüldüğü gibi, polarize bölgenin başlıca özelliğinin öğeleri arasında işlevsel ilişkiler bulunması ve büyük kent, orta büyüklükte kent, kasaba ve köy gibi yerleşim kademeleşmesine sahip olması ve bu merkezler arasında hiyerarşik yapının söz konusu olduğu görülmektedir.

Homojen bölgenin tespiti statik bir inceleme ile ortaya çıkmasına rağmen, polarize bölgeler ise dinamik bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır (ABTT, 2004: 1). Çünkü polarize bölgeler zaman içerisinde çevre illerden beslenerek gelişmişlik özelliği göstermektedir. Bu bölgeler kendi aralarında, komşu bölgeye nazaran daha çok değişimde bulunur. Yani homojen bölgenin tersine heterojen bölge özelliğine sahiptir.

Görülüyor ki, polarize bölge, bir içyapısı olan, bir merkeze veya merkezlere bağlı çevreyi içine alan, çevreyi merkeze bağlayan bağların, sosyal ve ekonomik ilişkilerin kaybolması veya zayıflaması ile sınırlanmış bir birimdir (Erkal, 1978: 19). Dolayısıyla polarize bölgenin saptanması için yerleşme merkezleri arasındaki ticari ilişkilerin yoğunluğunun tespiti gereklidir. Yani bu bölgeler, ekonomik gelişme merkezi niteliği taşırlar (Başkaya, 2001: 34)

- **Plan Bölge**

Plan bölgeler, daha çok ekonomik kalkınma planlarının uygulanmasını kolaylaştırmak ve bunlarla ilgili ekonomik kararlar arasında birlik, bütünlük, uyum ve eşgüdüm sağlamak amacıyla tanımlanmış bölgelerdir (Keleş, 1993: 237). Ulusal kalkınmayı planlayanlar ve bölge plancıları plan bölgeyi bir araç olarak kullanmakta olup, yerel düzeyde sektör çözümlemelerine dayanak seçmektedir. Plan bölge, bölgesel bir hedefi en ekonomik yoldan gerçekleştirmeye yarayan teknik bir değer taşımaktadır (Sezen, 1999: 5).

Bölgesel planlama, sınırları coğrafi, ekonomik, yönetsel ya da toplumsal ölçütlerin belirlediği ve birden fazla yerleşim birimini içeren mekanda, içerdiği hedeflere ulaşılmasını ve bunu için gerekli kaynakların harekete geçirilmesini öngören bir planlama türüdür (Sezen, 1999: 17). Bölgesel planlama çalışmalarına öncelik veren ülkelerde, bölge planlama çalışmalarının sınırları homojen ve polarize bölge çalışmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca homojen ve polarize bölgelerde ekonomik yapı, ekonomik faaliyetin şekli, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri ve bölge ile çevre arasındaki ekonomik faaliyetin yoğunluğu esas alınarak bir sınırlama yapılırken; plan bölge ise, kalkınma planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak, uygulamasını kolaylaştırmak ve bölgenin ulusal kalkınmaya katılmasını sağlamak amacıyla yapılır (Başkaya, 2001: 40).

Gerek homojen gerekse polarize bölge kavramları mevcut olan ve geçmişteki ilişkilere göre belirlenmektedir. Oysa planlama yapılmak istenmesinin amacı mevcut ilişkileri değiştirmek olup, plan bölgeleri tanımlarken yapılan planlama sonucu ulaşılacak istenen hedeflere göre bölge çizilir (Berber, 2005: 147).

Görüldüğü gibi, hangi kritere göre belirlenmiş olursa olsun bir plan bölge, tümüyle bir sınıfta yer alabileceği gibi, birden fazla bölge türünü de içerebilir (Dinler, 1994, 85). Bunlar, plan bölge içinde alt bölgeleri oluştururlar. Buna göre kısıtlarına ve potansiyellerine göre farklılık gösteren bölgeler ve alt bölge ayrımı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Bölgesel Gelişme Stratejileri Alt Komisyon Raporu'nda şu şekilde yapılmıştır (Kaya, 2009: 14):

- Az gelişmiş bölgeler: Zorlukları olan tarımsal, az gelişmiş ve izole bölgelerdir.
- Gerilemekte olan bölgeler: Zorlukları olan büyük kent çevreleri ve fazla kalabalık bölgelerdir. Bu bölgelerin sorunları dünya ekonomik konjonktüründe büyük önem kazanmıştır.
- Sorunlu endüstriyel bölgeler: Sorunlarından en önemlileri artan işsizlik, işletme/ üretim teknolojilerindeki eskimişlik, fiziksel çevrede nitelik kaybıdır. Yenileme çabaları yetersiz ve eksiktir.
- Büyümenin baskısı altında olan bölgeler: Bu bölgelerin başlıca sorunları; konut, sosyal altyapı yetersizlikleri, ulaşım, çevre kirliliğidir.
- Acil müdahale bölgeleri: Afet görmüş bölgeler, terör bölgeleri, büyük ve kapsamlı projelerin etkisi altında kalan bölgelerdir. (GAP Bölgesi).
- Risk bölgeleri: Doğal risk (deprem, taşkın, erozyon vb.) bölgeleri ve yapay risk (enerji istasyonları, zararlı kimyasal üretimi vb.) alanlarıdır.
- Hassas bölgeler: Ekolojik yönden duyarlı alanlar ve havzalar, doğal ve kültürel değerler açısından zengin olan bölgelerdir.
- Özel statülü bölgeler: Serbest şehir, sınır ticaret bölgeleri vb. yasa ile özel uluslar arası statü kazanmış bölgelerdir (Kaya, 2009: 14).

Bölgesel sorunların çözümüne yönelik plan bölge ayrımını birçok ülkede görmek mümkündür. Örneğin; Almanya, ABD, İtalya, Türkiye, Hindistan, Pakistan gibi ülkelerdir. Bunun yanında Türkiye’de plan bölge çalışmalarına örnek olarak “Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi”, “Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi”, “Aşağı Gediz Havzası Projesi” ve son yıllarda ülkemizde yapılan “Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)”, “Doğu Anadolu Projesi (DAP)” ve son olarak da “Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP)” gösterilebilir (Yiğitbaşı, 1977: 55). Yapılan bu çalışmaların temel amacı, ülkenin gelişmemiş yörelerinin planlanması ve kalkındırılmasıdır.

1.1.2.2. Ekonomik Gelişme Düzeyi Açısından Bölgeler

Ekonomik yapı özellikleri açısından oluşturulan bölgelerin aksine, ekonomik gelişme düzeyi bakımından bölgeler dinamik bir yapı arz etmektedir. Çünkü bu

sınıflandırmadaki ayırt edici özellikler durağan değil, devamlı bir değişme ve gelişme sürecinin bir ürünü olduğunu göstermektedir (Elmas, 2001: 23).

Gelişmişlik açısından bu şekilde bölgeleri, ekonomik özellikleri ve ekonomik gelişme derecelerine göre “gelişmiş bölge”, az gelişmiş bölge”, “gelişme halindeki az gelişmiş bölge” ve potansiyel bakımından az gelişmiş bölge” şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutuldukları görülmektedir.

- **Gelişmiş Bölge**

Gelişmiş bölge, gelir seviyesi ve gelir artışı bakımından ülke ortalamasının üstünde olan bölgeler olarak tanımlanır (Dinler, 1994, 87). Yalnızca gelir düzeyi bakımından değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel göstergelere göre de bölge gelişmiş bir özellik göstermektedir.

Eğitim, alt yapı ve sağlık hizmetleri ülke ortalamasının üzerindedir. Bireylerin eğitim, sosyal ve kültürel seviyeleri ortalamanın üzerinde olduğu için doğum oranları düşüktür. Gelir seviyesinin yüksek olması, tasarruf oranlarının yükselmesine neden olmakta ve buna bağlı olarak yatırım oranlarındaki artışları özellikle prodüktif yatırımları sürekli kılmaktadır (Yılmaz, 1938: 101).

En geniş tanımıyla gelişmiş bölge; belli bir zamanda çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından, başka ülkelerle ve ülkenin diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan daha ileri olan bölge çeşididir (Gündüz, 2006: 12). Bu bölgede istihdam imkanlarının artmasıyla bölgeye yeni göçler olmaktadır. Buraya çalışmak için gelen kişilerin sosyal güvenlikleri, diğer bölgelerdeki çalışanlara nazaran daha üst seviyededir.

Gelişmiş bölgeler, ülkenin modern kesimi sayılmakta ve bu bölgelerde marjinal tüketim meylı düşük olup marjinal tasarruf meylı yüksektir (Yılmaz, 1938: 106).

Gelişmiş bölgeleri daha iyi anlayabilmek için belirgin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz (Gündüz, 2006: 14):

- Üretim faktörlerinin verimliliği yüksektir, faktör dağılımında aşırı dengesizlik yoktur veya azdır.
- Alt yapı yatırımları yeterlidir.
- Doğal çevre gelişmeye elverişlidir.
- Bölgede gelir dağılımı düzenli ve dışarıdan göç almaktadır.
- Bu bölgelerin kalkınma hızları yalnız geri kalmış bölgelerin değil aynı zamanda ülke kalkınma hızından da yüksektir.
- Bölgede tasarruflara bağlı olarak yatırımlar da yüksektir ve sürekli artışlar kaydetmektedir (Gündüz, 2006: 14).

Yukarıda sayılan özelliklere bakarak, bu bölgelerde bölgesel dengesizlik sorununun olmadığı veya olmayacağı sonucunu çıkarmak yanlıştır. Sadece bu bölgelerde, az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelere kıyasla üstünlükler elbette ki söz konusudur.

- **Az Gelişmiş Bölge (Geri Kalmış Bölge)**

Az gelişmiş bölge, diğer bölgelere göre ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış, gelişme potansiyellerini kaybedip gelişme avantajları olmayan bir bölge türü olarak tanımlanmaktadır (Durman, 2008: 65).

Az gelişmiş bölge, diğer bölgelerle kıyaslandığında gelir seviyesi ve gelir artış hızının, iktisadi avantajlarının bulunmaması ve diğer bölgeler arasında sosyal ve ekonomik dengesizliklerin bulunduğu bir bölgedir (İldırar, 2000: 12). Bu bölgeler genellikle aşağıdaki özellikleri taşımaktadır (Türk, 2005: 234).

Az gelişmiş bölgelerde gelir seviyesi, gelir artış hızı ülke gelir seviyesi ve gelir artış hızından düşüktür. Kişi başına düşen gelir dağılımında büyük dengesizlikler görülmektedir. İktisadi faaliyetler genellikle tarıma dayanır, nüfus artış hızı ülkenin nüfus artış hızından daha büyüktür (Dinler, 1994: 65). Tarım sektöründe genellikle bir nüfus fazlası bulunmaktadır. Bu sektörde gizli işsizlik yaygındır. Kişi başına isabet eden sermaye miktarı azdır. Bu nedenle bölge kalkındırılmasının gerçekleştirilmesinde etkili değildir.

Az gelişmiş bölgelerde okur- yazarlık oranı da yüksek olmadığı için bölgede vasıfsız işçi oranı yüksektir. İşgücünün istihdam imkanı sınırlı, sendikalaşma oranı yüksektir. Bölgede istihdam oranı düşük olduğundan başka bölgelere göre iş göçü oranı yüksektir. Yine özel teşebbüsün yatırım seviyesi düşük olduğundan sosyal sabit alt yapı yatırımları da yetersizdir (Eraydın, 1983: 24). Buna bağlı olarak işsizlik oranı yüksek ve üretim faktörlerinin verimliliği de düşüktür.

Az gelişmiş bölgelerde sağlık hizmetleri de gelişmemiştir. Hastaneler yetersiz, yatak başına düşen hasta sayısı fazla ve doktor sayısı da ihtiyaçtan dolayı azdır. Otel, lokanta, sinema ve park gibi sosyal ihtiyaçların yeterli olduğu da söylenemez. Bu bölgelerde gelir seviyesi düşük olduğundan halkın çok büyük bir kısmının tasarrufu da yoktur. Tasarruflar gelirin fonksiyonu olduğundan, tasarruf azlığı yatırımların yetersiz kalmasına neden olmakta ve yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir (Göktürk, 2006: 101).

Sonuç olarak, her ülkede olduğu gibi az gelişmiş bölge, mekanda ve diğer bölgeler arasında görülen sosyal ve ekonomik dengesizliklerin bulunduğu bir bölgedir. Bunun yanında az gelişmiş bölgeler, az gelişmiş ülkelere özgü bir sorun değildir. Örneğin, İngiltere’de Galler, İskoçya ve Güneybatı bölgeleri yeterince gelişmemiş bölgelerdir. Aynı zamanda İtalya’nın güneyi, İsveç, Norveç ve Finlandiya’nın kuzeyi, Hollanda’nın doğusu, Fransa’nın güneyi ve güneybatısı, Almanya’nın doğusundaki bölgeler ile Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğusu bu bölgelere örnek olarak verilebilir.

- **Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölge (Potansiyel Gelişme Bölgesi)**

Bu bölgeler, gelir seviyesi bakımından ülke ortalamasının altında olmakla beraber gelişme hızı ülke ortalamasının üstünde olan bölgeler olarak tanımlanmaktadır (Göktürk, 2006: 102). Bu tür bölgelerin gelişme potansiyelinin de olduğu görülmektedir. Ama bu potansiyel uzun bir süre harekete geçirilemediği için bölge az gelişmiş niteliğine bürünmektedir.

Yani bölgedeki yeraltı ve yerüstü kaynakların yeterince değerlendirilememesi, bölgeye özel veya kamu yatırımlarının çekilememesi ve mevcut işgücü kaynaklarından faydalanılamaması sonucu bölge az gelişmiş niteliğini arz etmesine rağmen gelişmesini

de sürdürmektedir. Böylelikle yapılan yatırımlar ve değerlendirilen kaynaklar sayesinde gelişmekte olan veya biraz gelişmiş bir bölge özelliğine bürünmektedir.

- **Potansiyel Bakımından Az Gelişmiş Bölge**

Bu bölgeler, gelir düzeyi ülke ortalamasının üzerinde olmasına rağmen gelişme potansiyelini kaybettiği için gelir artış hızı düşen bölgeler olarak tanımlamak mümkündür (Elmas, 2001: 56). Kısacası gelişme potansiyelini kaybetmiş bölgelerdir.

Potansiyel bakımından az gelişmiş bölgelerin kişi başına düşen ortalama gelir seviyeleri belirli dönemde ülke ortalamasının üzerinde olmasıyla birlikte, gelişme bazı ülke ortalamasının altında bulunduğu için bu bölgelerin refah düzeylerindeki düşüş nedeni ile az gelişmiş bölgeler arasına girdikleri veya girecekleri gözlenmektedir (Kepenek ve Yentürk, 2001: 304). Bu durumda olan bölgeler gelişme potansiyellerini kaybettikleri için az gelişmiş bölge haline geldikleri görülmektedir.

1.2. BÖLGESEL DENGESİZLİK KAVRAMI, TÜRLERİ VE KRİTERLERİ

Bölgesel dengesizlik sorununun çeşitli nedenlerle ortaya çıkmasıyla birlikte, ülke içindeki sosyal barışı ve ekonomik etkinliği zedeleyici etkileri söz konusudur. Bu olumsuz durumdan kurtulmak için pek çok ülke bölgesel kalkınmaya yönelmeyle birlikte, gelişmiş ve geri kalmış yöreler arasındaki eşitsizliği normal seviyelere indirmeye gayret göstermektedir.

1.2.1. Bölgesel Dengesizlik Kavramı

Ekonomik gelişme, ülkenin tüm yörelerinde aynı anda başlamamakta olup, ayrıcalıklı noktalarda ortaya çıkan gelişmelerle birlikte belirli kalkınma kutuplarında yoğunlaşmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, bölgeler arası dengesizlik sorunları ortaya çıkmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte görülmeye başlanan bölgesel dengesizlikler özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından iktisadi ve siyasi gündemde yer almaya başlamıştır (Dinler, 1994: 27).

Bir ülkenin tüm bölgeleri coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel, arazi, tabiat vb. yapıları açısından farklı özellikleri taşıdığından dolayı ülkenin tüm bölgeleri aynı özellikte gelişemeyecektir. Böylece bölgeler arasında gelişmişlik açısından farklılıklar ortaya çıkacaktır. Bölgesel dengesizlik, aynı ülkenin farklı yerlerinde görülen her türlü eşitsizlik olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli ülkeler arasında gelişme farklılıkları olduğu gibi, bir ülkenin bölgeleri arasında da tarihi, fiziki, yapısal ve örgütsel özelliklerinden dolayı farklılıklar olabilir (Göktürk, 2006: 12).

Bölgeler arası dengesizlikler, gelişmiş ülkelerde giderek azalırken, gelişmekte olan ülkelerde artmaktadır (Gündüz, 2006: 15). Buna bağlı olarak bölgeler arası farklılıklar giderek büyüme eğilimi göstermektedir.

Bölgesel dengesizliklerin başlıca nedenleri; eğitim seviyesinin düşüklüğü, nüfus artış hızının yüksek oluşu, bölgeler arası göç ve bu bölgelere yeterli sanayi yatırımlarının yapılmaması sonucu gereken istihdamın sağlanamamasıdır (Tuncer, 1993: 21). Altyapı yatırımlarının, ödenek yetersizlikleri veya başka nedenlerden ötürü zamanında tamamlanamaması bölgesel kalkınmayı olumsuz yönde etkilemeye devam etmiştir.

En geniş tanımıyla bölgesel dengesizlik; nüfus, tarımsal yapı, mali piyasalar, ulaşım ve haberleşme imkanları ile sağlık ve eğitim hizmetlerindeki etkinlik ve yaygınlık düzeylerindeki farklılıklardır. Bölgesel dengesizliği, sosyal fırsat eşitsizliği, politik fırsat eşitsizliği ve ekonomik fırsat eşitsizliği gibi birçok biçimlerde anlamlandırmak da mevcuttur (Stilwill, 1972: 7).

Ekonomik fırsat eşitsizliği, farklı bölgelerdeki kişilerin gerek iş bulma gerekse eşit işe reel ücret elde etme fırsatına sahip olmamaları şeklinde tanımlanabilir. *Sosyal fırsat eşitsizliği* ise, farklı bölgelerde yaşayan kimselerin sağlık hizmetlerinden, kültürel faaliyetlerden aynı derecede yararlanamamaları hatta eş seçiminde dahi aynı imkanlara sahip olamamalarıdır (Dinler, 2005, 97).

1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra gündeme gelen bölgesel dengesizlik kavramı, tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğal ve toplumsal kaynakların mekan üzerindeki dağılım tablosunun bir göstergesi olarak kabul edilir. Bu kavram,

ülkenin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak varlığını sürdürmektedir. Yani bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, bir ülkenin bütün bölgelerine eş düzeyde yansımamaktadır. Bölgesel dengesizlik, gelişmiş ülkelerde gelişmenin mekandaki eşitsiz dağılımının bir sonucu olarak kapitalizmin kendi iç dinamiklerince belirlenirken; gelişmekte olan ülkelerde ise, ekonomik bağımlılık nedeniyle uluslar arası sermayenin gereksinimleri doğrultusunda dış dinamiklerce belirlenmiştir (Göktürk, 2006: 23).

Bölgesel dengesizlik olgusunun, ekonominin yanında toplumsal sorunlar ortaya çıkardığı söylenebilir. Yani bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını düşürücü bir etmen olmakta; çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır (Şahin, 1994: 12). Başka bir açıdan bakmak gerekirse, üretim faktörleri için çekim merkezi haline gelen gelişmiş bölgelerle, temel varlıkları işgücü ve sermaye olan geri kalmış bölgelerin bu unsurlarını kaybederek az gelişmişlik kısır döngüsüne girmeleri muhtemeldir. Bu kısır döngü sonucunda, o ülkelerde istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. alanlarda sorunlar yaşanmaktadır.

Bölgesel dengesizliğin yol açtığı bu sorunlar nedeniyle bu durum toplumsal sorun olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu durumu yaşayan bütün ülkelerde bölgeler arası gelişme farklarını azaltıcı kamu politikaları geliştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında bölgeler arası dengesizliği azaltıcı politikalar, gelişmiş ülkelerin hükümet programlarında yer alarak uygulamaya konulmuştur (Mutlu, 1992, 95). Daha sonraki dönemlerde ise, dengesizliği azaltıcı politikalar, bu politikaların ilkeleri, amaçları ve araçları, bu çerçevedeki önlemler üzerinde durulmaya devam edilmiştir (Taşdelen, 1993: 40).

1.2.2. Bölgesel Dengesizlik Türleri

İster gelişmiş isterse gelişmekte olsun, bir ülkede bölgesel dengesizlikler niteliklerine göre üç ayrı grupta toplanabilir. Bunlar (Elmas, 2001: 17);

- Doğal ve coğrafi dengesizlikler,
- İktisadi dengesizlikler,

- Sosyal ve kültürel dengesizliklerdir.

1.2.2.1. Doğal ve Coğrafi Dengesizlikler

Bu tür dengesizlikler, doğal kaynakların ve fiziksel koşulların doğrudan sonucu olan dengesizliklerdir (Dinler, 1994: 177). Bir bölgenin sahip olduğu doğal kaynakları ve coğrafi şartları o bölgenin diğer bölgelerden ayıran en önemli karakteristiğidir. Bu gibi şartların değiştirilme imkanları olmadığı için veya değiştirilme imkanları çok sınırlı olduğu için olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurabilir. Denize ve büyük merkezlere yakınlığı, iklim şartları, yeryüzü şekilleri, toprağının verimliliği, maden yataklarının zenginliği gibi özellikleri bölgelerin gelişmişliğini belirlemektedir (Dinler, 1994:178). Diğer yandan ulaşım imkanı, iklim, yer altı ve yerüstü kaynaklar bakımından kıtlığın olması belirli bölgelerde ekonomik yatırım yapılmasını karlı olmaktan çıkararak o bölgenin gelişimini engelleyebilir.

Başka bir açıdan bakmak gerekirse, 23° 45 kuzey ve 23° 45 güney enlemleri arasında bulunan ülkelerin çoğunluğu geri kalmış ülkelerdir; orta ve yüksek enlemlerde bulunan ülkeler ise çoğunluk itibarıyla gelişmiş ülkelerdir. Ilıman ülkeler tropikal ülkelere bakış daha gelişmiştir. Denizlere ve nehirlerle kıyısı olan ülke ve bölgeler diğer ülke ve bölgelere göre gelişmeye daha elverişlidir (Elmas, 2001: 20- 21). Kıyı ve liman bölgeleri, zengin maden damarlarının bulunduğu bölgeler ve verimliliği yüksek tarım bölgeleri ile dağlık, kurak ve kış mevsimi çok uzun süren bölgeler arasındaki dengesizlikler bu tür dengesizliklere örnektir.

1.2.2.2. İktisadi ve Fonksiyonel Dengesizlikler

İktisadi dengesizlik, dar anlamda ekonomik fırsat eşitsizliği kavramına da tabi tutulmaktadır. Bu anlamdaki dengesizlikleri içeren ülkelerde, aynı üretim faktörleri, farklı pazarları nedeniyle farklı bölgelerde değişik kazançlar elde ederler. İş gücünün tarım sektöründen sanayi sektörüne aktarılması halinde kazançlarda da farklılık ortaya çıkabilir (Mutlu, 1992: 90). Bu tür farklılıklar, üretim faktörlerinin her bölgedeki dağılımının farklı oranlarda olmasından kaynaklanmaktadır.

Üretimde ileri teknolojinin ve bilginin kullanılması üretimde verimliliği bölgelere göre değiştirmekte ve bu da bölgesel dengesizlik sorununa neden olmaktadır. Sonuç itibariyle, gelişmiş bölgeler, doğal kaynaklarını ve üretim faktörlerini verimli şekilde kullandıkları için hızlı bir şekilde ekonomik gelişimlerini sağlamıştır (Durman, 2001: 68).

1.2.2.3. Sosyal ve Kültürel Dengesizlikler

Bu tür dengesizlik, farklı bölgelerde yaşayan insanların yararlandıkları kamu hizmetlerinin miktarı ve kalitesi arasındaki farklılıklarla ilgilidir. Bu farklılıklar eğitim, sağlık, yol, su, elektrik, sinema, tiyatro, otel, park, sosyal imkanlar gibi sosyal hizmetlerin verimliliğinde de kendini göstermektedir (Aydoğan, 1997: 260).

Sosyal ve kültürel imkanlardan bireylerin eşit ölçüde yararlanamamaları bölgesel dengesizliğin bir başka boyutu olup; sağlık, eğitim gibi fırsatlarda bölgeler arası eşitsizliğin var olmasıdır (Şimşek, 2004: 86). Sosyal dengesizlikler, insanların davranışları ve değer yargıları arasındaki farklılıklardır. Bu farklılık, bölgeler arası dengesizlik yaratmaktadır.

Bir ülkede ekonomik gelişme ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda başlamayıp, ekonomik hareketin yoğun olduğu yerlerde sosyal gelişme, sağlık, eğitim ve altyapı yatırımlarının daha fazla olduğu görülmekte ve ivme kazanmaktadır (Maç, 2006: 100). Bu durum, her gelişen ülkenin karşılaşması gereken bir olağandır ve ülkenin gelişmesi için atılan ilk adımdır.

1.2.3. Bölgesel Dengesizlik Kriterleri

Bölgelerarası dengesizliklerin ve bölgelerin gelişme düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan temel kriterler olarak alınan ve aşağıda ifade etmeye çalışılan göstergeler bölgenin genel durumunu yansıtmaktadır. Bu göstergelerin sayısı aşağıda gösterilenlerin üstünde veya altında görülebilmektedir. Burada göz önünde tutulması gereken husus, bu oranların sahip olduğu büyüklüğe göre bölgesel gelişme farklarının ve boyutlarının ortaya çıktığıdır (Tandırcıoğlu, 1998: 15).

Bu göstergeler şöylece sıralanabilir (Şahin, 1994: 12):

- Nüfus artış hızı,
- Kentsel nüfus oranı,
- Nüfusun bileşimi içinde 0- 14 yaş grubunun oranı,
- Tarımda çalışan nüfusun işgücü içerisindeki payı,
- Firma başına ortalama işçi sayısı,
- İşgücünün sendikalaşma oranı,
- Mali kurumların yoğunluğu,
- Bir kilometreye düşen yol,
- Kişi başına gelir,
- Kişi başına gelir artış hızı,
- Kişi başına katma değer,
- Kişi başına tasarruf mevduatı,
- Kişi başına gelir vergisi,
- Okuryazarlık oranı,
- Okullaşma oranı içinde kız öğrencilerin payı,
- Nüfus içinde yüksek okul mezunlarının oranı,
- Satılan gazete ve mecmualar,
- Yüz kişiye düşen otomobil sayısı,
- Hastanelerde yatak sayısı,
- Doktor başına hasta sayısı,
- Haberleşme ağının gelişmişliğidir.

Ülkemizde bölgeler arasında; kişi başına düşen GSYİH, işsizlik oranı, okuma yazma oranı gibi sosyo- ekonomik göstergeler bakımından ciddi gelişmişlik farklılıkları gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar kaynakların yetersiz dağılımı ve etkin kullanım eksikliği, uygun olmayan topografik yapı, zor iklim koşulları, iç ve dış pazarlara uzaklık, dağınık yerleşim yapısı ve yetersiz yatırım gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır (Aydın, 2012: 12). Bu bağlamda, bölgesel farklılıkların başlıca sebepleri, geri kalan bölgelerde nüfus artış hızının yüksek oluşu, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve bölgeler arası göç olarak sıralanabilir (Akşahin, 2008: 94- 95).

Bölgeler arası dengesizlik ve eşitsizlikleri ülkeler arası bir karşılaştırma ile incelemek istersek ele alınması gereken gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) olur. Bu tür karşılaştırmalarda değişik iktisadi ve sosyal göstergeler kullanılabilir. Fakat GSYH göstergesinin çok kullanılması ve temel bir gösterge olarak tercih edilmesi iki nedene dayanır (Vurucu, 2013: 25): Birincisi, ortak standartta ve bütün ülkeler için uzun bir dönem aralığında bulunabilmesidir. İkincisi ise, ekonomik faaliyetleri toplu olarak temsil eden bir gösterge olmasıdır.

Bölge tanımları ve GSYİH'nın bölgeler arası dağılımında kullanılan yöntemlerin farklılaşabileceği dikkate alınarak bu tür sorunları en aza indirecek ortak bir veri tabanı kullanılmıştır. Bu veri tabanı ortak bir standart ve ortak bir bölge tanımlaması ile sınıflamasını içeren OECD'nin yanı sıra BRICS (Brezilya, Çin, Hindistan, Rusya ve Güney Afrika) ülkelerini de kapsayan OECD Bölgesel Veri Tabanıdır. Karşılaştırma, Düzey- 2 bölgeleri için yapılmış ve bölgelerin karşılaştırmasında GSYH, alan ve nüfus farklılıklarından etkilenmeyen iki ölçüt kullanılmıştır (Vurucu, 2013: 25). İki ölçütten birincisi, ülke içinde en zengin bölgenin en fakir bölgeye oranı; ikincisi ise [Standart Sapma] / [Aritmetik Ortalama] ile hesaplanan dağılma oranıdır. Biri basit, diğeri ise birinci göstergeye göre daha teknik olan her iki ölçütte de oranın büyümesi bölgesel dengesizliklerin arttığını gösterir. Kişi başına gelir farklılıkları ile mevcut duruma ilişkin bir kesit analizi yapılmaya çalışılırken, bölgesel büyüme farklılıklarının kullanılması ile değerlendirmelere dinamik bir boyut kazandırılması hedeflenmiştir. Karşılaştırma sonuçları şu özellikleri ön plana çıkarmıştır (Doğruel, 2012: 4- 8):

1) Ülke içinde bölgesel gelir farklılıkları, gelişmiş ülkelerde orta gelirli ülkelere göre daha düşüktür. En zengin bölgenin en fakir bölgeye oranı Kuzey Amerika ve Avrupa'nın seçilmiş ülkelerinde iki katı dolayındadır. Meksika ve Şili'de bu oran beş katına yaklaşmaktadır.

2) Bölgesel farklılıklarda yapısal nedenler ön planda yer almaktadır. Gelişmiş ülkelere bölgesel eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke Kanada'dır. Bu ülkede geniş toprak varlığı ve düşük nüfus yapısının iktisadi ve sosyal koşullardan daha etkili bir faktör olduğu söylenebilir. Sanayileşmiş ülkelerdeki bölgesel gelişmişlik farklılıkları ise coğrafi, tarihsel ve sosyal farklılıklara bağlanabilir. Meksika ve Şili gibi daha düşük

gelirli ülkelerdeki bölgesel farklılıkların belirleyicileri listesine coğrafi, tarihsel ve sosyal koşullara ek olarak ekonomik gelişmişlik düzeyini de katmak gerekir.

3) İşsizlik oranı, iş gücüne katılım oranı ile mal ve hizmet üretimindeki bölgeler arası farklılıkları incelenen bütün ülkeler için ise aşağıdaki sonuçlar vurgulanabilir:

- Ülkelerin sanayileşme yapılarının farklı olması (heterojenlik) nedeniyle bölgesel gelir düzeyiyle yüksek ve orta teknoloji grubuna giren imalat sektörlerinin istihdam payı arasındaki ilişkinin yönü belirsizdir.
- Kişi başına gelir düzeyi ile bölgedeki hizmetler sektöründe bilgi yoğun faaliyetlerin payı aynı yönde hareket etmektedir. Bir başka deyişle kişi başına gelir düzeyi arttıkça o bölgedeki hizmetler sektöründe bilgi yoğun faaliyetlerin payı artmaktadır.
- Birçok ülke dengeli kalkınma elde edememesi sebebiyle bölgeler arasıyla dengesizlikler sonucu ortaya çıkan çeşitli sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ülkeler bu dengesizlikleri ortadan kaldırmak veya en aza indirmek suretiyle yeni arayışlar içine girmişlerdir. Bu sorunun cevabını bulmak içinde ilk olarak bölgeler arası dengesizlik ve eşitsizliklere neden olan temel etkenleri araştırma yoluna gitmişlerdir.

Çizelge 1.1: Dünyada Yaratılan Gayrisafi Yurt İçi Hasılanın (GDP) Dağılımı

	2009 (USD \$)	2010 (USD \$)	2011 (USD \$)
Sahra Altı Afrika Ülkeleri			
Angola	75,492,385,928	82,470,894,868	100,990,011,820
Benin	6,585,116,882	6,558,349,890	7,294,865,847
Bostvana Benin	11,536,926,822	14,904,834,649	17,627,441,191
Burkina Faso	8,348,161,530	8,825,364,008	10,187,211,704
Ekvator Ginesi	12,232,619,308	14,500,472,162	19,789,801,404
Etiyopya	31,963,408,038	29,684,016,194	31,708,848,033
Batı Avrupa Ülkeleri			
Avusturya	381,775,164,	376,575,381,579	418,483,975,383
Belçika	473,419,898,506	466,694,736,842	511,533,333,333
Fransa	2,619,685,000,757	2,549,027,263,158	2,773,032,125,000
Almanya	3,298,635,952,562	3,258,947,368,421	3,570,555,555,556
Hollanda	793,429,956,254	774,228,947,368	836,256,944,444
İsviçre	492,261,743,767	529,394,883,630	635,650,112,360
Kuzey Amerika Ülkeleri			
Kanada	1,337,577,639,752	1,577,040,082,218	1,736,050,505,051
Meksika	882,354,745,911	1,035,870,880,242	1,155,316,052,667
Jamaika	12,440,944,882	13,872,093,023	15,069,767,442
El Salvador	20,661,000,000	21,427,900,000	23,054,100,000
Dominik Cumhuriyeti	46,788,255,295	51,576,212,063	55,661,245,616
Kosta Rika	29,397,499,977	36,217,527,244	41,006,959,585
Güney Asya Ülkeleri			
Afganistan	14,213,670,485	17,243,112,604	20,343,461,030
Hindistan	1,361,057,169,927	1,684,323,716,503	1,847,981,853,638
Pakistan	161,819,031,346	176,869,569,654	211,091,994,819
Sri Lanka	42,067,965,895	49,567,521,670	59,172,135,299
Bangladeş	89,359,767,442	100,357,022,444	110,612,124,360
Bhutan	1,264,687,048	1,516,117,590	1,688,939,892
Doğu Asya Ülkeleri			
Çin	4,991,256,406,735	5,930,529,470,799	7,318,499,269,769
Japonya	5,035,141,567,659	5,448,416,495,785	5,867,154,491,918
Güney Kore	834,060,441,841	1,014,890,141,871	1,116,247,397,319
Moğolistan	4,583,834,427	4,583,834,427	8,557,529,910
Rusya	1,222,648,134,225	1,487,515,608,183	1,857,769,676,144
Okyanusya			
Avustralya	924,197,418,943	1,131,623,072,708	1,371,763,885,599
Fiji	2,878,524,079	3,173,108,251	3,812,749,216
Kiribati	128,004,028	151,175,994	177,960,937
Yeni Zelanda	117,376,308,375	142,476,978,417	
Tonga	317,974,680	357,482,868	435,589,200
Papau Yeni Gine	7,914,594,203	9,480,047,959	12,937,183,216

Kaynak: Worldbank, 2013.

Çizelge 1.1’de görüldüğü gibi, dünyada yaratılan hasılanın ülkeler arasındaki dağılımı orantılı değildir. Angola, Benin, Bostvana Benin, Burkina Faso, Ekvator Ginesi, Etiyopya gibi bazı Sahra Altı Afrika ülkelerinde bu oran oldukça düşük iken; Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda, İsviçre gibi Batı Avrupa ülkelerinde oldukça yüksektir.

Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının ölçülmesinde kullanılacak evrensel bir gösterge bulunmamakta ancak en iyi yansıtan değişkenin kişi başına düşen gelir olduğu düşünülmektedir. EUROSTAT'IN verilerine göre 2011 yılına ait Avrupa Birliği'ne üye, aday ve diğer seçilmiş bazı ülkelerdeki kişi başına düşen gelir miktarları Çizelge 1.2'de gösterilmektedir.

Çizelge 1.2: Avrupa Birliği'ne Üye, Aday ve Bazı Ülkelerde Kişi Başına Düşen GSYİH

	EURO	Satın Alma Gücü Paritesi (EURO)
EU- 27	25.200	25.200
EURO BÖLGESİ	28.300	27.200
Lüksemburg	82.100	68.100
Hollanda	36.100	32.700
Avusturya	35.700	32.400
İsveç	41.100	31.700
Danimarka	43.200	31.500
Belçika	33.700	29.900
Finlandiya	35.200	28.700
İngiltere	27.900	27.700
Almanya	31.700	30.500
Fransa	30.600	27.300
İspanya	23.100	24.300
İtalya	26.000	25.100
Yunanistan	18.500	19.900
Kıbrıs	21.100	23.700
Slovenya	17.600	21.000
Çek Cumhuriyeti	14.900	20.100
Malta	15.500	22.000
Portekiz	16.000	19.500
Estonya	11.900	17.200
Slovakya	12.700	18.500
Macaristan	10.000	16.500
Litvanya	10.200	16.600
Letonya	9.800	14.700
Norveç	70.500	46.900
ABD	34.700	38.300
İsviçre	60.500	39.500
İzlanda	31.600	28.100
Türkiye	7.500	13.100

Kaynak: EUROSTAT

EUROSTAT'ın 2012 yılında yayınladığı yıllığına göre 2011 yılında AB- 27 bölgesinin ortalama kişi başına düşen GSYİH'sı 25.200 Euro'dur. Çizelge 1.2'den de görüleceği üzere, üye ülkeler arasında en yüksek kişi başına düşen GSYİH Lüksemburg'un olup 82.100 Euro'dur. Lüksemburg'un kişi başına düşen GSYİH değeri birlik ortalamasının neredeyse üç katına eşittir. Lüksemburg'un satın alma gücü standardına göre hesaplanan kişi başına GSYİH'sı ise 68.100 Euro'dur. Üye ülkeler

arasında en düşük kişi başına GSYİH değerine sahip ülkeler ise Letonya ve Litvanya'dır.

Çizelge 1.3 de ise birliğe üye, aday ve diğer bazı seçilmiş ülkelerde satın alma gücü standardına göre düzenlenen kişi başına GSYİH endeksi verilmektedir. Çizelge 1.3'te EU- 28 bölgesinin ortalama değeri 100'e eşitlenmiş ve diğer ülkelerin değerleri buna göre hesaplanmıştır.

Çizelge 1.3: Satın Alma Gücü Standardına Göre Düzenlenen Kişi Başına GSYİH Endeksi

										Kişi Başına GSYİH,2012 Satın Alma Gücü Standardı	Kişi Başına GSYİH, 2012 (EURO)
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU-28	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Euro Bölgesi	112	112	111	110	109	109	109	109	109	109	108
Belçika	124	126	124	122	120	118	116	116	118	120	119
Bulgaristan	30	32	34	35	37	38	40	44	44	44	46
Çek Cumhuriyeti	73	74	77	78	79	80	83	81	83	80	80
Danimarka	128	129	125	126	124	124	123	125	124	128	126
Almanya	116	115	116	116	116	116	116	116	115	119	121
Estonya	47	50	55	58	62	66	70	69	63	63	67
İrlanda	134	139	142	143	145	146	146	131	128	127	129
Yunanistan	87	91	93	94	91	92	90	93	94	87	79
İspanya	98	101	101	101	102	105	105	104	103	100	99
Fransa	116	116	112	110	110	108	108	107	109	109	109
Hırvatistan	51	53	55	56	57	58	61	63	62	59	61
İtalya	119	113	112	107	106	105	104	105	104	101	100
Kıbrıs	91	89	89	91	93	93	95	100	100	97	95
Letonya	39	41	44	47	50	53	58	59	54	54	59
Litvanya	42	45	50	52	55	58	62	65	58	61	66
Lüksemburg	235	241	248	253	255	271	275	264	256	268	272
Macaristan	58	61	63	63	63	63	62	64	65	65	66
Malta	82	83	83	80	81	79	78	81	85	86	86
Hollanda	134	134	130	130	131	131	133	135	132	132	131
Avusturya	126	128	128	128	126	126	124	125	126	128	129
Polonya	48	48	49	51	51	52	55	57	61	63	65
Portekiz	81	80	80	78	80	79	75	78	80	81	78
Romanya	28	30	31	34	35	38	42	47	47	47	47
Slovenya	80	83	84	87	88	85	89	91	87	84	84
Slovakya	53	54	56	57	60	63	68	73	73	73	73
Finlandiya	116	115	113	117	115	114	118	119	115	114	115
İsveç	123	123	125	127	122	123	125	124	120	124	127
İngiltere	120	120	122	124	123	121	117	113	111	112	109
İzlanda	133	130	126	132	131	124	121	124	121	112	112
Norveç	162	155	157	166	178	186	182	192	177	182	187
İsviçre	144	144	140	139	137	140	145	149	150	155	158
Karadağ					31	36	40	43	41	42	42
Makedonya	25	25	26	27	29	30	31	34	36	36	35
Sırbistan					32	33	33	36	36	35	35
Türkiye	38	36	36	40	43	44	45	47	47	50	52
Arnavutluk					22	23	23	26	28	27	30
Bosna Hersek					25	27	28	26	29	28	28
ABD	157	155	157	158	159	155	152	147	147	148	148
Japonya	115	114	114	115	114	110	109	105	103	107	104

Kaynak: EUROSTAT

Çizelge 1.3'e göre, 2009 yılı verilerine göre birlik içerisinde en yüksek endeks değerine sahip olan ülke 256 ile Lüksemburg'dur. Lüksemburg'u 177 ile Norveç ve 150 ile İsviçre takip etmektedir. Endeks değerine göre birlik içerisinde en düşük değere sahip ülke Makedonya'dır.

Bunun yanında, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo- ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve karşılaştırılabilir istatistiğe bir veri tabanının oluşturulması amacıyla Avrupa Birliği genelinde Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından geliştirilen İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması kullanılmaktadır (Özel, 2003: 101). NUTS sınıflandırması ilk olarak 1970'lerin başına Eurostat tarafından herhangi bir hukuki dayanağı olmadan Eurostat ve üye ülkeler arasındaki gayri resmi bir mutabakataya göre oluşturulmuştur (Pamfil, 2003: 10). Ancak, konunun son yıllarda öneminin artmasından dolayı, 26.05.2003 tarih ve 1059/ 2003 sayılı Tüzükle hukuki nitelik kazanmıştır (Şen, 2004: 9). Bölgeler AB terminolojisinde NUTS I, NUTS II ve NUTS III olarak adlandırılmakta, planlama ve bölgeler arası karşılaştırmalar bu sınıflandırmaya göre yapılmaktadır. NUTS sınıflandırması, bir ülkeyi NUTS I bölgelerine, her bir NUTS I bölgesini NUTS II bölgelerine ve yine aynı şekilde her bir NUTS II bölgesini NUTS III bölgelerine böler. Söz konusu sınıflandırma ülkeden ülkeye NUTS I ve NUTS II; NUTS I ve NUTS III; NUTS II ve NUTS III düzeylerinin kullanımı şeklinde farklılık gösterebilir. Eksik kalan üçüncü düzeyin tamamlanması için bir sonraki düzeydeki idari birimler gruplanarak birleştirilir. İlave olarak NUTS bölgelerin belirlenmesi için nüfus aralıkları tespit edilmiştir. Avrupa Birliği'nde NUTS'ın kullanım alanları şunlardır (Turan, 2005: 148):

- Topluluk bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlaştırılması;
- Bölgelerin sosyal ve ekonomik analizlerinin gerçekleştirilmesi;
- Topluluğun bölgesel politikasının çerçevesinin oluşturulmasıdır.

Birliğin bölgesel politikasının oluşturulmasında ve Avrupa Komisyonunun Konseye sunduğu raporlarda bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri saptanırken, kullanılan göstergeler ve istatistiki değerler NUTS esaslıdır (Şen, 2004: 11). Avrupa Birliği'nde

bölgeler, planlama ve teşvik programları bu kümelendirme çerçevesinde yapılmaktadır (Mengi, 1998: 52).

Türkiye’deki bölgeler arasındaki farklılıklar, yeni veya eski herhangi bir AB üyesi ülkeden daha fazla dile getirilmekte olup, Türkiye’yi önemli ölçüde karakterize etmektedir. En fakir beş bölgede kişi başına GSYİH ulusal ortalamanın üçte biri ile yarısı arasındadır ve diğer 7 bölge ulusal ortalamanın %75’nin altında kalmaktadır (Reeves, 2006: 44- 45). Bunun aksine, en zengin beş bölgedeki gelir ulusal ortalamanın %127 ile %190 arasındadır (Reeves, 2006: 45). GSYİH, göz önünde bulundurulacak tek gösterge değildir. Yaşam süresi, okuma- yazma oranı, istihdam oranı, sağlık hizmetlerine erişebilirlik ve sağlık koruma hizmetleri de aralarında olmak üzere altyapı yatırımları gibi diğer sosyo- ekonomik göstergeler dikkate alındığında da farklılıklar aynı şekilde çarpıcıdır (Reeves, 2006: 45).

Bir ülkede gelişmiş ve az gelişmiş bölgelerin varlığı, özellikle gelişmiş ülkelerde belirli bir düzeye ulaşıldıktan sonra, kısıt olan üretim faktörlerinin kullanımında, rasyonellikten uzaklaşmaya neden olmaktadır. Bir ülkede bölgeler arasında önemli ölçüde gelişmişlik farkları bulunuyorsa; bu dengesizlik, kaynakların eksik kullanımı, kaynakların sektörler arasında optimal dağılımını önlemesi ve şehirlerin aşırı ölçüde büyümesi vb. ekonomik sakıncaları da beraberinde getirmektedir. Kalkınmanın derecelendirilmesindeki bölgesel farklılıklar ölçülerek bölgelerin gelişmişlik düzeyleri dengelenmeye çalışılmaktadır. “Kalkınma derecesi”, genellikle bir yandan ülkenin toplumsal kesimi tarafından oluşturulan, diğer yandan ise ekonomik bölgelere ayrılan kesimi tarafından meydana getirilen “yaşam standardı” ile tanımlanmaktadır (Tekin, 2011: 38). Bununla birlikte, temel olarak bölgesel ve/veya yerel yaşamın analizi vurgulanmaktadır. Kalkınmanın derecesini ölçen göstergeler şu şekilde sıralanabilmektedir (Klaassen, 1967: 25):

- Gelir düzeyi,
- Sanayileşme derecesi,
- (Kişi başına) tarım ve ormancılıkta çalışanların toplam nüfusa oranı,
- Yerel idarelerin (belediyelerin) mali durumu,
- Nüfusun yoğunluğu,

- Elektrik şebekesinin düzeyi,
- Trafik yoğunluğu,
- (Kişi başına) doğum oranının toplam bölge nüfusuna oranı,
- (Kişi başına) ortaöğretimin aynı yaş gruplarına oranı,
- (Kişi başına) hizmet endüstrisinde çalışanların toplam ekonomik olarak aktif nüfusa oranı,
- (Kişi başına) kaçak kentleşme yerleşim alanlarında (gecekondü) yaşayanların toplam nüfusa oranı,
- (Kişi başına) su kanallarıyla donatılan ikametgahların toplam ikametgahlara oranı,
- Karayolu yoğunluğu,
- Ekilebilir çiftlik alanlarının aritmetik ortalaması,
- Göç dengesi,
- (Kişi başına) kamu kütüphanelerinden ödünç alma oranı,
- Bebek ve çocuk ölüm oranıdır (Tekin, 2011: 39)

Yukarıda ifade edilen 17 göstergeden ilk 10'u göreceli önem sırasına göre dizilmiştir. Buradan elde edilecek sonuç, göstergeler arasında kültürel sektörün göz önünde bulundurulmamasıdır (Tekin, 2011: 39).

Dengeli bir bölgesel kalkınmadan beklenen, üretim ve hizmet yatırımlarını ve dağılımlarını en iyi şekilde yansıtabilen bir yerleşme sisteminin kurulmasıdır. Geliştirilen bu sistem içerisinde, nüfusun ve gelirin dağılımı ve artışı kadar diğer kaynakların da dengeli olarak kullanılması gerekmektedir. Sanayileşme süreciyle birlikte bölgeler arası farklılık daha fazla arttığı için uygulanacak politikalar da önem kazanmaktadır. Sanayileşmiş bölgeler girişimci için çeşitli avantajlar sağladığı için yatırımlar da bu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Bunun yanı sıra, bölgesel kalkınmada rol oynayan coğrafi durum, altyapı hizmetleri, çevrenin destek gücü, sermaye birikimi, teşebbüs kabiliyeti, talep yapısı ve seviyesi ile teşvik tedbirleri gibi faktörler bölgesel kalkınma dinamiklerini etkileyebilmektedirler (Tekin, 2011: 39 ve Abuşoğlu ve İnan, 1989: 6).

Türkiye’de bölgesel benzerliklerin ve çevre alanların performansı ele alındığında; kişi başına düşen milli gelir vasıtasıyla bölgeler arası farklılıklar ortaya konulmaktadır. Ancak Türkiye açısından ele alınan birkaç çalışmada hem Türkiye’deki fonksiyonel bölgeler hem de iller bazında yakınlaşmaya ilişkin bir kanıt elde edilememiştir. Bundan başka, Türkiye’de özellikle bölgeler arası bağımlılığa rastlanmıştır. Bununla birlikte, kişi başına düşen bölgesel milli gelir düzeyi, Türkiye’nin doğusu ve batısı arasındaki bölgesel farklılıkları ortaya koyan önemli bir göstergedir. Bu anlamda pek çok dinamik alan Türkiye’nin batısında konumlanmıştır. Kalkınmada öncelikli yöreler açısından yürütülen politikalara rağmen merkezi kalkınma yörelerinin kalkınmada öncelikli yörelerden daha hızlı büyüdüğü gözlemlenmiştir (Tekin, 2011: 43).

Sonuç olarak, kalkınmada öncelikli yöreler komşu yöreleriyle birlikte fakir bölgeler olarak kalmıştır. Bu durum kalkınmada öncelikli yörelerin ekonomik performans açısından da gelişmiş yörelerden farklılaştığını ifade etmektedir (Tekin, 2011: 43 ve Gezici ve Hewings, 2004: 129).

Cumhuriyet döneminde bölgeler arasındaki gelişme farklarını azaltmaya yönelik politikalar uygulanmaya başlamıştır. Bu amaçla 1923- 1950 arası dönemde demiryollarının millileştirilerek doğuya yayılması, bölgenin kalkınması için özel bir bütçe hazırlanması gibi bazı girişimlerde bulunulmuştur. Fakat bu girişimler istenilen düzeyde gerçekleştirilemediği için Doğu-Batı arası gelişme farkı artmıştır. Liberal politikaların izlendiği 1950- 1960 arası dönemde ise ülkenin geri kalmış bölgelerini kaldırmak için özel bir çaba harcanmamıştır. 1960 sonrasında uygulanan kalkınma politikaları da bölgesel dengesizlikleri azaltmak bir yana bu dengesizliklerin daha da artmasına neden olmuştur. En son hazırlanan dokuzuncu kalkınma planında ise bölgesel eşitsizliklere daha çok vurgu yapılarak bu eşitsizliğin azaltılması konusunda bazı tedbirler alınmıştır. Bu amaçla bölge tanımlarının anlamlı hale getirilerek birbiriyle ekonomik ve sosyal ilişkileri sürdüren, fonksiyonel ilişkilere dayalı, coğrafi yakınlıkları olan illerden oluşan bölgeler kurulması, bölgenin özelliklerine göre rekabet koşullarının belirlenmesi ve yöreye özgü özelliklerin Pazar olanağı ile tanıştırılması ve yerel kalkınmanın da başarısı için küçük ve orta boy firmaların mekanda yayılıp bu

işletmelerin yenilikçi bir yapıya kavuşturulması gibi tedbirler öngörülmüştür (Arslan, 2005: 205).

Dünyada değişen kalkınma anlayışı ve küresel rekabet kavramı sebebiyle de gerek devletler gerekse diğer otoriteler açısından bölgeler arası dengesizlikleri gidermek başlıca faaliyet alanı olmaktan çıkmıştır. Ancak ülkemizde 5449 sayılı kanunla hem bölgeler arası dengesizlikleri gidermek hem de bölgesel rekabet gücünün oluşturulması ajansların görevleri arasında yer almıştır (Arslan, 2005: 207). Pazar ekonomisi sağlıklı işleyen birçok gelişmiş ülkede, bölgelerin küresel rekabette avantaj sağlamaları daha kolay olabilecektir (Amin, 1999: 370). Ancak Türkiye gibi bölgeler arası dengesizliğin etkilerini oldukça derin yaşayan ülkede altyapı, ulaşım, eğitim gibi temel sorunlar çözülememiştir. Bu ortamda da bölgelerin küresel rekabette farklılaşmaları ve küresel rekabet avantajı elde etmelerini beklemek güçleşmektedir. Dolayısıyla birçok altyapı sorununu henüz aşamamış birçok ülke açısından küresel rekabette baştan birçok dezavantaj kendisini hissettirmektedir. Bu noktada Türkiye'deki gibi bölgeler arasında belirgin gelişmişlik farkları mevcut iken, Bölgesel Kalkınma Ajansları'ndan hem bölgeler arası dengesizlikleri gidermesi hem de bölgelerine rekabet gücü sağlamalarını beklemek gerekmektedir (Özen, 2006: 40). Türkiye'deki ajansların 5449 sayılı kanunda yer alan bölge içi dengesizlikleri giderme hedefi bu noktada daha gerçekçidir. Bölge içi dengesizliklerin giderilmesine tek tek katkı veren ajanslar dolaylı olarak bölgeler arası dengesizliğin giderilmesine de katkı verebilirler. Bununla birlikte bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinde ajanslardan ziyade DPT'nin (Kalkınma Bakanlığı) genel koordinasyon görevi kapsamında değerlendirme yapmak ve devleti bu sürecin dışında düşünmemek gerekmektedir (Christiaans, 2002: 646).

1.2.3.1. Türkiye'de Bölgesel Dengesizlik Kriterleri

- **Nüfus Hareketleri**

Türkiye, geniş bir coğrafya ve birbirinden farklı özellikler taşıyan bölgelere sahiptir. Nüfusumuz da ülkemizin her yanına orantılı dağılmamıştır. Kimi bölgelerde metropollere büyük bir yığılma görülürken, kimi geniş alanlarımızda da düşük bir nüfus yoğunluğu bulunmaktadır. Gelişmiş bir toplumla geri kalmış toplum arasındaki temel

fark, ülkelerin sahip oldukları insan varlıklarının nitelikleri arasındaki farktır (Hoşgörür ve Gezgin, 2007: 8).

2000 yılı verilerine göre Türkiye'nin nüfusunun %25,57'si Marmara Bölgesi'nde, %9,06'sı Doğu Anadolu Bölgesi'nde ve %9,73'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşamaktadır. Türkiye'nin nüfusunun dörtte biri en gelişmiş bölge olan Marmara Bölgesi'nde yaşarken, en geri kalmış bölge olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ülke nüfusunun %12'si yaşamaktadır (Çizelge 1.4).

Çizelge 1.4: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı

Bölgeler	1983		1990		2000		Yıllık Artış Hızı		
	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%	Toplam (Binde)	Şehir	Köy
Akdeniz	5.761.163	11,9	1.026.489	12,4	8.723.839	12,8	21,6	25,7	15,8
D. Anadolu	5.030.064	10,4	5.348.512	9,4	6.147.603	9,0	13,9	35,7	-6,1
Ege	6.417.403	13,3	7.594.977	13,3	8.953.375	13,1	16,4	23,9	5,4
G.D.Anadolu	3.991.629	8,2	5.157.160	9,1	6.604.205	9,7	24,7	36,8	7,3
İç Anadolu	8.820.633	18,3	9.913.306	17,5	11.625.109	17,3	15,9	22,,7	2,2
Karadeniz	7.768.544	16,1	8.136.713	14,4	8.439.355	12,4	3,6	21,6	-1,1
Marmara	10.365.562	21,5	13.245.878	23,5	17.351.417	25,5	26,6	28,3	20,3
Türkiye	48.185.047	100	56.473.035	100	67.844.903	100	18,3	27,0	3,9

Kaynak: Dinler, 2005: 242.

Türkiye'nin nüfus artış hızına bakıldığında, en yüksek yıllık nüfus artışı %2,66 ile Marmara Bölgesi'nde gerçekleşmiştir. Bu bölgeyi yıllık %2,47 artışla Güneydoğu Anadolu ve %2,16 ile Akdeniz Bölgesi takip etmektedir. Türkiye'de nüfus artışı en düşük olan bölge, verdiği yoğun göçler nedeniyle %0,36 ile Karadeniz Bölgesi'dir.

Ülkemizin göreceli olarak en az gelişmiş bölgeleri olan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri arasında nüfus artış hızları yönünden 1990- 2000 döneminde ortaya çıkan bu önemli farklılığın nedenini, Güneydoğu Anadolu Projesi ve bünyesindeki Türkiye'nin önemli ticaret ve sanayi merkezlerinden biri olan Gaziantep kentinin bulunduğu Güneydoğu Anadolu'nun nüfus tutmaya başlamasıyla açıklanabilir (Dinler, 2005: 242).

- **Sanayileşme**

Türkiye'de bölgeler arası dengesizliği ortaya koyan en önemli göstergelerden birisi sanayileşmedir. Eğer bir bölgede endüstriyel faaliyetler diğer bölgelere göre daha

canlı ise o bölgenin geliştiğini diğer bölgelerin ise geri kaldığını söylemek mümkündür. Böyle bir durumda bölgeler arası dengesizlikler ortaya çıkacaktır.

Türkiye'deki bölgeler arası gelişmenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri aleyhine olduğu sanayileşmeden anlaşılmaktadır. Bu bölgelerde altyapı yatırımlarının yetersiz oluşu, tüketim merkezlerinden uzak olmaları, pazarlama imkanlarındaki güçlükler, ulaşım imkanlarının elverişli olmayışı ve dışsal ekonomilerin oluşmamış olması gibi çeşitli sebepler söz konusu bölgelerde sanayileşmeyi engellemektedir (Karadağ, 2011: 15).

Türkiye'de nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımına bakılacak olunursa, bölgelerin sanayileşmesi hakkında bir fikir sahibi olunabilir. Az gelişmiş bölgelerde nüfusun büyük bir çoğunluğu tarım sektöründe çalışıyor olmasına karşın gelişmiş bölgelerde ise sanayi sektöründe çalışmaktadır.

- **Tarımda Çalışan Nüfus**

Genel anlamda ekonomik faaliyetler üç büyük grup halinde toplanır:

- Tarım (ziraat, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık),
- Sanayi (madencilik, imalat, elektrik, gaz ve su)
- Hizmetler (inşaat, ticaret, ulaştırma, mali kurumlar, sosyal ve kişisel hizmetler).

Yapılan birçok çalışmada gelişmiş ülkelerde tarımsal nüfusun düşük, az gelişmiş ülkelerde tarımsal nüfusun yüksek olduğu gözlenmektedir.

Çizelge 1.5: Türkiye’de Tarım Bölgeleri İtibariyle Bazı Tarımsal Ürünlerin Verimleri ve Traktör Sayısı

Tarım Bölgeleri	Buğday	Tütün	Pamuk	Ayçiçeği	Traktör Sayısı
Orta Kuzey	2068	1009	-	1103	131005
Ege	2639	873	1154	1447	161402
Marmara	3172	975	514	1374	116945
Akdeniz	3082	1335	977	1762	84946
Kuzeydoğu	1164	973	680	1453	18519
Güneydoğu	1718	1856	1037	1119	29753
Karadeniz	1717	790	-	1991	48781
Ortadoğu	1735	968	859	1709	57275
Orta Güney	1917	1000	-	1083	97657
Türkiye	2164	997	1061	1367	746283

Kaynak: D.İ.E., 1993.

Çizelge 1.5’e göre, buğday veriminde en yüksek verim elde edilen bölgeler Marmara, Akdeniz, Ege ve Orta Kuzey bölgeleridir. Bu bölgelerde orta kuzey hariç buğday verimi Türkiye ortalamasının üzerindedir. Diğer bölgelerimizde buğday verimi Türkiye ortalamasının altındadır. Verim açısından benzer özellikler tütün, pamuk, ayçiçeği verimlerinde de görülmektedir.

Bölgeler arasındaki asıl eşitsizlik traktör sayılarında gözlenmektedir. Örneğin; Ege, Marmara ve Orta Kuzey bölgelerinde traktör sayıları 1 milyonun üzerindedir. Ülkenin doğu kesiminde yer alan kuzeydoğu tarım bölgesi ile güneydoğu tarım bölgesi, Türkiye’nin en az traktör bulunan bölgeleridir.

Bu bilgilerden hareketle Türkiye’nin batı bölgelerindeki refah seviyesinin yüksekliğine paralel olarak, tarımsal alana daha fazla yatırım yapıldığı, örneğin sulama sistemlerinin geliştirildiği, daha çok gübre kullanıldığı, tarımsal ilaçlamanın yapılabildiği, toprak ve su muhafaza tedbirlerinin uygulanabildiği, tarımsal mekanizasyonun üst seviyelere çıkabildiği anlaşılmaktadır (Mutluer, 1999: 176). Doğu bölgelerimizde ise, ekilebilir arazilerin azlığı, iklim koşullarının olumsuz etkileri ve diğer faktörlerin yanı sıra, gelir seviyesinin düşüklüğü nedeniyle tarımsal alana müdahale edilememekte, dolayısıyla verim de düşük olmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü, 1990’da çalışan nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımını tespit ederken çalışma yaşını 12 olarak kabul etmiştir (Karadağ, 2011: 15). Buna göre, 1990’da 23,3 milyonluk çalışan nüfusumuzun 12,5 milyonu tarım

sektöründe (%53,7), 5,6 milyonu sanayi sektöründe (%17,9), 4,9 milyonu ise hizmet sektöründe (%27,8) çalışmaktadır (DİE, 1997: 41).

Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine gidildikçe tarımda çalışan nüfusun fazlalığı dikkat çekmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 1975 yılında toplam nüfusun %78'i tarım sektöründe çalışırken, bu oran Türkiye ortalamasının (ülke ortalaması %66'dır) üstünde bulunmaktadır (DPT, 1976: 17). Yani Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi nüfusunun yaklaşık beşte dördü tarımda çalışmaktadır.

- **Milli Gelir**

Bölgeler arası sosyo- ekonomik gelişmişlik farklılığını ortaya koyan en önemli gösterge, fert başına düşen GSYİH'nin bölgeler arası gösterdiği dağılımdır (Kaya, 2009: 78).

Çizelge 1.6: Bölgeler İtibariyle 1983- 1997 ve 2000 Yıllarında Fert Başına GSYİH Endeksi (Türkiye ortalaması: 100)

	1983- 1997	2000	
BÖLGELER	Endeks(%)	Endeks(%)	YTL
Marmara	166	155	2857
Ege	125	116	2130
İç Anadolu	90	99	1820
Akdeniz	96	94	1729
Karadeniz	68	75	1395
G. Doğu Anadolu	50	51	954
Doğu Anadolu	41	44	811
Türkiye	100	100	1337

Kaynak: Dinler, 2005: 253.

2000 yılı verilerine göre, GSYİH'nın Marmara ve Ege Bölgelerinde ülke ortalamasının üzerinde, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinde ülke ortalamasına yakın, Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde ise ülke ortalamasının yarısından daha az olduğu görülmektedir.

En gelişmiş bölge olan Marmara Bölgesi'nde yaşayanlar Doğu Anadolu'da yaşayanlardan 3,2 kat, Güneydoğu Anadolu'da yaşayanlardan 2,9 kat daha fazla bir gelir elde etmektedir.

a) Sosyo- ekonomik Gelişmişlik Endeksi

1970’li yıllara kadar gelişmenin temel göstergesi olarak görülen kişi başına gelir, toplumsal gelişmişliği yeterince açıklayamayan, yalnızca talep genişlemesini açıklayabilen ancak istatistiki analizlerde yaygın olarak kullanılan bir göstergedir (Eşiyok ve Sekmen, 2012: 31). Bu bakımdan, illerin ve bölgelerin gelişmişlik sıralamasında; kişi başına düşen milli gelirin arttırılması şeklinde özetlenebilen, yapısal ve insani gelişmeyi içine alan ve ölçülebilen bütün sosyal değişkenleri de içeren bir “Sosyoekonomik Gelişme- SEGE” ölçütü daha anlamlı olabilmektedir (Kafalı ve Sekmen, 2010: 97). SEGE serilerinde Temel Bileşenler Analizi tekniğiyle ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardan seçilen ve çok sayıda değişkeni içerdiği bir veri seti kullanılmaktadır. Sosyoekonomik gelişmişlik endeksleri hesaplanırken; kişi başına gelir düzeyinin yanı sıra, ekonomik ve kültürel göstergeler de ele alınıp değerlendirilmiştir.

Çizelge 1.7: Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksine Göre Bölgeler (2003)

Coğrafi Bölgeler	Gelişmişlik Endeksi
Türkiye Ortalaması	0.00
Marmara Bölgesi	1.70
Ege Bölgesi	0.48
İç Anadolu Bölgesi	0.48
Akdeniz Bölgesi	0.02
Karadeniz Bölgesi	0.51
Güneydoğu Bölgesi	-1.01
Doğu Anadolu Bölgesi	-1.16

Kaynak: Eşiyok ve Sekmen, 2012: 31.

Sosyo- ekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren endeks değerleriyle ülke ortalamasının altında kalan bölgeler; Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu’dur. Bunlardan, 0.51355 endeks değeriyle, toplam 18 ilden oluşan Karadeniz Bölgesi, sosyo- ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından ülke ortalamasına yakın, ancak altında yer almaktadır. Toplam 9 ilden oluşan Güneydoğu Anadolu Bölgesi - 1.01123’lük endeks değeriyle altıncı sırada bulunmaktadır. En son sırada bulunan bölge ise, -1.16236 endeks değeriyle 14 ilden oluşan Doğu Anadolu Bölgesi’dir. Bölgesel sıralamada ülke ortalamalarının altında değerler alan bu üç bölgemizde; coğrafi yapı, iklim özellikleri ve gelişmiş batı pazarlarına uzaklıklar gibi faktörler durgunluğun başlıca unsurlarıdır. Bu nedenlerden dolayı, her üç bölgemizden de diğer bölgelere yoğun bir göç yaşanmaktadır. Bununla birlikte, yoğun göç olgusu, nüfus yanında

gelişmenin mekansal dağılımını da olumsuz yönde etkilemektedir (Dinçer ve diğerleri, 1996: 74)

b) İnsani Gelişme Endeksi (İGE)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan İnsani Gelişme Endeksi (İGE), üç göstergeye dayanan bir endekstir (TTSO, 2013: 10). Bunlar:

- Doğumda yaşam beklentisi,
- Erişkin okur- yazarlık oranı ve birleşik ilk, orta ve yükseköğretim kayıtlı oranları kombinasyonu ile ölçülen eğitim düzeyi,
- Kişi başına gelirdir (TTSO, 2013: 10).

2011 yılında UNDP tarafından yirmincisi yayımlanan “İnsani Gelişme Raporu (İGR)” her yıl düzenli olarak yayımlanmakta olan, tüm dünya ülkelerinin insani gelişme açısından performansını değerlendiren, uluslararası arenada geçerliliği kabul edilmiş prestijli bir rapordur. İGR’de yer alan en önemli gösterge İnsani Gelişme Endeksi (İGE)’dir.

Çizelge 1.8: Düzey 2 Bölgeleri Bazında İnsani Gelişme Endeksi ve GSYİH Endeksi

Düzey 2 Alt Bölgeler	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeksi	İnsani Gelişme Endeksi İGE Değeri
TR10- İstanbul	0.791	0.956	0.763	0.837
TR42- Kocaeli	0.798	0.927	0.770	0.832
TR31-İzmir	0.787	0.940	0.759	0.829
TR41-Bursa	0.798	0.930	0.723	0.817
TR32- Aydın	0.787	0.885	0.710	0.794
TR51- Ankara	0.698	0.926	0.752	0.792
TR22- Balıkesir	0.768	0.901	0.698	0.789
TR21-Tekirdağ	0.686	0.934	0.733	0.784
TR61-Antalya	0.743	0.888	0.681	0.770
TR62- Adana	0.674	0.874	0.714	0.754
TR81-Zonguldak	0.689	0.885	0.687	0.754
TR33-Manisa	0.737	0.847	0.663	0.749
TR52-Konya	0.714	0.838	0.654	0.735
TR83-Samsun	0.690	0.837	0.640	0.722
TRC1- Gaziantep	0.715	0.816	0.613	0.715
TR72-Kayseri	0.687	0.838	0.613	0.713
TR63-Hatay	0.659	0.839	0.637	0.712
TR71-Kırkkale	0.628	0.838	0.656	0.707
TR90-Trabzon	0.684	0.808	0.614	0.702
TR82-Kastamonu	0.651	0.807	0.630	0.696
TRB1-Malatya	0.647	0.799	0.617	0.687
TRA1-Erzurum	0.617	0.788	0.578	0.661
TRC2-Şanlıurfa	0.683	0.665	0.580	0.643
TRC3-Mardin	0.639	0.685	0.546	0.623
TRA2-Ağrı	0.589	0.731	0.511	0.611
TRB2-Van	0.619	0.665	0.509	0.598

Kaynak: Eşiyok ve Sekmen, 2012: 34.

İllere ait İGE değerinden hareketle, en yüksek İGE değerine İstanbul bölgesinin sahip olduğu ve onu Kocaeli, İzmir, Bursa ve Ankara alt bölgelerinin izlediği görülmektedir. En düşük İGE değerine sahip olan son üç alt bölge ise Mardin, Ağrı ve Van alt bölgeleri olarak görünmektedir.

Yukarıda ele alınan kriterler, Türkiye’de bölgesel dengesizliğin var olduğunu yeterince ortaya koymaktadır. Bu göstergelerin yanı sıra, pek çok sosyo- ekonomik gösterge daha bölgesel dengesizlikleri ortaya koymakta kullanılabilir. Örneğin, illere göre otomobil sayısı, banka sayısı ve mevduat miktarları, okullaşma oranları, hastane ve kişi başına düşen doktor sayısı, telefon sayısı v.s. olarak ele alınmaktadır.

1.2.4 Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkışı ve Nedenleri

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran ile birlikte dikkat çekmeye başlayan bölgesel dengesizliğin, pek çok ülke için ulusal bir problem haline gelmesi, II. Dünya Savaşı sonrası döneme rastlamaktadır (Baykal, 2010: 12). Bir başka deyişle, bu

dönemden sonra devletlerin iktisadi ve siyasal gündeminde bölgeler arası eşitsizlikler yer almaya başlamıştır (Dinler, 2001: 124)

1750’lerde başlayan Sanayi Devrimi de II. Dünya Savaşı gibi dünyadaki ekonomik işleyişi etkilemiştir (Baykal, 2010: 12). Bu devrim, ülkeler arasında büyük farklılığa yol açmıştır. Şöyle ki, devrimi gerçekleştiren ülkeler hızla gelişme gösterirken, devrimi gerçekleştirmeyen ülkelerin bu ülkelerle olan ticari ilişkileri sonucu sömürülmekten kurtulamamaları, dünya ülkeleri arasında “gelişmiş” ve “gelişmekte olan” şeklinde kesin bir ayrımı doğurmuştur (Özel, 2009: 169). Bu durum sadece ülkeler arasında değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin kendi bölgeleri / coğrafi mekanları arasında da benzer bir sonuca yol açtığı görülmektedir (Özel, 2009: 169). Yani Sanayi Devrimi, tüm dünya ülkeleri için aynı anda başlamadığı gibi, aynı ülkenin değişik kesimlerinde bile farklı zamanlarda başlamıştır (Baykal, 2010, 12). Şu halde, bir ülkede görülen bölgeler arası sosyo – ekonomik gelişmişlik farkının nedeni ve dolayısıyla ortaya çıkışının başlangıcı, Sanayi Devrimi’ne kadar uzanmaktadır (Dinler, 1998: 111).

Birçok ülke için gerçek olan bir nokta vardır; ekonomik gelişme bir ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda başlamayıp ayrıcalıklı sayılabilecek belirli noktalarda meydana gelen gelişme bu merkezlerde yoğunlaşır (Baykal, 2010: 13). Bu durum, bölgesel dengesizliği ortaya çıkaran en belirgin nedendir. Bir bölgenin gelişme noktaları (kalkınma kutupları) çevresinde giderek artan sosyal ve ekonomik hareketlilik sonucunda bölgelerarası dengesizliğin oluşması kaçınılmazdır (Dinler, 2001: 113).

Belli bir bölgedeki bir ekonomik gelişme, söz konusu bölgeyi diğer bölgeler aleyhine ileri düzeylere taşıyabilmesi iki sebebe dayanmaktadır (Al, 2002: 151). Birincisi, ölçek ekonomilerinden maksimum düzeyde yararlanmak isteyen işletmelerin, üretim kapasitelerini en uygun (optimal) düzeye ulaştırmak için yeni yatırımlara girmeleri, bir başka deyişle, işletmelerini genişletmeleridir (Baykal, 2010: 13). Böyle bir işletme, “*pozitif içsel ekonomiler*” biçiminde sağladığı avantajlarını maksimize ederken, faaliyette bulunduğu yörede de ekonomik faaliyetler artmaktadır. İkinci olarak, birlikte olmaktan doğmuş olan avantajlardan, diğer ifadeyle, “*dışsal ekonomiler*” den yararlanabilmek için işletmeler aynı bölgede toplanmaya meyilli olmaları gerekir. Bazı

bölgeler ekonomik faaliyetler bakımından böylesine avantajlıyken, gelişme potansiyelinden mahrum olan geri kalmış bölgeler ise bir duraklama ve ayrıca gerileme sürecine girmektedir (Dinler, 1998: 118).

Bölgesel dengesizliğin ortaya çıkışında rol oynayan faktörler aynı zamanda ülkenin ekonomik göstergeleridir. Bu göstergeler sırasıyla şunlardır (Avaner, 2005: 240) : *işsizlik oranı, gelir düzeyi ve iç göçlerdir*. İşsizlik oranı, gelişmiş ülkelerde yüzde 1- 3 arasında değişirken; az gelişmiş ülkelerde ise bu oran yüzde 10- 20 arasında bulunmaktadır (İzgi, 1979: 12). Gelir düzeyi de yine işsizlik oranında olduğu gibi gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen milli gelir 20. 000 doların üstünde iken, az gelişmiş ülkelerde ise 150- 1000 dolar arasında değişmektedir (İzgi, 1979: 12). Bu durum ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İç göçler, az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere olduğu gibi az gelişmiş bölgelerden de gelişmiş bölgelere olan insan akımı olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, Türkiye’de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden İstanbul, İzmir ve diğer gelişmiş bölgelere yapılan göçlerde son yıllarda artışlar olduğu kaydedilmektedir (İzgi, 1979: 12).

Kökene ekonomik nedenlere bağlı olan bölgeler arasındaki sosyal dengesizlikler büyük huzursuzluklar yaratmaktadır. Ülkenin bazı bölgeleri hızlı bir hareketlilik içinde zenginleşirken, bazı bölgelerin sömükleşmesi gelişmiş bölgeler ile geri kalmış bölgeler arasında benzerliklerin azalmasına ve giderek bu bölgelerin birbirine yabancılaşmasına kadar varabilmektedir. Din, mezhep ve ırk farklılıkları gibi, aslında ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek olan bölgelerde birlikte yaşayan insanların önemsemedikleri, hatta kültür zenginlikleri olarak gördükleri etmenler, geri kalmış bölgelerde ön plana çıkmakta ve huzursuzluk kaynağı olmaya başlamaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005: 140).

Sonuç olarak, ekonomik gelişme, çeşitli nedenlerle ekonomik faaliyetlere elverişli koşullara sahip olan bölgelerde başlamaktadır. Bazı bölgelerde bu şekilde başlayan gelişme hareketi, içsel ve dışsal ekonomiler sonucu giderek artarken, bu merkezleri daha da geliştirmektedir. Gelişme potansiyelinden yoksun olan diğer bölgeler ise, bir duraklama hatta gerileme sürecine girmektedir. Aslında böyle bir süreç, kaçınılmaz bir zorunluluk ve aynı zamanda ekonomik gelişmenin bir koşulu olarak görülmelidir.

Diğer tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de bölgeler arasında dengesizlik sorunu vardır. Bu sorun doğu ile batı arasında net bir biçimde görülmektedir. Gelişmiş ülkeler bu konuda öngörülü bir şekilde hareket etmişler ve önlem almışlardır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, hala bir denge sağlanamamıştır (Baykal, 2010: 14). Gelişmekte olan bir ülke olarak ülkemizde, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi amacıyla çalışmalar devam etmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’de bölgesel dengesizliğin ortaya çıkışını ve dayandığı nedenleri ele almak mümkündür (Gündüz, 2006: 100).

1.2.4.1. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkışı ve Nedenleri

Bölgeler arası dengesizlik sadece ülkemize özgü bir sorun olmayıp, farklı boyutlarda olmak koşuluyla tüm dünya ülkelerinde yaşanan bir sorundur (Başol, 1994: 9). Ülkemizde de var olan bölgesel dengesizlik sorununu, coğrafi ve tarihi koşullar yönüyle ele alırsak, Doğu Anadolu Bölgesi’nin yüksek, dağlık ve sert bir iklime sahip olması, bölgede tarım, hayvancılık gibi işlerle uğraşılmasını engelleyerek bu bölgenin diğer bölgelere göre geri kalmasına neden olmaktadır. Aynı sorun ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde geçerli olup, bölgedeki su sorunu da geri kalmışlığın diğer bir nedenini oluşturmaktadır (Dinler, 1998: 172).

Fakat son yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’ne yapılmakta olan barajlar, bölgenin iklimini ve ulaşım imkanlarını kısmen de olsa değiştirmiştir. Örneğin, Malatya ve Elazığ yörelerinde bu değişiklikler kolayca görülebilmektedir. Söz konusu yerler, son yıllarda daha çok yağmur almaya başladığı ve karla kaplı gün sayısının azaldığı gözlenmektedir. Bunun yanında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin gelişmesinde GAP’ın hiç kuşkusuz henüz zayıfta olsa etkilerini belirtmek gerekir. Ancak GAP’ın tüm bölgedeki kentler üzerinde aynı düzeyde etkili olmadığı, başta Şanlıurfa olmak üzere az sayıdaki kentin bu gelişmeden etkilendiği görülmektedir. Bu bölgemizde bulunan Gaziantep giderek kutup bir kent görünümündedir (Eşiyok, 2005: 55). Bu nedenle bu iller, son 15 – 20 yıldır kalkınmışlık açısından bölgenin diğer illerine kıyasla farklı bir gelişmişlik düzeyine ulaşmışlardır (Eşiyok, 2002: 67). Bu değişmelerin etkileri ileriki yıllarda daha belirgin olarak görülebilecektir.

Tarihsel olarak, ülkemizde bölgeler arası dengesizliğin nedenleri; 18. yüzyılda Batı Avrupa’da başlayan Sanayi Devrimi’ne uyum sağlayamaması, sanayileşmeye ayak uydurulamaması olarak sayılabilir (Oksay ve Kubar, 2007: 210). Bu durum, ülkemizin doğusu ile batısı arasındaki gelişme, büyüme ve kalkınma yönünden farklılıkların nedenidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması (1923) ile ülkenin batısının gelişmeye başladığı görülmektedir (Baykal, 2010: 16). Fakat ülkemizde Doğu ile Batı arasındaki istikrarsızlığın belirginleşmesi, 19. yüzyılda ülkeye yabancı sermayenin girmesi ile başladığı söylenebilir (Baykal, 2010: 16) Çünkü o dönemde ülkede bol miktarda işgücü ve hammadde kaynaklarının bulunması yatırımcıların kazançlarının artmasına ortam hazırlamıştır. Bunun yanında özel yatırımların Batı bölgelerini tercih etme nedenleri; iklimin ılıman olmasının yanı sıra, söz konusu bölgelerin Avrupa piyasalarına nispeten yakın oluşu, deniz taşıma imkanlarından yararlanabilmesi ve özellikle zengin hammadde kaynaklarının ve emek arzının bu bölgelerde fazla olmasıdır (DİE, 1999: 20).

Bir başka açıdan bakmak gerekirse, ülkemizde bulunan yüzey şekilleri ve fakir tarımsal yapıları nedeniyle Doğu Anadolu kentleri Batı Avrupa ile olan ticari ilişkiden yararlanamamıştır. Böylece Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapılan araştırmalarla nüfusun, ulaştırma olanaklarının ve sanayinin Batı Anadolu’da yoğunlaşmış olması, bununla birlikte kamu harcamalarının büyük bir kısmının Batı Anadolu’ya yapılması bölgeler arası farklılıkları giderek arttırmıştır.

Türkiye genelinde hakim olan sektörün tarım sektörü olmasına rağmen, Ege ve Marmara Bölgeleri’nde sanayi ticaret sektörlerinin ağırlığı daha fazladır. Bunun nedeni, bu bölgelerin sahip oldukları coğrafi özelliklerden dolayı ekonomik yapıları zamanla tarım sektöründen ticaret ve sanayi sektörlerine önemli ölçüde kaymıştır (İkin, 1988: 90). Bu bölgelerde faal nüfusun yüzde 50’si tarımsal faaliyetlerle uğraşırken, bu oran Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde yaklaşık yüzde 70 civarındadır (DİE, 1999: 29).

Türkiye’de bölgesel dengesizliğe neden olan sosyo- ekonomik nedenlerin başında, ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde tarım ekonomisinin hakim olması gelmektedir. Bu kesimlerde eğitilmiş insan gücü azdır (Baykal, 2010: 15).

Bununla beraber, bu bölgelerde tarımsal üretim geleneksel yöntemlerle yapılmakta ve bunun bir sonucu olarak tarımla uğraşanlar emeklerinin karşılığını alamamış ve yoksullaşmışlardır (Baykal, 2010: 15). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde ekonomi tarıma dayandığı halde, tarıma dayalı bir ticaretin gelişmemesi ülkemiz ve bu bölge için vahim bir durumdur (Yazgan, 1977:234).

Bir toplumda sosyal gelişmenin ortaya çıkabilmesi, insan unsurunun fiziki çevreyi işleyebilmesi, o toplumun sahip olduğu kültürün yaratıcılığına bağlıdır (Kaya, 2009: 36) Dünyanın en gelişmiş ülkeleri, örneğin, ABD'de okuma- yazma bilenlerin sayısı yüzde 99 iken, bu oran Japonya'da yüzde 100'dür (Friedmann, 1973: 123) Diğer taraftan, gelişmemiş ülkelerde okuma- yazma bilenlerinin oranı düşüktür. Bu nedenle sanayileşmenin yolunun eğitimden geçtiğini söylemek doğrudur.

Az gelişmişlik sorununun çözümünde ve bölgeler arası dengesizliğin azaltılmasında, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve iş gücünün yetenek ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi hayati öneme sahiptir (Başkaya, 2001: 345). Bu nedenle eğitim ve kültür kuruluşlarının çoğaltılması gerekmektedir. Özellikle okuma- yazma oranının en düşük olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde sanayileşme oranı çok düşüktür (Yazgan, 1977: 235). Bunun nedeni, bu bölgelerde egemen olan "aşiret" yapısının toplumsal hayatı olumsuz yönde etkilemesidir. Türkiye'nin birçok yerinde aşiret, beylik geleneğinin yavaş yavaş ortadan kalkmasına rağmen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da varlıklarını, özellikle Mardin, Siirt ve Urfa gibi yörelerde sürdürdükleri bilinmektedir. Buralarda iktisadi ve sosyal faaliyetlerin şekillenmesinde önemli ölçüde ağa, şeyh ve aşiret reislerinin görüşleri etkili olmaktadır (Işıltan, 1960: 26).

Yukarıda bahsedilen nedenlere ek olarak, ülkemizde tasarruf birikiminin yetersiz olması, yakın zamana kadar sık sık yaşanan ekonomik krizler, siyasi olarak sık sık erken genel seçimlerin yaşanması sonucu farklılıkları gidermek amacıyla oluşturulan proje ve yatırımların tamamlanamaması bölgesel ihtiyaç göz önüne alınmaksızın popülist politika uygulamaları da bölgesel ve kentsel farklılıkların diğer nedenleri olarak sayılabilir (Oksay ve Kubar, 2007: 210). Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için devletçi dönemden başlanarak, demir yollarının doğu illerine kadar ulaştırılması, KİT'lerin, fabrikaların, okul ve üniversitelerin Güneydoğu ve Doğu

illerinde açılması ve beş yıllık kalkınma planları gibi önlemler alınmıştır (Yazgan, 1977: 240). Fakat bu farklılıkların engellenmesinde tam ve kesin başarıya ulaşılamamıştır.

1.3. BÖLGESEL DENGESİZLİK SORUNUNA YÖNELİK ÇÖZÜM ARAÇLARI

Bir ülkede bölgelerarası dengesizlikleri azaltmak için her şeyden önce bir bölgesel politika geliştirilmesi gerekmektedir. Böyle bir politika, bölgesel ve yerel aktörler tarafından tasarlanarak hayata geçirilen bir bölgesel gelişme stratejisinin inşasına ve bölgenin asli unsurlarının anlamlı bir şekilde yeniden belirlenmesine imkan verecektir (Arnold, 1995: 219). Yani bu yaklaşımın içeriği, bir bölgeyi saptamayı kapsamaktadır.

Bölgesel dengesizlikleri azaltmaya yönelik politika araçları, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde farklılıklar göstermektedir. Genel olarak bu araçların, tüm bölgeler için ortak sayılabilecek özelliklere sahip olduğundan bahsedilebilir. Bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı dört farklı araç ortaya konulabilir. Aşağıda sıralanan bu araçlardan ilk üçü, geri kalmış yörelerin kalkındırılmasına, sonuncusu ise, aşırı kalabalıklaşmış bölgelerin veya yörelerin gelişmesinin sınırlandırılmasına yönelik olduğu söylenebilir (Dinler, 1998: 283):

- Ekonomik faaliyetlerin, her şeyden önce birtakım teşvik tedbirleriyle (mali ve vergisel avantajlar) belirli yörelere yönelmesini sağlamak,
- Bölgesel kalkınma için gerekli devlet yatırımlarının gerçekleştirilmesi,
- Yönetim örgütünün bölgesel kalkınma sorunlarına uyumunun sağlanması,
- Metropoliten bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılmasıdır.

Bölgesel politikaların esas hedefleri, kaynakların en iyi biçimde kullanılmasını sağlamak, bölgelere istihdam ve kamu hizmetleri bakımından eşit fırsatlar tanımak, halkın refahını adil ve dengeli bir şekilde arttırmak, istihdam ve kamu hizmetleri bakımından bölgelere eşit fırsatlar tanımak, yerleşim alanlarının dokusunu dengeye kavuşturmak ve çevre korunmasını geliştirmektir (Gündüz, 2006: 38).

Bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarını azaltmanın birinci koşulu, geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelerden daha hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamaktır. Bu durum gerçekleştiği zaman, bir yandan bölgelerarası gelişmişlik farkları azalacak, diğer yandan ise, gelişmiş bölgelere olan başta işgücü olmak üzere her türlü kaynak göçünün hızı azalacağından aşırı kalabalık bölgelerin daha da kalabalıklaşmasının önüne geçilmiş olacaktır. Bu nedenle bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı politikanın araçlarından söz ederken, geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yönelik araçlardan da söz edeceğiz. Bu araçların neler olduğunu bu kısımda inceleyeceğiz.

1.3.1. Bölgesel Kalkınmanın Aracı Olarak Bölge Planlaması

Bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi için kullanılan bölge planlaması, ekonominin yanı sıra çevresel, sosyal, kültürel ve siyasi boyutları da olan, kalkınmayı da gerçekleştirebilmek için kullanılan bir araçtır. Bölge planlaması, sorumlu kurumlar tarafından bölgesel kalkınmaya ait amaç ve araçların belirlenerek kaynakların eşgüdümü ve verimli olarak kullanılmasını temin eden bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Demirci, 2003: 23).

1990'lı yıllardan itibaren bölge planlaması ve bölgesel stratejilerin belirlenmesinde, küresel- yerel etkileşimi, çevre sorunları ve sürdürülebilirlik kavramı önemli boyutlar olarak yerini almıştır. Bunun yanında çevre- yaşam, kalite ve standardının korunması ve katılımcı planlama yaklaşımları gibi yeni kavramlar da günümüz koşullarında eklenmiştir. Planlamanın esas amacı; sistemin istikrarıyla bağdaşabilecek, koordine edilmiş üretim hedeflerini tespit edebilecek şekilde, ülkenin veya bölgenin iktisadi kalkınmasına ait geniş bir bakış açısı elde etmektir (MGK, 1993:38).

Hem ulusal kalkınmasını planla gerçekleştirmeye çalışan hem de bölgeler ölçüsünde planlı çalışmalar yapan ülkelerde söz konusu olan planlı çalışmalar arasında planlı uyum ve eşgüdüm sağlanması gerekmektedir. Bu eşgüdüm, iki biçimde sağlanabilecektir (Cilavdaroğlu, 2008: 97) . İlk olarak, ulusal kalkınma planlarını bölge planlarına bölmektir. Bu şekilde makro düzeyde hazırlanan sektör araştırmalarına dayanan ulusal planda yer alan kaynaklar bölgelere dağılmış olur. İkinci ise, bölge planlarının birleştirilmesinden bir ulusal kalkınma planının elde edilmesi yoludur. Yani

ilk yaklaşımda bütünden parçaya doğru, diğerinde ise parçadan bütüne doğru planlar oluşturulmaktadır.

Bölge planları, ulusal kalkınma planlarında olduğu gibi sadece yatırımlarla değil, yatırımların kuruluş yeriyle de ilgilenmekte; öte yandan imar planlarından farklı olarak ekonomik kaynakları da hesaba katmaktadır. Bölge planlaması yaklaşımları, ülkeler arası farklılıklar göstermektedir. Ama bu yaklaşımların genel olarak ortak amacı; kıt kaynakların optimum kullanımı, ekonomik yararın maksimum düzeye çıkarılması ve bu yararın bölgeler arasında dengeli olarak dağıtılmasıdır (Dinler, 1998: 190).

Bölgesel kurumlar, bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, bölgesel plan ve programların etkinliğini arttırmak için etkili bir faktör konumundadır. Ama günümüz koşullarında merkezi örgütler, yavaş tepki verme, yüksek maliyetler ve inisiyatif eksikliği gibi sorunlar nedeniyle yeterince etkin bir uygulama yapma imkanı bulamazlar. Yani mevcut merkezi örgütün bölgesel politikaların gereklerine cevap verememesinden dolayı, bölgesel kalkınma politikasının hazırlanması ve yürütülmesi için yeni bir bölgesel örgütlenmeye gitmek gerekir (Dinler, 1998: 193). Plan bölge belirlendikten sonra bölgesel kalkınma politikasının uygulanacağı yerler için geleneksel merkezi yönetim dışında bölge düzeyinde bir yönetim yapısı oluşturulması, yetkilerinin bir kısmını bu yeni yönetim birimlerine devretmesi gerekir. Böylelikle uygulanan bölgesel politikalar sonucunda başarı elde edebilmek için bölgesel yönetimlerin kendi aralarında ve ulusal düzeyde koordinasyonunun sağlanması gerekmektedir. Bölgesel örgütler, bölgedeki aktörlerin katılımıyla bölgesel planları oluşturmakta ve böylece hem planların gerçekçi olmasını hem de planın bölgedekiler tarafından sahiplenilmesini sağlamaktadır.

Günümüz koşullarına göre, bölge planlaması içerik olarak ilave unsurlarla genişletilerek uzun vadeli bir gelişme süreci içerisinde ele alınmalıdır. Mevcut planlara ilaveten sektörel etkinliklerin karşılıklı bağımlılığı vurgulanmalı ve kapsamı ortaya konmalıdır. Bunun yanında bölge için stratejik bakış açısı veya açıları geliştirilip, ulusal öncelikler ve yerel talepler doğru bir şekilde yansıtılabilmelidir. Bölge planları, değişen koşullara uyum sağlamakta gecikmemeli, yapım ve uygulama da dahil olmak üzere tüm süreç boyunca yerel katılımcıların görüşlerine de yer verilmelidir. Son olarak

kendini yenileyebilme gibi bir özelliğe kesinlikle sahip olması gerekir (Haughton ve Counsell, 2007: 137).

1.3.2. Mali ve Vergisel Teşvik Tedbirleri

Geri kalmış bölgelerin temel karakteri, bu bölgelerde yeterli istihdam alanlarının olmaması nedeniyle yaygın işsizliğin varlığı ve bu duruma dayanarak gelir düzeyinin düşük olmasıdır. Söz konusu bölgelerde girişimcilerin filizlenmesi için uygun ortam bulunmamaktadır. Bunun yanında, başka bölgelerden de hiçbir cazibesi olmayan bu tür bölgelere, girişimci gelip yatırım yapmak istemez. O halde, bu az gelişmiş bölgeleri, cazip bir nokta haline getirebilmek için, bu bölgelerde faaliyete geçmek isteyen girişimcilere diğer bölgelerden sağlayabilecekleri avantajların daha fazlasını vermek gerekmektedir. İşte bu yaklaşım, teşvik tedbirlerinin ortaya atılmasının nedenidir (Başkaya, 2001: 247).

Devlet, bölgesel dengesizlikleri giderebilmek için özel teşebbüsü az gelişmiş bölgelere çekebilecek bazı mali ve vergisel teşvik tedbirleri öngörebilir. Teşvikler, en geniş anlamıyla, “onun yokluğunda gerçekleşmeyecek ya da istenilen düzeyde gerçekleşmeyecek işlerin mümkün hale gelmesini sağlayan, her türlü ekonomik, mali, idari, teknolojik ve sosyal önlem ve politikalar”dır (Mutlu, 1993: 37).

Genellikle teşvik tedbirleri, yatırımların maliyetini düşürmeye ya da karlılığı arttırmaya yöneliktir. Yalnızca geri kalmış bölgelerin canlandırılması amacına yönelik değil, aynı zamanda birçok geri kalmış ülkelerde ekonomik gelişmeyi sağlamak için endüstriyel sektörün geliştirilmesi amacına da yöneliktir.

Belirtilmesi gereken önemli bir nokta da, devletin direk müdahalesi veya siyasal iradenin desteği olmaksızın hiçbir bölgesel kalkınma politikasının etkin olamayacağı ileri sürülmektedir (Tekeli, 2004: 250). Bu nedenle kalkınmanın sağlanabilmesi noktasında, ekonomik faaliyetlere devlet güvencesi altında mali ve vergisel teşvikler sağlanmalıdır. Böylece kalkınma devlet tarafından yerine getirilmiş olur. Bu bağlamda, bir ülkenin az gelişmiş bölgelerinin kalkınmasında teşvikin önemi büyüktür. Teşvikin amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Kılıçarslan, 2009: 50):

- Özel sektör yatırımlarının öncelikli sektörlerle akmasını hızlandırmak,
- Özel sektör yatırımlarının bölgelerarası dengeli gelişmeyi sağlayacak şekilde kalkınmada öncelikli yörelere kanallize olmasını sağlamak,
- Sanayileşmede özel sektör yatırım ve üretim payının yükseltilmesini sağlamak,
- Sanayinin özellikle, Ortak Pazar'da uluslar arası rekabet gücüne haiz ve buna ulaşılabilir güçte olmasına imkan vermek,
- Türkiye'ye yeni yatırımların getirilmesini kamçılarlamak,
- Döviz gelirlerinin ve sınai ürünler dış satımının artırılmasına imkan vermek,
- İşsizlik sorununun çözülmesine ve hafifletilmesine yardımcı olmak,
- Yatırımların finansmanında daha fazla öz kaynak kullanılmasına imkan vermek,
- Üretimde verimlilik ve çeşitliliği sağlamaktır.

Genelde teşvik tedbirleri, üretim sürecinde girdilere ya da çıktılarına uygulanan bölgeler arasında girdi ve çıktı fiyatlarını değiştirmeye yöneliktir. Bunun yanında, sayıları oldukça fazla olan teşvik tedbirlerinin etkinlikleri aynı değildir. Bir başka açıdan bakmak gerekirse, özendirme önlemlerinin etkin olabilmesi için bölgede ekonomik ve sosyal altyapı yatırımlarının belirli bir düzeye erişmiş olması gereklidir. Böylelikle mali ve vergisel özendirme önlemlerinin avantajlarını şu şekilde saymak mümkündür (Modi, 1983: 305):

- Geliştirme ve teşvik fonları,
- Faizsiz ya da düşük faizli krediler,
- Devlet garantisi,
- Gümrük muafiyetleri (tam ya da kısmi),
- Gümrük vergi ve resimlerinin taksitlendirilmesi,
- İhracata vergi iadesi,
- Yatırım indirimi,
- Elde edilen karın bölgelere göre farklı vergilendirilmesi,
- Ücretlilere sağlanan her türlü mali avantajlar vb.

Yukarıda sayılanların genelinde yer alan vergi avantajının temel amacı, gelişmekte olan bir bölgede uygulanacak proje içinde yer alan bir tesisin, o bölgede kurulmasının getireceği ek yükü bertaraf etmek ve bu tesisin değerini ülkenin başka bir bölgesinde kurulması halinde ortaya çıkacak değere eşitlemektir (Modi, 1983: 308). Geri kalmış bölge ya da yörelere, girişimci çekebilmek için bazı vergisel avantajlar öngörülebilir. Bu avantajlar gelir vergisi avantajı olabileceği gibi, gümrük vergisi, kayıt ve tescil vergileri ve yerel vergiler olabilecektir.

Geri kalmış bölgelerdeki yatırımların teşvik edilmesi için bölgede faaliyete geçen işletmelere uzun vadeli, faizsiz ya da düşük faizli, cazip ödeme esnekliğine sahip kredi avantajları da sağlanabilmektedir. Uygulanan kredisel avantajlar, gelişmekte olan bölge açısından teşvik edici olması yanında, gelişmiş bölgelerde yatırım yapacak olan girişimciler için de caydırıcı önlemler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çünkü gelişmiş bölgeye yatırım yapmak istediğinde bu tür kredi avantajları ile karşılaşmayan yatırımcı, bu nedenle yatırım yapacağı bölgeyi değiştirebilmektedir. Bunun yanında, kredi avantajlarından daha fazla verim alabilmek için bölgesel dengesizliklerle mücadelede diğer araçlarla birlikte uygulanması daha uygun olacaktır.

Son olarak, bölgesel dengesizliklerle mücadelede kullanılan vergi ve kredi avantajları yanında değişik mali avantajlar da sağlanabilmektedir. Bunlar işletmelerin üretim maliyetlerini düşürücü mali avantajlar şeklinde belirtilmektedir. Bunlara; Hazine arazilerinin işletmelere satılması veya kiralanması, döviz tahsisinde öncelik, belirli bir istihdam sayısından sonra şirkete katılan her işgücü için yapılan sosyal güvenlik prim ödemelerinin bir kısmının devlet tarafından sübvansede edilmesi, kamu ulaşırma araçlarında indirimli tarife uygulaması örnek olarak verilebilir.

1.3.3. Bölgesel Kalkınma İçin Gerçekleşmesi Gereken Kamu Yatırımlarının Gerçekleştirilmesi

Ülkeler geri kalmış bölgelere üretici veya altyapı yatırımları olarak kamu harcamaları yoluyla müdahale edebilir. Yani devlet nispi olarak geri kalmış bölgeye, o bölgeden elde ettiği kamu gelirinden daha fazla harcama yaparak, söz konusu bölgeye ilave bir satın alma gücü kanallize edebilir. Böylece hem bölgede kanallize edilen satın alma gücü nedeniyle bir canlanma başlayacak, hem de yapılan kamu yatırımlarıyla

bölgenin üretim kapasitesi arttırılacak ya da eksik olan altyapısı tamamlanarak bölge işlemleri için daha cazip hale getirilecektir (Kaya, 2009: 28). Ulaştırma ve enerji şebekeleri, haberleşme, su ve atık yönetimi gibi altyapı yatırımları pazara ulaşım, verimlilik, sürdürülebilirlik gibi faydalarının yanı sıra bölgeye yapılacak yabancı yatırımlar için de olumlu katkı sağlar (Cilavdaroğlu, 2008: 17).

Az gelişmiş bölgelerde, kalkınmanın başlatılması için devletin o bölgeye öncelikle gitmesi kaçınılmazdır. Geri kalmış bir bölgenin canlanması için, devletin bölgeye bizzat üretici olarak gitmesi günümüzün piyasa ekonomisini uygulayan liberal ekonomilerinde gözlenmektedir (Ildırar, 2000: 29). Bu ekonomilerdeki uygulamalarda devletin faaliyete geçirdiği endüstri dalını karlı konuma getirdikten sonra, genellikle özel sektöre devrettiği görülmektedir. Üretken kamu yatırımlarının geri kalmış bölgelere kayması için kuşkusuz ekonomik verimlilikten belirli ölçüde özveri gerektirmektedir. Bu özveri yatırımların sosyal yönünü de oluşturmaktadır.

Altyapı kavramı, belirli bir ekonomik alanda üretim koşullarının yaratılması ya da geliştirilmesini sağlayan, ekonomik, kurumsal ve sosyal düzenin tümünü ilgilendiren her çeşit yatırımı kapsamaktadır. Altyapı yatırımlarını uzunca bir zamana yayılması ve oldukça fazla kapital gerektirmesi, bunun yanında uzun dönemde verim alınabildiği için özel sektör bu yatırımları yapamamaktadır. Bu nedenle de yalnız geri kalmış yörelerde değil, gelişmiş yörelerde bile altyapı yatırımlarının hiçbir kar amacı gütmeyen, tamamen sosyal amaçlarla devlet tarafından yapılması gerekir (Taştekin, 2007: 30).

İster üretken isterse altyapı yatırımları konusunda olsun, devletin mevcut politikalarının yönlendirici gücü yadsınamaz. Mevcut devlet politikaları, yüksek beceri birikimine sahip insan kaynaklarının yetiştirilmesi, araştırma- geliştirme ve iş hayatına yönelik diğer altyapıların kalitesi, etkin iletişim ve ulaşım imkanları sağlamanın yanı sıra, şirketlerin kuruluşu ve işleyişine ilişkin basit ve öngörülebilir düzenlemeler, vergi yükümlülüğünde kolaylıklar ve diğer etkin teşvik mekanizmaları ile belirli bölgeleri yatırımcı açısından daha çekici hale getirebilme gücüne sahiptir (Aktakas, 2006: 17).

1.3.4. Yerel Yönetimleri Güçlendirme ve Bölgesel Sorunlara Yönelik Adaptasyonun Sağlanması

Bölgesel politikaların uygulanmasında, mevcut yönetsel örgütün bu politikanın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi genellikle kolay olmamaktadır. Bu nedenle, bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması için yeni bir bölgesel örgütlenmeye gitmek gerekir. Bölgesel sorunların çözümünde ne kadar çok araç kullanılırsa kullanılsın, ülkede mevcut idari örgütün yapısı bu araçların kullanılmasını güçleştirecek bir yapıya sahip olmadığı sürece, bu araçlardan beklenen olumlu sonuçların elde edilmesi pek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle idari örgütü güçlendirme ve bölgesel sorunlara yönelik adaptasyonun sağlanması, bölgesel dengesizlikleri gidermede belirlenen hedeflere ulaşmak açısından en önemli ve öncelikli araçlardan birini oluşturmaktadır.

Bu araç kapsamında ele alınacak hususlar ise; mevcut yönetsel yapıyı saptanan plan bölgelerine göre yeniden örgütlemek, plan bölgelerindeki yönetim kademelerindeki yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetim ilkelerini uygulamak, bölgesel yönetimin mali olanaklarını arttırmak ve yeterli personele kavuşmasını sağlamak, halkın yönetime katılmasını sağlamak, yönetim kademeleri arasında gerekli koordinasyonu sağlamak ve bazı özel görevleri yerine getirebilmek için gerektiğinde geleneksel yönetim çerçevesi dışında özel kuruluşlar (kalkınma ajansları) oluşturmak şeklinde sıralanabilir (Kılıçarslan, 2009: 59).

Bölgesel kalkınma politikasında önceliğin bölgeler olduğu düşünüldüğünde yani bir plan bölgenin oluşturulacağı göz önünde bulundurulduğunda mevcut yönetsel yapının da bu oluşuma göre örgütlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında, bölgesel yönetim kademelerine yerinden yönetim yetkilerinin verilmesi, halkın yönetime katılmasının gerçekleştirilmesi ve yönetim kademelerinin faaliyetlerinin koordine edilmesi gerekmektedir (Eraydın, 2004: 120). Az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması için geleneksel yönetim dışında, bölge düzeyinde yeni bir yönetim yapısının oluşturulması, diğer taraftan da bu yeni yönetim birimlerine merkezi yetkilerin bir kısmının devredilmesi gerekmektedir.

Bölgeler arasında dengeli bir ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için bölgesel kalkınma politikası uygulayan ülkelerin, plan bölgelerini “yerinden yönetim birimi” olarak kabul etmesi, birçok kararın bizzat mekanda alınarak uygulanmasını sağlamaları, hızlı bir gelişme için zorunludur (DPT, 2007: 34). Örneğin, bölgesel gelişmenin kurumsallaştırılması çabaları sonucu Avrupa Birliği’ne üye çeşitli ülkelerde merkezi karar alma yetkileri yerel ve bölgesel yönetimlere devredilmiştir (Eraydın, 2004: 138). Çünkü bölgesel nitelikte olan birçok hizmetin önem derecesinin merkezi yönetim tarafından değerlendirilmesi ve alınan kararların uygulanmasının izlenmesi oldukça güçtür (Dinler, 1993: 303)

Günümüzde bölgesel kalkınma süreci, demokratik- katılımlı bir yapıya çevrilmiştir (Özel, 2009: 174). Yani bir ülke hangi siyasal sisteme sahip olursa olsun, katı merkeziyetçilikle yönetilen ülkelerde toplumsal refahın arttırılması ve demokrasinin yaygınlaştırılmasında önemli yapısal sorunlarla karşılaşmaktadır. Öte yandan gelişmiş ülkelerde kalkınmanın önemli ölçüde halkın yönetime etkin katılımı ve yerel kaynakların harekete geçirilmesi ile gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu ülkelerde yerel yönetimlerin özellikle demokrasinin yaygınlaştırılması, yerel kaynakların harekete geçirilmesi, hizmet önceliklerinin belirlenmesi ve hizmet maliyetinin düşürülmesi gibi açılardan düşünüldüğünde yerel, bölgesel veya ulusal ölçekte olursa olsun kalkınma sorununa adaptasyonu kaçınılmaz görünmektedir (Köse, 2004: 15).

1.3.5. Diğer Araçlar

Bölgesel gelişme politikalarında temel amaç; yerel dinamiklere dayalı kalkınma anlayışı çerçevesinde ekonomik gelişme ve sosyal refahı ülke geneline dengeli bir şekilde yaymaktır. Böylelikle bölgesel gelişmenin hızlandırılması için yereldeki potansiyeli harekete geçirici politikalara kalkınmayı hızlandırıcı bir araç olması yönüyle bakılmakta ve ağırlık verilmektedir. Bu çerçevede (DPT, 2006, 13):

- Ülke genelini kapsayan, mekansal ve bölgesel gelişme politika çerçevesi oluşturulmalı, buna bağlı olarak alt ölçekteki (il ve bölge) mekansal gelişme stratejileri ve planlarının esasları, standartları ve çerçevesi belirlenmelidir.
- Bölgesel plan ve programlar uygulanabilir nitelikte hazırlanarak, mevcut entegre bölgesel gelişme planları uygulanabilir programlara dönüştürülmeli,

bunlarla tutarlı bir kaynak tahsisi sağlanmalı, izlenme ve değerlendirme mekanizmaları oluşturulmalıdır.

- Kalkınma ajansları başta olmak üzere yerel düzeyde kurumsal yapılar oluşturulmalı, mevcut yapıların kapasitesi geliştirilmeli, merkezi ve yerel kurumlar arasındaki işbölümü etkinleştirilmektedir.
- Uygun bölgelerde işgücü piyasası analizleri yapılarak, insan kaynakları ihtiyacı ve Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme (KOBİ) politikalarıyla tutarlı biçimde işgücü niteliğini, girişimciliği geliştirici ve kümelenmeyi destekleyici uygulamalar kapsamında istihdam edilebilirlik artırılmalıdır.
- Koruma- kullanma dengesi gözetilerek, yerel nitelikteki tarihi, kültürel ve doğal varlıklar bölgesel programlar kapsamında öncelikli konuma getirilerek faydaya dönüştürülmelidir (DPT, 2006: 13)

Bunlara ilave olarak, bölge halkı ve bu halktan kişilerin oluşturduğu, bölge ekonomisine yön vermekte olan iş dünyası gelişme fikrine inandırılmalı ve onların da ortak görüşlerinin alınması ile faaliyete geçilmelidir. Ayrıca bölgedeki eğitim kurumlarının, özellikle üniversitelerin verimlilik açısından büyük önem taşıyan kalifiye işgücünün temini için çalışması gereklidir. Üniversitelerin bölgesel veya ekonomik potansiyeli harekete geçirecek araştırmalar yapması ve işletmelerle eşgüdüm halinde çalışması önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ GENEL TANITIMI, DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

2.1. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ GENEL TANITIMI

Çağımızda, dünyada yaşanan en önemli değişimlerden biri “küreselleşme”dir. Küreselleşme, “ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içeren, bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması” anlamını içermektedir (Özkıvrak, 2012: 1). Küreselleşme, siyasi, ekonomik, sosyo- kültürel değişimleri kapsayan çok yönlü bir süreçtir. Siyasi açıdan küreselleşme, devletin rolü ve görevlerinin yeniden tanımlanması şeklinde ifade edilmektedir. Küreselleşme sürecinde, ulus devletin hakimiyeti sarsılmış, devletin etkin ve sınırlı bir yapıya kavuşturulması gereği yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, ulus – devlet halen ülke içinde gerçekleştirdiği uygulamalar, yaptığı düzenlemeler ve izlediği politikalarla ülke potansiyelini geliştirme veya israf etme konusunda belirleyici bir rol oynamakta ve bu da küreselleşme süreci üzerinde etkili olmaktadır.

Küreselleşme beraberinde yeni bir yönetsel anlayış ve bunu gerçekleştirmede araç olacak bir örgütlenme modeli getirmiştir. Bu yeni anlayışa uluslar arası literatürde “yönetişim” adı verilmektedir. Yönetişim; bürokrasi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan, mali ve idari açıdan özerk örgütlenmelerdir (Maçkonya, 2006: 76). Yönetişim, toplumdaki aktörlere ortaklar olarak bakmakta, yönetişimi toplumdaki ekonomik, siyasal ve toplumsal aktörlerin etkileşiminden doğan bir yönlendirme ve

denetleme kalıbı olarak görmektedir. Bu nedenle yönetim değişik aktörlerin etkileşiminin ortaya çıkardığı bir süreçtir (Tekeli, 1996: 52). Bu sürecin getirdiği araçlardan biri de bölgesel gelişme için küresel bir model olarak geliştirilen Bölgesel Kalkınma Ajansları bulunmaktadır.

Tarihsel sürece baktığımızda bütün devletlerde, ekonomik ve sosyal faaliyetler belirli niteliklere sahip merkezler etrafında doğmuş ve genişlemiştir. İçinde bulunulan döneme göre değişmekle beraber, bu merkezlerde denize, limanlara ya da gelişmiş batıya yakınlık gibi belirli nitelikler aranmıştır. Bu niteliklerdeki fark ise bölgelerarası gelişmişlik farkını doğurmuştur (Çalt, 2005: 157).

Tüm dünyada yıllardır bölgeler arası gelişmişlik farklarını giderebilmek için yoğun çaba harcanmaktadır. Küreselleşme sürecinin tetiklediği bu gelişme her alanda olduğu gibi yönetim alanındaki değişimden de etkilenmektedir. Sürece şekil veren yeni kamu yönetimi ve yönetim yaklaşımları bölgeler arası farklılıkların giderilmesi ve sosyal ekonomik kalkınmanın yerelde de sağlanması için bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasını öngörmektedir.

Günümüzde artık yerelde kaynaşma ve ortak karar almayı esas alarak, bölgelerin ortaklaşa kalkındırılması anlayışı ön plana çıkmıştır. Artık bölge içindeki tüm ekonomik aktörler arası ilişkilerin önemli olduğu ve bu ortamda bölgesel ölçek, bilginin aktarılması ve dolaşımı açısından en uygun ortamın oluşturulması gerektiği anlaşılmıştır. Halka hizmet sunulmasında etkinliğin artırılması ve bölgenin gelişme ivmesini hızlandırmak amacıyla işbirliği ve ortaklık ağlarının kurulması, bölgesel ölçekteki kurumların gerekliliğine yol açmıştır (Özer, 2012: 38). Bu paralelde de dünyada 1930'lardan itibaren bu ortaklığı sağlayacak kalkınma ajansları kurulmaya başlamıştır.

AB altyapı oluşturmaya yönelik bireysel çabaların ön plana çıktığı ve endüstrileşmenin ana hedef olduğu eski tip bölgesel kalkınma politikalarından bilgi, internet, sürdürülebilir kalkınma, küresel rekabet, sosyal sermaye ve fiziksel varlığı olmayan varlıkların ön plana çıktığı, coğrafik baskıların ortadan kalktığı, materyal dışı yatırımların önem kazandığı, yönetişimin, ağların ve kümelenmenin ön plana çıktığı yeni tip bölgesel kalkınma politikalarına geçiş yapmıştır. Bu doğrultuda AB, Bölgesel

Kalkınma Ajansları'na özel bir önem vermiştir (Saublens, 2012: 21). Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde bölgesel politika uygulamaları bölgesel kalkınma teorilerinde yaşanan değişime paralel bir seyir izlemiştir.

AB özellikle 1970'lerden sonra aşağıdan yukarıya kalkınma anlayışını benimsemeye başlamıştır. Bölgesel Kalkınma Ajansı sistemi, 1980'lerde yaygınlaşan "kamu işletmeciliği" anlayışı ile 1990'lı yıllarda tüm kurumlaşmaları belirleyen "yönetişim" anlayışının türlerinden biri olmuştur. Bu sisteme göre temel amaç, bir ülkedeki bölgeler arası eşitsizlikleri gidermek değil, bölgeler arası rekabeti gidermektir. Bu anlayış beraberinde Bölgesel Kalkınma Ajansların öneminin artmasına neden olmuş ve Batı Avrupa'da 1950'lerden önce kurulmaya başlanan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının sayısı 1970'lere gelindiğinde gitgide artmaya başlamıştır. 1970'larda ise Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de bu tür yapılanmalar oluşmaya başlamıştır.

2.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı ve Genel Özellikleri

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) örgütsel yapılarının başlıklar göstermesi, farklı fonksiyonlar ve hedefler ortaya koymaları BKA'lara ait farklı tanımların yapılmasına neden olmaktadır (Baykal, 2010: 43). Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Devlet Planlama Teşkilatı'nın (Kalkınma Bakanlığı) tanımına göre, "Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi hükümetten uzak bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği bir kuruluş" olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2000: 193- 194).

Önemli bir bölümü Avrupa'da olmak üzere pek çok BKA mevcuttur. Farklı ülkelerde kurulmuş olan BKA'ların esas varlık nedenleri; bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, altyapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma, özel sektörün yakın geleceği için yerel- bölgesel çözümler araştırma ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler arama şeklinde özetlenmektedir. Diğer taraftan Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) BKA'yı şöyle tanımlamıştır: Bir BKA, sektörel

ve genel kalkınma problemlerini belirler, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptar, bu çözümleri geliştiren projeleri destekler. Ancak operasyon alanları bunlar olduğu halde, tam olarak bu tanımlara uymayan BKA'lar da vardır. Buna göre BKA'ların tek ortak özelliği, bazılarının ana veya ek uğraşları yabancı yatırım çekmek olsa da, tümünün bir coğrafi alanda bulunan içsel potansiyeli geliştirmekle ilgili olmasıdır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146).

Farklı bir tanımda; Kalkınma Ajansları, bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik açıdan gelişmesini hedefleyen ve yasal hükme dayanarak kurulan kurumlardır diye tanımlanmaktadır (Arslan, 2010: 89). Yine başka bir tanımda ise Kalkınma Ajansları; “Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği kuruluşlardır.” diye ifade edilebilir (Avaner, 2005: 243). Bu tanımlardan yola çıkarak Kalkınma Ajansları ile ilgili üç ana unsur saptayabiliriz. Bunlar (Koçberber, 2006: 61)

- Kamu gücüne dayanması,
- Ekonomik kalkınmayı hedeflemesi,
- Coğrafi bir bölgeyi kapsamasıdır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Kalkınma Ajansı ilgili bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılardır, diye de tanımlanabilir (Koçberber, 2006: 37). Bölgesel Kalkınma Ajansları için farklı tanımlar yapılsa da çok düzlemli ve çok aktörlü ekonomik yönetim temelinde yumuşak politika araçlarını kullanması, coğrafi bir bölgeyi kapsaması, yeni yatırımların odak noktası olması, rekabet gücünün artırılması, bölgenin tanıtımının yapılması ve bölgeyle ilgili yatırımcılara ulaşım, işgücü, altyapı konularında bilgi verilmesi ile ekonomik kalkınmayı hedeflemesi gibi temel işlevleri aynıdır (Taş ve diğerleri, 2012: 361).

Günümüzde görülen küreselleşme süreci ile birlikte devletin fonksiyonlarının azaltılması ve ekonomik kalkınmanın merkez çıkışlı yani yukarıdan aşağıya bir

anlayışla değil aşağıdan yukarıya diğer bir ifadeyle adem-i merkeziyetçi bir yapıyla sağlanması gerektiği görüşü yaygınlaşmıştır. Böylelikle bölgesel kalkınma sorunu da merkezi devletin güdümünden yerel aktörlere kaymıştır.

Adem-i merkeziyet ya da yerinden yönetim icrai kararların merkez teşkilatına ve hiyerarşisine dahil olmayan bir takım organlar tarafından alınmasını içeren bir sistemdir. Bir başka tanımlamaya göre, “Adem-i merkeziyet, topluma sunulacak bazı idari hizmetlerin devlet merkezinden ve tek elden değil, merkezi idare teşkilatı hiyerarşisine dahil olmayan kamu tüzel kişileri tarafından yürütülmesidir” (Günday, 1982: 52).

Kalkınma politikalarında 1980’li yılların sonlarına doğru anlayış değişikliği yaşanmış, geleneksel yukarıdan aşağıya politikaların yerini tabandan tavana gerçekleştirilen bir politika almış ve böylece bölgesel kalkınma politikaları öne çıkmaya başlamıştır. Bölgesel kalkınma politikalarının öne çıkmaya başlaması ile birlikte bu politikaların düzenli ve planlanmış bir şekilde sürdürülebilirliğine katkıda bulunmasına ve o bölgeyi iyi bildiği için bölge kalkınmasına olumlu etkileri olabilecek yerel kurumların yani Bölgesel Kalkınma Ajanslarının önemi artmıştır. Çizelge 2.1’de geleneksel tavandan tabana politikalarla modern tabandan tavana politikaların karşılaştırılması yapılmaktadır.

Çizelge 2.1: Geleneksel Tavandan Tabana Karşı Modern Tabandan Tavana Yaklaşımı

<i>Yenilikler</i>	<i>Geleneksel Tavandan Tabana</i>	<i>Modern Tabandan Tavana</i>
<u>Örgütlenme</u>	Ulusal merkezi yönetime bağlı	Bölgesel yarı özerk yapı
	Bürokratik genel yaklaşımlar	Esnek ihtisaslaşmış yaklaşımlar
<u>Ekonomik Araçlar</u>	Bölgelerarası eşitlik	Bölgeler arası rekabet
	Ulusal ekonominin büyümesi	Bölgesel ekonominin büyümesi
<u>İşlevsel Yöntem</u>	Otomatik/ihtiyari	İhtiyari
	Sorunlara tepki veren (reactive)	Sorunları öngörerek önlem geliştiren (Proactive)
<u>Politika Araçları</u>	Bürokratik düzenlemeler	Finansal yaptırımlar
	Mali yaptırımlar	Danışmanlık servisleri
	Danışmanlık servisleri	Kamu hizmetleri
	Kamu hizmetleri	

Kaynak: Kayasü ve diğerleri, 2003: 8.

Çizelge 2.1.'de görüldüğü gibi, geleneksel tavandan tabana karşı modern tabandan tavana politikalar; örgütlenme, stratejileri ve politika araçları açısından farklılaşmaktadır. Tavandan tabana politikalar; merkezi hükümet tarafından yürütülen, büyümenin yeniden dağıtılması stratejisine dayalı, altyapı hizmetlerini sağlamak, finansal destek verme gibi politik araçları kullanan re-aktif politikalardır. Buna karşın tabandan tavana politikalar; yerel aktörler tarafından yürütülen, yerel büyümenin güçlendirilmesi ve bölge içi rekabeti sağlamaya yönelik, yumuşak politika araçlarını kullanan pro-aktif politikalardır.

Geleneksel tavandan tabana doğru bölgesel politikalar merkezi hükümetler tarafından bölgesel eşitliği sağlamak amacıyla uygulanmaktadırlar. Ekonomik faaliyetlerin yeniden dağılmasına yönelik bu politikalar altyapı hizmetleri ve finansal destek gibi politika araçlarına başvurmaktadırlar. Her bölgenin farklı potansiyele sahip olduğu anlayışına dayanan ve tek bir bölgeyi kapsayan tabandan tavana bölgesel politikalar ise eğitim, danışmanlık gibi politika uygulamaları merkezi hükümetin sorumluluğundan çıkarak yarı özerk kamu kurumlarına geçmektedir (Halkier, 2006: 4).

BKA'ların oluşumu, tabandan tavana yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, geri kalmış bölgelerin sosyo- ekonomik sorunlarının çözümünde merkezi hükümetin yetersizliğine bir cevap olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde de bu model benimsenmekte ve ulusal ölçekteki politikalar çoğunlukla tabandan tavana doğru yaklaşım özelliği taşımaktadır. Bu yaklaşım, Halkier, Danson ve Damborga'a göre bazı avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar:

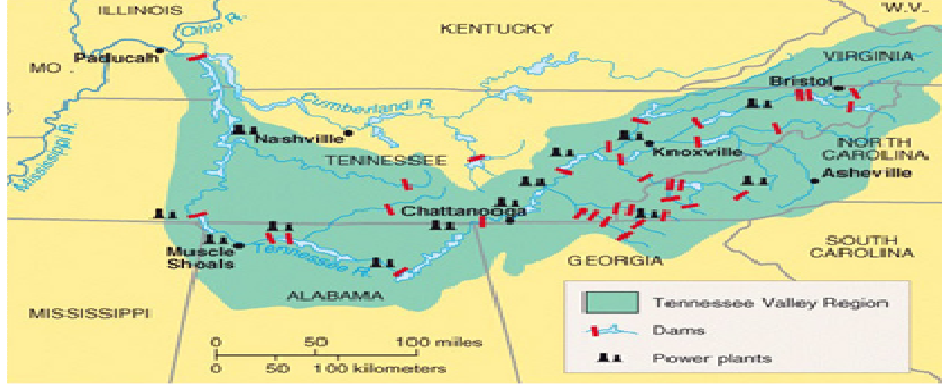
- Bölgesel politikalara tabandan tavana yaklaşımda personel firmalarla birebir ilişki içerisinde olacağı için daha etkili ve bürokrasiden uzak ilişkiler kurulabilecektir.
- Yarı- özerk bir konum bir yandan siyasi müdahaleleri önlerken, diğer taraftan ekonomideki yapısal sorunlara uzun vadeli bir açıdan bakılmasını sağlar.
- Bölgeye siyasi desteğin dolaysız ve tekil olarak girebilmesine yol açar.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, var olan politik yapılar tarafından kabul edilmeli ve anlaşılmalı, bütün hedeflerini işlevsel projelere dönüştürmeli, var olan diğer bölgesel organizasyonlarla koordinasyonu sağlamalı, temel yapısını kurmak ve yeni projeler geliştirmek için gerekli finansal kaynağı bulmalı ve her konuda kendi kararlarını verecek kadar özerk olmalıdır.

2.1.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tarihsel Gelişimi

Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş belli bir bölgenin sosyo- ekonomik kalkınmışlık koşullarının geliştirilmesi amacıyla Dünya’da 1930’lu yıllardan itibaren kurulmaya başlamışlardır. Bu konudaki ilk örnek, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1933 yılında kurulan Tennessee Vadisi Yönetimi (Tennessee Valley Authority)’dir. ABD Başkanı Franklin Roosevelt’in, devlet gücü ile donatılmış fakat özel teşebbüs esnekliğine sahip bir tüzel kişilik olarak kurulmasını istediği bu kurum ABD’nin geri kalmış bölgelerinden olan Tennessee Vadisi’nin kaynaklarının entegre bir şekilde yönetilmesi görevini başarı ile yerine getirmiştir (Berber ve Çelepçi, 2005: 150) Sonraki yıllarda pek çok eyalet kendi bölgesindeki girişimleri desteklemek ve dışarıdan yatırım çekmek için ekonomik kalkınma birimlerini oluşturmuştur (Ergun, 1993: 72) .

Katı merkezîyetçilikten uzak ve yerel birlikler ile halkın katılımına açık bir örgütlenme modeline sahip olan Tennessee Valley Authority (TVA), bazı kamusal güç ve yetkilerin yanı sıra bir şirketin hareket serbestisi ve esnekliği ile donatılmış olup, idari ve mali açıdan özerk bir yapı olarak sonraki deneyimler için örnek bir model olmuştur.

Kaynak: Spartacus, 2013.

Şekil 2.1: Tennessee Vadisi Bölgesi, ABD

İlk Kalkınma Ajansı ABD’de kurulmuş olsa da, günümüz anlamında kurulup yayıldıkları kıta Avrupa olmuştur. II. Dünya Savaşı’nın bitimiyle, kalkınmada bölgesellik önem kazanmıştır. Savaşın getirdiği felaket ekonominin çökmesine neden olmuş, bölgesel farklılıklar derinleşmiştir (Baykal, 2010: 45). Bölgesel farklılıkların bertaraf edilmesi amacıyla bölgesel politikalar önem kazanmaya başlamıştır (Aktaran: Çakmak, 2006: 66- 67).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, II. Dünya Savaşı öncesinde bölgesel farklılıkları gidermek ve bölgesel kalkınmayı hızlandırmak için geliştirilmiş bir modeldir. Amerika kıtasında başlayan bu uygulama, II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkileri ve hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte, 1950’li yıllardan itibaren Avrupa kıtasında da kendini göstermeye başlamıştır. 1950’li ve 1960’lı yıllarda birçok Avrupa ülkesinde bölgesel ölçekte ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek amacıyla kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın sayısı, 1990’larda AB’nin artan etkinliği ve rekabet edebilirliğini arttırmaya yönelik bölgesel kalkınma fonları sayesinde hızla artmıştır. Bu dönemde AB tarafından Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna gibi ülkelere Bölgesel Kalkınma Ajansı kurmaları için öneride bulunulmuş, ajansların kuruluş aşamasında finansman ve uzman desteği sağlanmıştır.

Günümüzde ajanslar, AB ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok gelişmiş ülkede bölgesel ve yerel gelişme sağlamak amacıyla varlığını sürdürmektedir. Bölge Kalkınma Ajansı statüsünün yerleşmiş olduğu ülkeler olarak Avusturya, Belçika, Fransa ve İrlanda 1950’li yıllarda; Almanya, İngiltere, İtalya ve

Hollanda 1960- 1970’li yıllarda; Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka ise 1980’li yıllarda ajanslarla tanışmıştır. Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna ise Avrupa Birliği’nin isteğiyle ajanslarla 1990’lı yıllarda tanışmışlardır. Özellikle sosyalizm deneyiminden gelen Doğu Avrupa ülkelerinin Kalkınma Ajansları doğrudan Avrupa Birliği’nin görevlendirdiği uzmanlar tarafından kurulmuş ve finansmanları Avrupa Birliği tarafından sağlanmıştır.

Çizelge 2.2: Avrupa Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Dönemleri

	<i><u>1950 öncesi ve 1950'ler</u></i>	<i><u>1960'lar ve 1970'ler</u></i>	<i><u>1980'ler</u></i>	<i><u>1990'lar</u></i>
ÜLKELER	Avusturya	Almanya	Yunanistan	Bulgaristan
	Belçika	İngiltere	İspanya	Çek Cumhuriyeti
	Fransa	İtalya	Finlandiya	Estonya
	İrlanda	Hollanda	Danimarka	Macaristan
				Litvanya
				Polonya
				Portekiz
				Slovakya
				İsveç
				Ukrayna

Kaynak: Kayasü ve diğerleri, 2003: 7.

Uzun süredir varlığını sürdürmesine rağmen son birkaç on yılda yaygınlaşan Kalkınma Ajansları son zamanlarda merkezi idarenin bir uzantısı ve kamu kuruluşu olma niteliğinden kamu, özel ve gönüllü sektörlerin bir ortak girişimi olarak yerel düzeyde oluşturulmaya yönelik değişim geçirmiştir (DPT, 2000: 164). Ayrıca Kalkınma Ajanslarının politika tercihleri; önce altyapı ve tarım, ardından sanayi, bugün de hizmetler ve ileri teknoloji sanayinin desteklenmesi şeklinde dönüşüm göstermiştir.

Günümüzde Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınma amaçlı ulusal ve uluslar arası düzeyde faaliyet gösteren 200’ü aşkın kalkınma ajansı bulunmaktadır (Eroğlu ve Kum, 2010: 20). Bunların büyük kısmının özellikle Brüksel’de ve diğer merkezlerde temsilcilikleri bulunmaktadır. Ayrıca Avrupa genelinde 150 üyesi bulunan EURADA (European Association of Regional Development Agencies) isimli bir kuruluş da ajansların üst kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir (Avaner, 2005: 240).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının asıl varlık sebepleri şu şekilde özetlenebilir: “Bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, altyapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma ve özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırmak ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için parasal garantiler ve çözümler aramak”(Güneşer, 2003: 1). BKA’ların tarihi gelişimi göstermektedir ki, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ortaya çıkış nedeni, bölgesel dengesizliklerin giderilmesidir (Baykal, 2010: 46).

2.1.3.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Fonksiyonları

Değişim içerisinde olan yönetim anlayışına paralel olarak BKA’lar, çağın ihtiyaçlarına uygun olarak değişimi sürekli yakalamak zorunda kalmıştır. Zaman içerisinde bölgesel ihtiyaçlara bağlı olarak BKA’ların amaçları da değişmiştir. BKA’ların en temel amacı, dış yatırımların bölgeye gelmesi için yapılan tanıtım ve teşvikler ile hizmetler vererek bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgenin girişimci potansiyelini geliştirmek, bölge halkının kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlamaktır. Hughes’e göre, BKA’nın hedefleri geniş kapsamlı olmalı ve bölgesel rekabet, kalkınma, yerel KOBİ gelişmesi, yabancı yatırım gibi olguları içermelidir. Bu hedefleri karşılamak için çevresel gelişme, endüstriyel altyapı, danışmanlık ve girişim sermayesi gibi birçok araçları olması gerekmektedir (EURADA, 1999: 39) .

Dünyada 1930’lu yıllardan itibaren kurulmaya başlayan BKA’lar, öncelikle bölgede altyapı oluşturulması ve tarım alanının desteklenmesi, sonra sanayi sektörü ve bugün de hizmet sektörü ve ileri sanayi teknolojisinin desteklenmesi şeklinde bir faaliyet yörüngesi izlemiştir (DPT, 2000: 174).

1950 ve 1960’larda BKA’ların misyonu genel olarak, bölgeye dış yatırım çekmek ve endüstri parkları oluşturmaktır. 1970’lerde ise yerel ve bölgesel firmalara finansal olmayan hizmetler ve iş merkezleri, bilim parkları, sanayi bölgelerinin oluşturulması gibi altyapı hizmetleri sunmuşlar, dolayısıyla bölgesel kalkınma konusuna daha yoğun bir şekilde eğilmeye başlamışlardır. 1980- 1990 döneminde ise, bölgesel kalkınma başlıca faaliyet alanları olmuştur. Bu dönemde BKA’lar, KOBİ’leri destekleme ve içsel potansiyeli geliştirme çalışmalarına başlamışlardır. 1990 sonrası

dönemde ise, BKA'ların KOBİ'lere yönelik finansal araçlar geliştirme çabaları artmıştır (EURADA, 1999: 19).

BKA'ların farklı amaçlarının yanı sıra ortak noktada birleşen amaçları şu şekilde sıralanabilir (EURADA, 1999: 20- 22):

- Bölge kalkınması için strateji geliştirmek,
- Bölgenin rekabet gücünü arttırmaya yönelik çalışmalar yapmak,
- Bölgeye yatırım çekmek,
- İstihdamı ve istihdam edilen işgücünün verimliliğini arttırmak,
- Sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak,
- Bölgenin fiziki ve beşeri altyapısını geliştirmek,
- Bilgi toplamak ve yaymak,
- Ulusal ve uluslar arası fonları yönetmek
- Bölge çıkarlarını savunmaktır.

Kalkınma Ajanslarının yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmak için üstlendiği fonksiyonlar şunlardır (Cilavdaroğlu, 2008: 64):

- Bölgesel kalkınma için strateji geliştirmek,
- Toplumsal, fiziksel ve ekonomik yenilikler için yol göstermek,
- Bölgede arazi kullanım planları hazırlamak ve güncelleştirmek,
- Bölgenin fiziki ve beşeri altyapısını geliştirmek,
- Bölgesel yardımlarla ilgili ulusal ve uluslar arası fonları yönetmek,
- İşletmelere danışmanlık, yardım ve destek sağlamak,
- Bölgedeki diğer resmi ve özel kuruluşlarla işbirliği yapmak,
- İçsel yatırımların bölgesel koordinasyonunu yapmak,
- Bölgenin tanıtımını yaparak bölgeye yatırım çekmek,
- Bölgenin uzun vadeli kalkınma kapasitesini arttıracak ulaşım, toprak kullanımı, çevre, sürdürülebilir kalkınma, eğitim, sağlık, barınma, turizm, kültür ve spor altyapı projelerine destek olmak.

Kalkınma Ajansları kuruluş amaçlarını yerine getirirken, kendisine verilen görevler bazen diğer kamu kuruluşlarının görevleri ile örtüşebilir veya çakışabilir. Bu durumda kurumsal işbirliğine ve değişime ayak uydurma gerekliliği vardır. Bu sorun henüz çıkmamış olmakla birlikte, akla gelen endişelerden birisidir. Ancak kamu kuruluşları ve bürokrasi öyle tutucudurlar ki, değişmemek için savaş verirler. Bir kuruluş, değişim ve gelişimi reddetmez, bunun ihmal edilmemesi gerekliliğini de bilir ama bunu yapabilecek gücü de bulamaz, içine sindiremediği ya da dönüştüremediği için direnç gösterir. Kalkınma Ajanslarına nasıl algılanırsa algılsın, günümüz yönetim modellerinin olumsuz yönleri sirayet etmemeli, işbirliği içerisinde olma zorunluluğu olan diğer yönetim modellerinin de gelişim ve değişime ayak uydurarak bu modelin ülke menfaatine başarılı olması için ellerinden geleni yapması gereklidir.

2.1.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri

BKA'ların faaliyette bulunduğu alanlar, başka bir ifadeyle stratejik girişimleri genel olarak beş grup dahilinde ele alınabilir. Bunlar (Cilavdaroğlu, 2008: 67):

- İş alanlarına finansal yardım sağlamak,
- İş ve iş ile ilgili faaliyetlerde çalışma alanları sağlamak,
- KOBİ'lere danışmanlık hizmeti vermek, yardım ve destek sağlamak,
- Bölgenin uzun vadede kalkınma kapasitesini artırma projeleri yapmak,
- Sosyal gelişime katkı sağlamaktır.

Çizelge 2.3: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Çalışma Alanları ve Faaliyetleri

İçsel Kalkınmayı sağlamak	Planlama	
	Kaynak değerlendirme	
	Altyapı yönetimi	
	Altyapı ile ilgili hizmetler	
	İçsel kaynakların geliştirilmesi	
Yabancı Yatırım Çekmek	Mülakatlar	Arsa sağlama
	Yurtdışı ofisleri	Altyapı
	Finansal aracılık	Ortaklıklar
	Pazarlama	Ar-Ge
	Finansal güvence	Teknik yardım
Girişimcilere Hizmet Vermek	Danışmanlık	Finansman desteği
	Teknolojik destek	Sübvansiyonlar
	İhracat	Kredi imkanları
	Şirket birleşmeleri	Risk Sermayesi
	Yurtdışı temsilcilikler	Kuruluş sermayesi
	Kredi garanti fonları	Vergi indirimleri
Yerel ve Bölgesel Otoritere Hizmet vermek	Yerel ve bölgesel otoriteler adına yönetim	
	Danışmanlık	
	Girişimcilere finansal destekler	
	Bölgeye yabancı yatırım çekme çalışmaları	
	Sanayi bölgesi ve yer seçimi çalışmaları	
Eğitim Alanında Hizmet Vermek	Girişimcilere, yöneticilere yönelik eğitimler	
	Çeşitli gruplara istihdam sağlanmasına yönelik eğitimler	

Kaynak: Kayasü ve diğerleri, 2003: 15.

Çizelge 2.3'te görüldüğü üzere, BKA'ların içsel kalkınmayı sağlamak, yabancı yatırım çekmek, girişimcilere hizmet vermek, yerel ve bölgesel otoritelere eğitim alanında hizmet vermek gibi beş ana faaliyeti bulunmaktadır. BKA'lar içsel kalkınmayı sağlamak amacıyla planlama, kaynak değerlendirmesi, altyapı yönetimi gibi faaliyetlerde bulunur. Bölgeye yabancı yatırım çekmek için ise BKA'lar yurtdışında ofis açmak, finansal aracılık, arsa sağlama, AR-GE, teknik yardım gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. BKA'lar girişimcilere danışmanlık, teknolojik destek, finansman desteği, kredi imkanı gibi hizmetler sunmaktadır. BKA'lar ayrıca yerel ve bölgesel otoritelere de çeşitli danışmanlık, finansal destek gibi hizmetler vermektedir. Ayrıca BKA'lar eğitim alanında girişimcilere, yöneticilere ve halka mesleki eğitim verme faaliyetlerini yürütmektedir.

Diğer taraftan Kalkınma Ajansları faaliyetlerine göre ikiye ayrılmaktadır. Temel faaliyetleri bölgeye dış yatırımcı çekmek olan ajanslar “Zayıf Ajanslar” olarak tanımlanmaktadır. Bu ajanslar, bölge dışında ileri teknoloji ile faaliyet gösteren firmalara teknolojilerini transfer edebilmeleri için çalışmaktadır. Zayıf Ajansların diğer faaliyetleri arasında; enformasyon hizmeti sunmak, etkinliklerini arttırmak ve ilişkilerini geliştirmek için yurt dışında ve kendi ülkelerinde ofisler kurmak sayılabilir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 92). Avrupa’daki ajansların çoğu zayıf ajans niteliğindedir (Turan, 2005: 187).

Diğer tip ajanslar ise, merkezi hükümet tarafından sorumluluk verilen ve bölgenin ekonomik açıdan kalkınabilmesi için gerekli tüm görevlerini üstlenen ajanslardır. Bu ajanslara da “Kuvvetli Ajanslar” denilmektedir. Bu ajanslar, bölgeye yatırım çekmek amacına ek olarak bölgesel ekonomi ve iş hayatının gelişmesi, bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesi, istihdamın arttırılması amacını taşımakta ve çoğunlukla 500 ya da daha fazla kadroyu bünyesinde barındırmaktadır (Kumral, 1994:8).

Kuvvetli Ajanslarının diğer faaliyetleri şöyle sıralanabilir (Kumral, 1994: 8- 9):

- AB ve kendi hükümetleri tarafından bölgelere verilen yardımların dağıtımını yapmak,
- Ekonomik potansiyelini kaybetmiş, yoksulluktan dolayı yeni yatırım yapılamayan kentsel alanların yeniden yapılandırılması için çalışmak,
- Geçmişte iyi olan sanayi bölgelerinin gerilemesi sonucunda kullanılamaz hale gelen arazilerin geliştirilmesine yönelik faaliyette bulunmak,
- Kırsal alanların kalkınması ve bu alanlarda tarıma dayalı sanayinin mümkünse turizmin gelişmesini sağlamak,
- Konut yapanlar için arazi bulmak ve hizmet götürmek,
- Bölgesel stratejik program geliştirmek ve tamamlamak,
- Girişimcilere tavsiye vermek ve bilgi sunmak,
- Altyapı hizmetleri sunmak,
- Yabancı yatırımcıları araştırmak ve bölgeye çekmek,
- Yenilik ve teknoloji hizmetleri sağlamaktır.

2.1.5.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri

Bölgesel Kalkınma Ajansları, bürokratik özerkliklerine, amaçlarına ve eylemlerine göre sınıflandırılabilir. Bölgesel Kalkınma Ajanslarındaki temel ayrım, seçilmiş idarenin çekirdek yapısı veya dışında yer alması ile belirlenir. Bağımsız bir idari kuruluşun hem uzun vadeli planların hem de günlük işlerle ilgili olarak politik özerkliğine karşın hükümet bünyesi içinde yer alan yapılanmanın etki altında kalması muhtemeldir (Yüceyılmaz, 2007: 31). Politik destek, yerel, bölgesel ya da ulusal olabilir. Belirli bir mesafede bulunan destek kuruluş, ancak çok genel politikaların kararlaştırılmasında ve kaynakların çok geniş anlamda kullanılmasına müdahale eder, buna karşın stratejik girişimleri ve güçlerin kullanılmasını Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın bürokrasisine bırakırlar.

Merkezi yönetim ve yerel yönetimin sakınca ve avantajları olduğu gibi kurucuların farklılaşmasına göre Bölgesel Kalkınma Ajansları belli konularda avantajlı ve dezavantajlı hale gelebiliyorlar. Bir bakıma Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kurucuları açısından sınıflandırılması, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının merkezi hükümete bağımlılık ya da politik müdahale derecesini göstermektedir.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, kuruluşlarına ve faaliyetlerine göre literatürde farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuşlardır. Bu bölümde, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nı sınıflandırmalarına göre inceleyeceğiz.

2.1.5.1.Kuruluş Biçimlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

Yerel ekonomik kalkınma sorununun tüm boyutlarını kucaklama iddiasında olan ajansların, bunu gerçekleştirebilmeleri için sorunun bütün taraflarının katkısını sağlaması gerekirken, uygulamada kuruluş biçimleri bakımından oldukça farklı şekillerde incelenmektedir. Bazen merkezi hükümetler kuruluştaki etkili olurken, bazen de yerel yönetimler etkili olmuştur. Bu ajanslar şunlardır (Göz, 2013: 146):

- Merkezi hükümet tarafından kurulanlar,
- Yerel ve bölgesel idareler bünyesinde bulunanlar,
- Yerel ve bölgesel idareler tarafından kurulanlar,

- Kamu ve özel sektör ortaklığıyla kurulan ve bağımsız nitelik taşıyanlar olarak sınıflandırılmaktadır.
- ***Merkezi Yönetim Tarafından Kurulan Ajanslar***

Bu BKA'lar hedefleri için gereken kaynaklarına rahat ulaşabilme ve bürokrasinin içinde yer almasından dolayı işlerini daha kolay yerine getirmesi gibi faydalar getirmekle birlikte, merkezi hükümete aşırı bağımlılık ve politik kararlardan etkilenme düzeylerinin yüksek olması gibi dezavantajlar da yaratmaktadır. Genelde kısa vadeli hedeflere yönelik olarak kurulur ve süreçten çok ürünlere odaklanırlar. Bu ajansların önemli ayırt edici özelliği ise, büyük miktarda mali ve kurumsal kaynak kullanma avantajına sahip olmasıdır.

Genel olarak, gelişmekte olan ülkelerde görülen bu yapılar, üniter yapıya sahip devletlerde veya toplumsal bilincin tam olarak gelişmediği yerlerde reform hareketleri kapsamında dış desteklerle kurulur. Sivil toplum anlayışının ve özel girişimcilik için gereken şartların olgunlaşmadığı bölgeler için uygundur. Doğu Avrupa ülkeleri, Türkiye, Hollanda, İngiltere, Hindistan ve Güney Afrika gibi ülkelerde örneklerine rastlamak mümkündür (Çakmak, 2006: 70).

- ***Yerel ve Bölgesel Yönetimler Tarafından Kurulan Ajanslar***

Bu tip ajanslar, yerel ve bölgesel otoritelerin kendi yapıları dışında değişen düzeylerde özerklik ile kurdukları ajanslardır. Bu ajansların üç avantajı bulunmaktadır. Bunlar (Çakmak, 2006: 70):

- Yerel ve bölgesel sorunları tanımaları ve uygun çözüm önerileri getirmeleri,
- Yerel ve bölgesel yönetim yapılarının dışında olmalarından dolayı çabuk karar verip uygulayabilmeleri ve özerklikleri ölçüsünde siyasetten bağımsız olmaları,
- Yerel ve bölgesel yönetim yapılarının dışında olmalarına rağmen kuruluş şekillerinden dolayı bunlara yakın bir konumda bulunmaları nedeniyle diğer BKA'lara oranla daha geniş hareket alanına sahip olmaları olarak sıralanabilir.

Bölgesel yapılara daha yakın olup, politik durumlara daha az bağımlıdırlar. Bu tip ajanslara örnek olarak Belçika'nın Wallen (Fransızca konuşulan bölgesi) Bölgesi'nde belediyelerin ortak kurduğu ajanslar gösterilebilir.

- ***Yerel Yönetimler Tarafından Kurulan Ajanslar***

Yerel yönetimlerin içinde yer aldığı BKA'lardır. Bu ajanslar, yerel ihtiyaçların içinde oldukları için daha anlamlı çözümler bulabilmelerinin yanında bürokrasi ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Yerele yakın olmakla birlikte bürokrasi yüzünden uygulama güçleri azalan bu tür kurumların etkinlikleri düşmekte, kaynaklara yeterince ve zamanında ulaşamamaları yüzünden işlevsiz hale gelebilmektedir. Bu ajansların en uygun örneğini Yunanistan'da görmek mümkündür.

- ***Kamu ve Özel Sektör Ortaklığıyla Kurulan Bağımsız Ajanslar***

Bu ajanslar, yönetim süreci içinde gerek toplumsal gerekse ticari amaçların gerçekleştirilmesinde daha etkindirler. Hem yönetimler hem de hedefler bakımından kamu ve özel sektör tarafından ortaklaşa yapılması çıkar gruplarının tam olarak temsil edilmesini sağlamaktadır. Aslında kamusal sektörün kamusal kapasitesi ile özel sektörün işlevsel özelliklerinin birleştirilmesi, yerel ve bölgesel ekonomik kalkınma politikasını tamamlayıcı ve destekleyici bir alternatif olabilir. Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Polonya'da kurulmuş ajanslar bu tip ajanslara örnek olarak gösterilebilir (Çakmak, 2006, 71).

Ekonomik, politik ve sosyal eğilimler açısından gelecekte artan yapılar olacak gibi görünmektedirler (EURADA, 1999, 20). Kamu ve özel sektör ortaklığıyla kurulan bağımsız ajanslarının, EURADA'ya göre gelecekteki Bölgesel Kalkınma Ajansları'na benzeme eğilimi olduğunu belirtmektedir.

2.1.5.2. Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

Son dönemde BKA'ların merkezi idareye bağlı kamu kuruluşu olma niteliği ortadan kalkmış ve BKA'lar; kamu, özel ve çeşitli sektör ve kurumların bir ortak

girişimi olarak yerel düzeyde bir girişim olma yönünde değişim geçirmiştir (DPT, 2000: 183). Bu ajanslar şunlardır (EURADA, 1999: 11):

- Stratejik BKA'lar,
- Küresel operasyonel ajanslar,
- Sektörel operasyonel ajanslar,
- İçsel cazibe yaratan BKA'lar olmak üzere dörde ayrılmaktadır.
- ***Stratejik Ajanslar***

Bu ajansların, bilgi veri bankalarının kurulması, sektörel ve genel, sosyal ve ekonomik faktörler üzerinde araştırma çalışmaları, ulusal ve uluslar arası alanda bölgenin desteklenmesi, KOBİ'lere destekleyici bilgi sağlamak ve içsel potansiyelin canlandırılmasını desteklemek gibi hedefleri vardır.

- ***Küresel Operasyonel Ajanslar***

Bu ajansların amaçları, sektörler arası kalkınma projeleri oluşturmak, geliştirmek ve yönetmektir. Ekonomide yeniden yapılanma için gerekli yenilik ve müdahale projelerini üretirler. KOBİ'leri ve kamu sektörünü bu projelere dahil ederler. Bununla birlikte bu tip ajanslar, stratejik ajansların fonksiyonlarını da göz önünde bulundurmak zorundadır. Bu nedenle çoğu zaman bu tip iki ajans beraber hareket eder veya aynı organizasyon içinde çalışırlar (Çakmak, 2006: 71).

- ***Sektörel Operasyonel Ajanslar***

Belirli bir sektörü veya belirli bir faaliyeti (istihdam, kültür, turizm sektörü vb.) desteklemek amacıyla kurulurlar. Belirli bir alandaki projeleri destekler, tamamlar ve yönetir.

- ***İçsel Cazibe Yaratan Ajanslar***

Söz konusu ajansın başlıca amacı, iç ve dış yatırımcıları bölgeye çekmek için tanıtım ve kolaylık programları ya da projeleri üretmektir. Bölgelerine özellikle dış yatırımı çekmek amacıyla değişik araçlar kullanırlar. Bu araçlar ya doğrudan yurt

dışında bir ofis kurmak ya da dolaylı olarak ihtisaslaşmış ulusal kuruluşlarla işbirliğinde bulunmaktadır.

Her ne kadar bu sınıflandırma genel kabul görüyor olsa da, ajans yapılanmasındaki ABD- Avrupa farklılığı, ajans türlerinin sayılarının artmasına yol açmış, ülkeler kendi ihtiyaçlarına göre, işlevlerde ve amaçlarda çok değişiklik olmasa da yapısal olarak farklı şekilde kurumsallaşmış ajanslar oluşturulabilmişlerdir (Özer, 2012: 43). Uygulamada farklı ve stratejik sorunlarla karşılaşılması yeni kurulacak ajansların yapılarını da etkileyebilmektedir.

Çizelge 2.4: Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sınıflandırılması

Faaliyetlerine göre Bölgesel Kalkınma Ajansları	Hedefleri ve Faaliyetleri
<u>Stratejik Ajanslar</u>	<ul style="list-style-type: none"> Bilgi bankalarının oluşturulması, Genel ve sektörel alanlarda sosyal ve ekonomik açıdan araştırmalar yapılması, Bölgenin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımı ve desteklenmesi, KOBİ'lere destek sağlanması, Girişim potansiyelinin ortaya çıkarılması.
<u>Küresel Operasyonel Ajanslar</u>	<ul style="list-style-type: none"> Sektörler arası gelişme projelerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yönetilmesi.
<u>Sektörel Operasyonel Ajanslar</u>	<ul style="list-style-type: none"> Özel sektörün ve bölgenin faaliyet ve projelerinin desteklenmesi,
<u>İçsel Cazibe Yaratan Ajansları</u>	<ul style="list-style-type: none"> Bölgeye yatırım çekilmesi.

Kaynak: Kayasü ve diğerleri, 2003: 11- 12

2.1.5.3. Fonksiyonlarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bu sınıflandırmada BKA'ları küçük ve büyük ajanslar olmak üzere ayırmak mümkündür.

- **Küçük Ajanslar**

Bütçeleri sınırlı olduğu için etki alanları da sınırlı olan ajanslardır. Bu ajanslar, bölgedeki ve bölge dışındaki firmaların bilgilendirilmesi amacıyla yurtiçi ve yurtdışında

tanıtım amaçlı hizmet birimleri kurmak, yatırım yapacak yabancı firmalara çeşitli kolaylıklar sağlamak ve bunların yerli firmalarla stratejik ortaklıklar oluşturmalarını sağlamak gibi fonksiyonlara sahiptirler (Kumral, 1994: 8). Ayrıca bu ajansların fonksiyonları, bölgeye yatırım çekmek, bölge içine ve dışına bilgi sunmak ve teknoloji transferi ile sınırlıdır.

- **Büyük Ajanslar**

Bütçesi daha geniş olan ve bu bağlamda etki alanları uluslar arası boyuta kadar genişleyebilen ajanslardır. Bu ajanslar “uluslararası fonları yönetme, altyapıyı geliştirme, danışmanlık, genel ve bölgesel yapılanma için stratejik planlar geliştirme” (Çakmak, 2006: 72) gibi fonksiyonlara sahiptir. Ayrıca bu ajansların sorumluluğu merkezi otorite tarafından belirlenmiştir.

2.1.5.4. Mali Kaynaklarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

- **Güçlü Ajansları**

Kalkınma süreci içerisinde çok çeşitli finansman kaynaklarını oluşturabilmiş, düzenli ve yeterli miktarda gelir kaynakları olan ajanslardır. Bu tür ajansların bütçelerinin büyük bölümü yerel ve bölgesel yönetimlerin gelirleri ile genel bütçe gelirlerinden, ayrıca yönetim kurulu üyeleri ve hissedarları olan yerel bankaların, ticaret, sanayi ve meslek odalarının, tarım, turizm birlikleri ve bölgede yatırımları bulunan özel sektör kuruluşları tarafından finanse edilmektedir (Özen, 2013: 6).

Güçlü Bölgesel Kalkınma Ajansları, bölgeye yatırım çekme amacına ek olarak bölgesel ekonomi ve iş hayatının gelişmesi, bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesi ve istihdamın artırılması amacını taşımaktadırlar (Berber ve Çelepçi, 2005: 145). Güçlü ajansların, organize sanayi bölgeleri, bilim parkları ve iş merkezleri kurdukları ve çeşitli konularda profesyonel danışmanlık hizmetleri verdikleri ve kapsamlı bilgi bankalarını oluşturdukları söylenebilir.

- **Zayıf Ajanslar**

Bu ajansların finansman kaynakları çok sınırlıdır. Örneğin AB ülkelerinde yer alan söz konusu ajansların tek finansman kaynağı, AB fonlarından gelen kaynaktır. Ayrıca bunun dışında pek fazla kaynağı olmayan ajanslardır.

Zayıf ajanslar, amaçlarını gerçekleştirmek için bilgi bankaları, enformasyon hizmetleri tesis etmekte, dış ülkelerle iletişim kurmak için yurt dışında ve etkinliklerini arttırmak için kendi ülkelerinin başkentlerinde ve AB nezdinde ofisler açmaktadırlar. Avrupa'daki kalkınma ajanslarının %70'i bu niteliktedir. Ayrıca zayıf ve kuvvetli ajansların fonksiyonlarını daha iyi anlayabilmek için aşağıda yer alan Çizelge 2.5'te görmek mümkündür.

Çizelge 2.5: Zayıf ve Güçlü Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonları

Zayıf Ajanslar	Güçlü Ajanslar
<ul style="list-style-type: none"> • Bölgeye yatırım çekmek, • Bilgi Bankaları ve enformasyon hizmetleri tesis etmek, • Yurt dışında ofisler açmak, • Bulundukları ülkenin başkentinde ofisler açmak. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bölgeye yatırım çekmek, • Bölgesel ekonomi ve iş hayatının gelişmesine katkıda bulunmak, • Bölgesel kentleşme ve çevre düzenlemesi, • Eski sanayi arazilerinin kazandırılması, • İstihdamın artırılması, • Eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi, • Teknik konularda danışmanlık yapmaktır.

Kaynak: DPT, 2000: 175.

Diğer taraftan, BKA'lar da kuruldukları bölgenin ekonomik, sosyal, beşeri ve kültürel özelliklerine göre de çeşitli sınıflandırmalar yapmak mümkündür. Örneğin, çalışan kişi sayılarına göre bir ayırım yapılabileceği gibi, kurulduğu bölgeye göre de ayrı bir sınıflandırma yapılabilir. Bu kadar geniş bir yelpazeye sahip olan ajansların kurulması, bölgenin talep ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Bunun yanında ülkenin yönetim şeklinden kaynaklarına kadar birçok konudan etkilenmeye bağlı olarak BKA'lar kurulmaktadır.

2.1.6.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının statülerini; yapıları, özerklikleri, kuruluş amaçları ve eylemleri belirlemektedir. Ajansların yasal şekli, yerel ve özel sektörden gelen yerel aktörlerin katılımına izin vermekte ve bir üye ülkeden diğerine farklılık

göstermektedir. Avrupa'dakiler genellikle bağımsız birer kuruluştur ve devlete belirli bir mesafede dururlar. Ancak varlıkları ekonomik ve politik desteğe bağlı olduğundan, tamamen bağımsız olmaları oldukça zordur (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 90). Bölgesel kalkınma ajansları, limited şirket, anonim şirket ve kamu kurumu şeklinde örgütlenebileceği gibi, belediye birliklerinin veya diğer unsurlarının tamamının katılımıyla oluşturulan kurumlar da olabilir.

Çizelge 2.6: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri

ÜLKE	YASAL STATÜ
Almanya	Yarı- özerk kamu şirketleri
Belçika	Belediyeler arası ajanslar
Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovakya, Polonya	Kamu-özek sektör şirketleri
Fransa	Özel hukuka tabi kamu kuruluşları
Hollanda, İtalya, İrlanda, Portekiz	Kamu limited şirketleri
İngiltere	Başkanlık dışı kamu kurumu/özerk örgüt
İsveç	Limited Şirket
İspanya	Karma ekonomi şirketleri
Litvanya	Kar amacı gütmeyen kuruluşlar
Romanya, Danimarka	Vakıflar
Yunanistan	Belediye girişimi

Kaynak: Özen, 2005: 5.

Çizelge 2.6 incelendiğinde, genel olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Almanya'da yarı-özerk kamu şirketleri statüsünde kurulduğu, İspanya'da belediyeler arası ajanslar, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovakya ve Polonya'da kamu- özel sektör şirketleri, Fransa'da özel hukuka tabi kamu kuruluşları, Hollanda, İtalya, İrlanda ve Portekiz'de kamu limited şirketleri, İngiltere'de bakanlık dışı kamu kurumları, İspanya'da karma ekonomi şirketleri, İsveç'te limited şirket, Litvanya'da kar amacı gütmeyen kuruluşlar, Romanya ve Danimarka'da vakıf, Yunanistan'da ise belediye girişimleri statüsünde kurulduğu gözlenmiştir.

Bu açıklamalardan hareketle, AB bünyesinde ajansların kuruluş statülerine ilişkin genel bir kural olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim her ülke, ajansların kuruluşunda kendi iktisadi düzeni ve kurumsal yapısına bağlı olarak uygun gördüğü kuruluş statüsünü tercih etmektedir.

2.1.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı

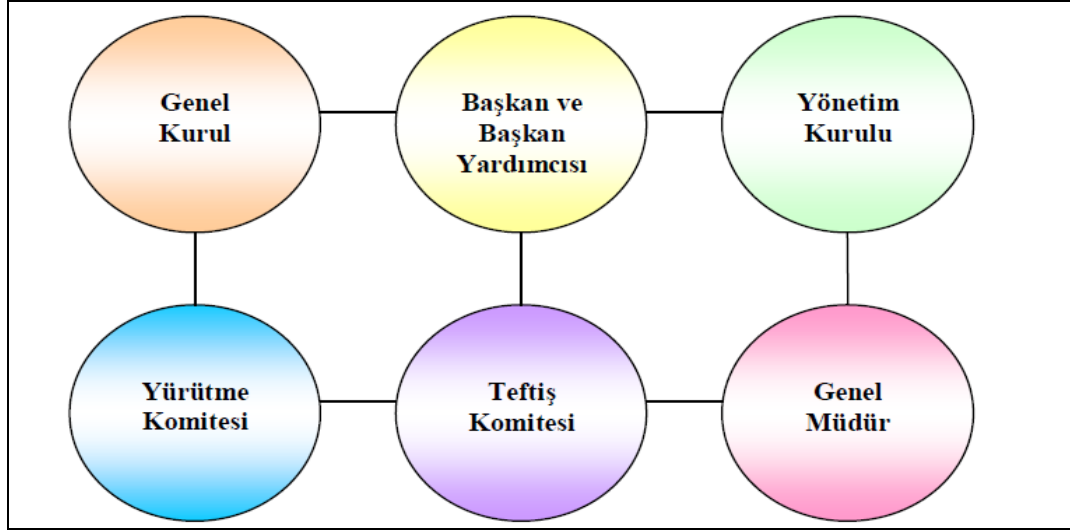
Dünyadaki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının içsel örgütlenmesinin ikili bir yapısı vardır. Bu ikili yapıdan ilki Genel Kurul, modelleri incelendiğinde, genel olarak Genel

Kurul, Denetim Kurulu, Denetleme Komitesi ve genel müdür gibi temel öğelerden oluşan bir yasal bir yapıdadır (Berber ve Çelepçi, 2005: 13- 14). İkincisi ise, belli bir konuyu ele alan çalışma grupları veya teknik konuları inceleyen komitelerdir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 91).

Bir Bölgesel Kalkınma Ajansında aşağıdaki yasal organlar bulunmalıdır (Kaya, 2007: 110):

- Genel Kurul,
- Başkan ve başkan yardımcısı,
- Yönetim Kurulu: Her kesimden temsilciler içermelidir (politikacılar, kamu ve özel sektör idarecileri, işadamları, sendika temsilcileri, bankalar, üniversiteler vb.). Yönetim kurulu, ajansın bütçesini ve stratejik planlarını onaylamak ve ajansın çalışmalarını değerlendirmekten sorumludur.
- Yürütme Komitesi: Yönetim kurulundan daha küçük bir kompozisyona sahiptir.
- Teftiş komitesi,
- Genel müdür.

Bunun yanında, ajansın faaliyetlerini desteklemek amacıyla çalışma grupları ve komiteler gibi esnek yapılar da ajans bünyesinde kurulabilir. Komiteler, fiziksel planlama, çevre, özelleştirme gibi bazı önemli hususlar veya teknik konular için kurulabilmektedir. Bunlar, yasal birimler değildir. Ajansların yasal yetkileri/ statüleri, yönetim kurulunun gerektiği hallerde bu komite ve grupları kurmasına imkan sağlamaktadır.

Kaynak: Karaaslan, 2008: 80.

Şekil 2.2: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı

Öte yandan, ajansların politikalarını belirlemek ve yürütmekle görevli olan Yönetim Kurulu, genellikle hükümet tarafından atanan ve ajansın kurulmasına katkıda bulunan kuruluşların temsilcilerinden oluşur (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 91). Bu kurulun en önemli görevlerinden biri teknik ekibi yetiştirecek genel müdürü seçmektir. Avrupa örneklerinde kurul üyeleri genellikle politikacılar, firma ve sektör temsilcileri, bankalar ve eğitim kurumları üyeleri arasından seçilir.

Ajanslar, harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumlu, politikaların oluşturulması ve uygulanması bakımından ise kuruluş kanun ve mevzuatları çerçevesinde serbesttirler (Berber ve Çelepci, 2005: 20). Bütün ajanslar hükümetleriyle yakın bir işbirliği içinde olmak zorundadır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 91). Üst düzey politikacılarla direkt temas olanağının hükümet ve ajanslara çok büyük faydası bulunmaktadır. Bunun yanında bütün ajansların faaliyetleri sırasında bölgesel ya da mahalli idarelerle temas kurmaları gerekmektedir (Berber ve Çelepci, 2005: 147).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının iç organizasyonu, üstlendikleri role, bütçe büyüklüklerine ve personele bağlıdır. Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulurken, öncelikle hangi faaliyetlerden sorumlu olacakları iyi analiz edilmelidir. Bu analizin sonucunda, harekete geçirici faaliyetler ve öncelikler belirlenecektir. Bu önceliklere bağlı olarak, profesyonel bir yapı tasarlanmalı, finansman ve insan kaynakları dağılımı yapılmalıdır.

Personel açısından incelendiğinde ise, farklı ülke deneyimleri çerçevesinde ortak bir personel yapısı çıkartmak oldukça zordur. Büyük ölçüde mevcut idari yapının dışında konumlandırılan Bölgesel Kalkınma Ajansları, personel rejimi bakımından da kendine özgü bir yapı sergilemektedir (Demirci, 2005: 23). Bir başka deyişle, personel seçiminde özerktirler.

Genellikle Bölgesel Kalkınma Ajanslarının mali haklar ve ücret açısından kendi kuruluş kanunlarına tabi olduğu, sosyal güvenceler bakımından da kamu görevlilerinin bağlı olduğu kanuna tabi olduğu söylenebilir (Demirci, 2005: 187). Her ülkedeki kalkınma ajanslarının personel rejimi genel anlamda bu yapıyı sergilemekle birlikte, özelde bazı farklılıkları da taşımaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının personel sayısı, bölgeye ve yerine getirdikleri faaliyetlere bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca kalkınma ajanslarının istihdam ettiği personelin tam sayısını vermek mümkündür. Aşağıdaki bazı ülkelerdeki kalkınma ajansları tarafından istihdam edilen personel sayıları verilmektedir (Demirci, 2005: 188).

Çizelge 2.7: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Personel Sayıları

<i>Bölgesel Kalkınma Ajansları</i>	<i>İstihdam Edilen Personel Sayısı</i>
NOM (Hollanda)	26- 50 arası
Eco- Plus (Avusturya)	26- 50 arası
Rein-Erft (Almanya)	10 veya daha az
Shannon Development (İrlanda)	26- 50 arası
Scottish Enterprise (İngiltere)	500 veya daha fazla
IDELUX (Belçika)	51- 100 arası
ETANAM (Yunanistan)	10 veya daha az
ARD Nord- Pas-de- Calais(Fransa)	251- 500 arası
IMPIVA (İspanya)	51- 100 arası
Lublin Foundation (Polonya)	11- 25 arası

Kaynak: EURADA, 1999: 46.

Personelin işe alınmasında ve performans değerlendirmesi sonucu başarısızlık durumunda ajans tarafından işe alınan personel, başarısızlık söz konusu olunca sözleşmeleri feshedilmektedir (Gibbs, 2000: 10). Personel istihdamında genel olarak esnek bir anlayış benimsenmiştir. Çalışma grupları ya da komiteleri oluşturulabilmekte, ihtiyaç hallerinde yabancı teknik personel ve danışman da istihdam edilmektedir.

2.1.8. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının en önemli finansman kaynakları arasında, devletten sağlanan gelirler ile AB fonları yer almaktadır. AB'nin bölgelerarası rekabet ve sürdürülebilir kalkınma politikalarını üye ve aday ülkelerde gerçekleştirmek için ulus altı yapılarda büyük miktarda mali destek sağlaması, bu desteği de il ya da ilçe düzeyindeki yerel yönetimleri değil, sadece bu konuya odaklı bölgesel örgütler aracılığıyla sağlamak istemesi, 1990'larda bölgesel kalkınma ajanslarının sayılarının hızla artmasına neden olmuştur (Özen, 2013: 6). Böylece 2000'lere gelindiğinde finansman boyutu ile güçlü Bölgesel Kalkınma Ajansları ve zayıf Bölgesel Kalkınma Ajansları ayrımı söz konusu olmuştur.

Güçlü Bölgesel Kalkınma Ajansları, süreç içinde çok çeşitli finansman kaynakları oluşturabilmiş, düzenli ve yeterli miktarda gelirleri olan ajanslardır. Söz konusu ajansların bütçelerinin büyük bir bölümü yerel ve bölgesel yönetimlerin gelirleri genel bütçe gelirlerinden; ayrıca yönetim kurulu üyeleri ve hissedarları olan yerel bankalar, ticaret, sanayi ve meslek odaları, tarım, turizm birlikleri ve bölgede önemli yatırımları bulunan özel sektör kuruluşları tarafından finanse edilmektedir (Özen, 2005: 6). Zayıf Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bütçesi ise, çoğunlukla AB fonlarına bağlı olup, bu fonların dışında yetersiz kaynakları olan ajanslardır.

Avrupa ülkelerindeki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bütçe kaynakları, hizmet ettikleri alana, sundukları hizmetin kapsamına göre farklılık göstermekle beraber, birçok Avrupa ülkesinde yerel ve bölgesel yetkililer tarafından oluşturulan Bölgesel Kalkınma Ajansları ödeneklerini kendilerini destekleyen politik yapılardan almaktadır (Yüceyılmaz, 2008: 35). Örneğin, Federal Almanya'daki Bölgesel Kalkınma Ajanslarında bu durum söz konusudur. Diğer taraftan, çoğu üye ülkelerde Bölgesel Kalkınma Ajansları, yerel ve bölgesel otoriteler tarafından kurulan ilgili yapılardan direkt aldığı yardımları ekonomik kalkınma faaliyetlerine dağıtmaktadır. İspanya'daki Bölgesel Kalkınma Ajansları, bölgedeki yerel otoritelerin bütçelerinin en az %5'ini almaya hak sahibidirler. Bundan farklı olarak, BKA'lar bir anonim şirket olarak da kurulabilir. Kuruluş aşamasında kurucular nakit, hizmet veya mülk olarak yatırım yaparlar ve daha sonraki aşamalarda finansal olarak bir destek vermezler.

Dünyadaki uygulamaya baktığımızda, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının en önemli kaynaklarının mali teşviklerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Uygulamada ajanslara sağlanan mali teşviklerin büyük bir bölümü merkezi idarenin kontrolü altında verilmektedir. Teşviklerin bütün ülke düzeyinde aynı oranlarda uygulanabildikleri durumlar olduğu gibi farklılaştırılmış ve kademeli teşvik sistemleri de yoğun olarak uygulanmaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005: 6). Merkezi idarelere ilave olarak bölgesel idarelerin kendi bütçelerinden verdikleri teşvikler de bunlar sadece o bölge için geçerlidir. Ancak bu tür mali teşviklerin parasal önemi, merkezi teşviklere kıyasla çok küçüktür (Berber ve Çelepçi, 2005: 6).

BKA'lara AB'den ve Dünya Bankası'ndan fon sağlanmaktadır. Fakat bu genel ya da düzenli bir gelir değildir. Finansman konusunda özellikle "Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu" (ABKF) ve "Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu" (ÖKYAF) devreye girmektedir. AB'nin yapısal fonlarından biri olan ABKF, altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete adapte olma amacıyla yapısal güçlük içindeki ülkelere verilirken; ÖKYAF, AB'ye katılmaya aday olan ülkelerin altyapı projeleri için verilmektedir (Kayasü ve diğerleri, 2003: 13).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının gelir kalemlerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Politik desteklerden sağlanan doğrudan fonlar,
- Politik desteklerden sağlanan dolaylı destekler: Çalışma yerleri, iletişim olanakları ve personel,
- Hizmetlerden ve dışarıdan sağlanan gelirler,
- KOBİ'lerin sermayesine katılma,
- KOBİ'lere sağlanan danışmanlık ve benzeri destek hizmetler karşılığında alınan ücretler,
- Gayrimenkul yatırımı ve yönetimi,
- Yerel ve bölgesel yönetime verilen danışmanlık hizmetleri,
- Eğitim gelirleri,
- Seminer organizasyonları

- Fon desteği alınarak yapılan faaliyetler ve hükümet programları yönetimi gelirleri,
- Girişim sermayesi fon yönetimi ücretleri,
- Yabancı yatırımcılara ve şirketlere verilen hizmetler,
- Yeni sanayi alanları ve parkları yönetimi,
- Uluslararası fonlar ve projeler (AB programları gibi).

Doğrudan finansman sağlanmadığı durumlarda, BKA'lar çeşitli hizmetler satarak, varlık ya da risk sermayesi gibi fonlardan ve hükümet tarafından fonlanan programları yürüterek kaynak sağlarlar. Dışarıdan sağlanan fon kaynakları KOBİ'lerin sermayesine katılım, gayrimenkul ve varlık yönetimi, yerel ve ulusal birimlere danışmanlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, seminer organizasyonu, endüstri parklarının yönetimi, yabancı yatırımcılara ve şirketlere hizmetler şeklinde olabilir (EURADA, 1999: 51).

Çizelge 2.8: Bazı Ülkelerde Kalkınma Ajanslarının Sağladıkları Finansman Kaynakları

ÜLKELER	FİNANSMAN KAYNAKLARI
Fransa	Bölgesel ve yerel hükümetler, AB, özel sektör ve ajansın kendi gelirleri
Almanya	Ulusal, bölgesel, yerel hükümet, AB
Avusturya	Ulusal hükümet
İtalya	Ulusal Hükümet, AB, özel sektör ve ajansın kendi gelirleri
Japonya	Ulusal, bölgesel hükümet ve ajansın kendi gelirleri
İrlanda	Ulusal hükümet, AB ve ajansın kendi gelirleri
Portekiz	Bölgesel hükümet ve AB
İspanya	Ulusal ve bölgesel hükümet, AB, Dünya Bankası ve ajansların kendi gelirleri
Birleşik Krallık	Ulusal, yerel hükümet ve ajansların kendi gelirleri

Kaynak: EGIAD, 1994: 10.

Çizelge 2.8'de bazı ülkelerde bulunan ajansların sağladıkları finansman kaynakları yer almaktadır. Fransa'da bölgesel ve yerel hükümetler, özel sektör ve ajansların kendi gelirleri; Almanya'da ulusal, bölgesel ve yerel hükümet; Avusturya'da ulusal hükümet; İtalya'da ulusal hükümet, özel sektör ve ajansın kendi gelirleri; İrlanda'da ulusal hükümet ve ajansların kendi gelirleri; Japonya'da ulusal, bölgesel hükümet ve ajansın kendi gelirleri; Portekiz'de bölgesel hükümet; İspanya'da ulusal ve bölgesel hükümet, Dünya Bankası, ajansların kendi gelirleri, İngiltere'de ulusal hükümet, yerel hükümetler ve ajansların kendi gelirleri ile finansmanları söz konusudur.

2.2. DÜNYADA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARINA YÖNELİK UYGULAMALAR

Dünyada “Kalkınma Ajansı” olarak adlandırılan yaklaşık 20.000 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların hukuki ve örgütsel yapıları, görev ve faaliyetleri, yetki ve sorumlulukları, diğer ulusal ve uluslar arası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkileri büyük farklılıklar göstermektedir (İçen, 2012: 26). Bununla birlikte, kalkınmanın dinamik ve değişken yapısına uygun olarak Kalkınma Ajanslarının yapıları, faaliyetleri ve finansman kaynakları da zaman içinde ve ülkeden ülkeye değişim göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda gerek savaşın gerekse yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerin etkisiyle Avrupa’nın Batı ülkelerinde bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Çeşitli ülkelerdeki bazı il ve çevrelerinin diğer bölgelere kıyasla daha büyük bir gelişme göstermesi, farklılıkların yüksek bir düzeye çıkması ve bazı bölgelerde yeniden yapılanma sorunlarının baş göstermesi Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik politikaların oluşturulmasına neden olmuştur (Parlak ve Özgür, 2002: 257).

Batı Avrupa ülkelerinde 1950’li ve 1970’li yıllar arasında bölgesel politikalarda sosyal ve ekonomik müdahaleler ön planda iken, 1970’li yıllarda içsel kalkınma politikaları önem kazanmaya başlamıştır (Berber ve Çelepçi, 2013: 150). Bugün Avrupa ülkelerinin genel politikası, bölgelerin ekonomik bakımdan özerkleşmesi ve bölgelerine dışarıdaki girişimcileri çekmek amacıyla bölgeler arası kalkınma yarışına katılmaktır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 87- 88).

Geçmişteki gibi anlık tepki vermek üzere kurulan bölgesel politika ve programların yerine ulusal stratejinin bir parçası olan bölgesel kalkınma planları geliştirilmektedir. Ayrıca bölgesel kalkınma planlarını uygulayarak yönetimlerin olmaması sebebiyle bölgesel yönetimler de oluşturulmaktadır. Merkezi yönetimlere ve yeni oluşturulan bu bölgesel yönetimlere ek olarak farklı kurumların bölgesel kalkınmaya yönelik çalışmalar yapması da teşvik edilir hale gelmiştir. Her ülkede farklı kurgulanan Bölgesel Kalkınma Ajansları bu kurumların bir örneğini oluşturmaktadır (Kayasü ve diğerleri, 2003: 37).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, pek çok ülkede bölgesel kalkınmanın sağlanmasına yönelik bir araç olarak kullanılmaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, sürdürülebilir kalkınma çerçevesi oluşturma noktasında düşünülmektedir (Gibbs, 2000: 10).

1929 yılındaki Büyük Buhran'dan sonra bölgesel gelişmeyi sağlamak amacıyla kurulmaya başlanan Kalkınma Ajansları, öncelikli olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ve Avrupa 'da uygulanmaya başlamıştır. Sonraki dönemlerde ise, Uzakdoğu ve dünyanın başka ülkelerinde de yerel yapılanma modeli olarak uygulanıp bugüne kadar gelmiştir. Bu noktada BKA'lar, ilk olarak 1933 yılında ABD'de Tenennsee Valley Authority (TVA) kurulmasıyla uygulanmaya başlamıştır. 1950'li yıllardan günümüze kadar bölgesel kalkınmanın sağlanması için pek çok ülkede bu mekanizma yürürlüğe konulmuştur. Günümüzde BKA'ların çoğu, AB'de kurulmuştur. Bunun nedeni, AB tarafından yürütülen bölgesel politikalaradır. AB'de bölgesel kalkınma için oluşturulan fonların kullanımı, BKA'lar tarafından belirlenen stratejiler ve önceliklerin tanımlandığı programlar üzerinden gerçekleştirilmektedir (Özmen, 2008:331).

Genel olarak, kalkınma ajansı kavramının 1980'lerde yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışı ve küreselleşme ile artan yerel rekabetle birlikte 1990'larda yaygınlaşan yönetim anlayışının bir ürünü olduğu söylenebilir. Buna göre Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yeni Kalkınmacılık anlayışının örgütsel biçimi olarak tanımlanabilir (Özen, 2013: 45).

2.2.1.Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD'de 1929 Büyük Ekonomik Krizi'ni izleyen yıllarda ülkenin diğer bölgelerine göre geri kalmış olan Tennessee Vadisi'ni kalkındırmak için "büyük birlik" politikasının izlendiği görülmektedir. Bu politika ile büyük ölçülere ulaşan yatırımlarla bir ırmak vadisinin geliştirilmesine çalışılmıştır (Dinler, 2005: 208). Anlaşılabacağı üzere bu ırmak Tennessee Irmağı'dır ki Amerika'nın en büyük dördüncü ırmağıdır. Bu bölgenin diğer bölgelere göre geri kaldığı görülmektedir. 1929 Dünya Ekonomik Krizi gelişmiş kentleri olduğu gibi kırsal kesimi de derinden etkilemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan mekansal eşitsizlikler ve sektörel alanlardaki açmazlar, özellikle krizden etkilenen

ülkelerde bölgesel programları gerekli hale getirmiştir. Nitekim Amerika’da 1929 ekonomik krizinden diğer bölgelere göre daha fazla etkilenen Tennessee Vadisi’nde 1933 yılında başlatılan bölgesel kalkınma programı, böyle bir gerekliliğin sonucu ve tarihte bilinen ilk BKA örneği olmuştur (Dede, 2009: 3).

Tennessee Vadisi’nde kurulan “Tennessee Valley Authority” (TVA), yönetimi bir başkan ve iki üyeden oluşan bir yönetim kurulu tarafından yönetilmekte ve ajansın finansmanı federal hükümet tarafından ve Federal Finans Bankası’ndan alınan borçlarla karşılanmıştır. TVA tarafından Tennessee nehri üzerine 21 baraj kurulmuş ve 6 baraj gölü oluşturulmuştur. Bu barajlardan üretilen elektrik ile Amerika’nın güney bölgesinin ihtiyacı olan elektriğin üretimi sağlanmış ve bölgede sanayi teşvik uygulamaları ile birlikte önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bölgede elektrokimya, elektrometalürji, kağıt ve gübre sanayi gelişmesi hızlanmış, ucuz elektrik enerjisi ve sulama olanakları nedeniyle çekim alanı oluşturulmuştur. TVA’nın faaliyetleri sonunda sekiz ilin bulunduğu tarım bölgesi, ABD’nin hem yüksek tarım verimliliğine sahip bölgesi haline gelmiş hem de ucuz elektrik enerjisine dayalı sanayi gelişmiştir. Bölge tarım deneme merkezi haline gelerek gübre kullanımı, toprak ıslahı ve verimi artırıcı ilaçlar ile ilgili çalışmalar TVA tarafından kurulmuş bölgedeki araştırma merkezlerinde gerçekleştirilmektedir (Dinler, 2005: 318- 319).

ABD Uluslar arası Kalkınma Ajansı (USAID), ABD’de kurulan bir başka kalkınma ajansıdır. Diğer kalkınma ajanslarından farklı olarak ABD dışında yatırım yapmaya yönelik olarak politikalar ve stratejik ortaklıklar düzenler. Aynı zamanda uluslar arası işbirliği ile daha olumlu bir iş ortamı oluşturmak için yabancı ülkelere yatırım programı yöneltir. Kısacası USAID, çok uluslu kuruluşların desteği ile gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak daha rekabetçi iş ortamları oluşturmak için ABD sınırları dışında yatırım yapılacak ülkeleri belirleyerek bu bölgelere yatırımların aktarılmasını amaçlar. Buradaki amaç, geri kalmış bölgelerin kalkınması gibi görünse de çok uluslu şirketlerin çıkarları da göz ardı edilemeyecek boyuttadır (Arslan, 2010: 92).

ABD Uluslar arası Kalkınma Ajansı (USAID), uzun vadeli ve sürdürülebilir olan ekonomik büyümeyi destekleyen ve de ekonomik büyüme, tarım ve ticaret, demokrasi,

çatışma önleme ve insani yardım gibi alanları destekleyerek ABD'nin dış politikasının amaçlarını ilerleten bağımsız bir hükümet ajansıdır. USAID, dünyanın dört bölgesine yardım sağlamaktadır: Afrika'nın Sahara Çölü, Asya ve Yakın Doğu, Latin Amerika ve Karayipler, Avrupa ile Avrupa- Asya'dır. Genel merkezi Washington DC'de olmakla beraber USAID'in gücü dünya çapında bulunan bölge ofisleridir.

2.2.2.Birleşik Krallık (İngiltere)

Birleşik Krallık; İngiltere, Galler, İskoçya ve İrlanda'dan oluşmaktadır. Birleşik Krallık'ta bölgesel kalkınma uygulamaları, II. Dünya Savaşı sonrasında çeşitli düzeylerde ve biçimlerde örgütlenmiş ve bu politikaların değişimi ile birlikte sürekli şekil değiştirmiştir (DPT, 2006: 70). 1964'ten itibaren planlama amaçlı bölgesel örgütlenmeler görülmeye başlanmıştır. 1980'lere kadar çeşitli kalkınma ajansları kurulmuştur. 1986 yılında Tek Avrupa Senedi ve 1988'de Yapısal Fonlar'a dönük düzenlemelerin ardından Avrupa Birliği'nin etkisi ile bölgesel düzeyde politika belirleme ve hizmet sunumu için bölgeselleşme politikaları görülmeye başlanmıştır. 1991'de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması'na geçilmiş ve 1994'te Bölge İdareleri (Government Offices for Regions) kurulmuştur (Karasu, 2005: 197- 198). Bölge İdaresi, Sanayi ve Ticaret, Çevre, Ulaştırma, Eğitim ve Çalışma Bakanlıklarının bölge düzeyinde faaliyet gösteren tüm birimlerini bir birim altında toplamış olup, yöneticisi merkezden atanan bir bölge müdürüdür. Bu idareler aynı zamanda Avrupa Birliği fonlarının yönetimini de üstlenmişlerdir (Özen, 2013:147).

Kalkınma ajanslarının en dikkat çekici biçimde uygulandığı ülke İngiltere'dir. İngiltere'de 1960'larda kurulan ajanslar önceleri hükümet programları çerçevesinde projeler yürütüp sınırlı karar verme yetkisine sahiptirler. Daha sonra AB tarafından benimsenen yeni ajanslar kurulmuş ve ajansların görev ve faaliyetlerini belirleyen "Bölgesel Kalkınma Ajansları Kanunu" çıkartılmıştır. İngiltere'de ajanslar özerk olup finansmanı merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilmektedir. Ajansların siyasi bir sorumluluğu olmadığı, önemli kararlar alabilecek yapıda olduğu, halktan toplanan vergileri kullanma yetkisine sahip olduğu ve halkın bu kararları doğrudan denetleme yetkisine sahip olmadığı, ancak bakan ve parlamentoya hesap vermekle yükümlü olduğu görülmektedir (Eroğlu ve Kum, 2010: 179). İngiltere'de ajanslar bağlı oldukları

Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın yanında Hazine ve Sayıştay denetimine tabidirler. Ayrıca merkezi yönetim, kalkınma ajanslarını bölge kurulları aracılığıyla denetlemektedir (Özer, 2010: 109- 112).

İngiltere BKA örnekleri incelenmesinin nedeni, Avrupa Birliği'nde önemli bir konuma sahip olmasından, AB'de bölgeler arası dengesizliği çözmek için hem merkezi yönetim hem de bölge yönetiminde çeşitli düzeylerde kurumlar oluşturması ve yönetim modeline örnek teşkil etmesinden ve BKA'ların denetimi ve finansmanında önemli bir yer teşkil etmesidir (Tunca, 2011: 46). İngiltere'de 1998 yılında Bölgesel Kalkınma Ajansları Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunla İngiltere'de 1 Nisan 1999 tarihinde 8 adet, 3 Temmuz 2000 tarihinde de 1 adet olmak üzere toplam 9 adet Bölgesel Kalkınma Ajansı kurulmuştur (İldırar, 2004: 122). Bu ajanslar şunlardır:

- Advantage West Midlands (AVM),
- East of England Development Agency (EEDA),
- East Midlands Development Agency (EMDA),
- North West Development Agency (NWDA),
- One North East (ONE),
- South East England Development Agency (SEEDA),
- South West of England Regional Development Agency (SWDA),
- Yorkshire Forward (Yorkshire and Humber Region) (İldırar, 2004: 122).

Söz konusu Kanun çerçevesinde oluşturulan ve bugün faaliyetlerine devam eden dokuz Bölgesel Kalkınma Ajansının da ilk temel görevi, kuruldukları bölgeler için merkezi hükümet rehberliği ile uyumlu olarak stratejik bir vizyon geliştirmek olmuştur. Bu noktada hükümet, ajansları öncelikleri saptaması ve bunları başarması için gerekli stratejileri belirlemesi noktasında teşvik etmiştir. İngiltere'de Londra dışındaki diğer tüm ajanslar, herhangi bir bakanlığa bağlı olmayan kamu kurumlarıdır. BKA'ların kurulmuş olduğu bu bölgeler aşağıdaki haritada gösterilmiştir.

Kaynak: England Regional Development Agencies, 2002: 2.

Şekil 2.3: İngiltere’de Bölge Ayrımı

İngiltere’de kurulmuş olan BKA’ların amaçları şunlardır (Hughes, 1998: 620):

- Bölgesel ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanmayı desteklemek,
- İş imkanlarını artırmak,
- İş alanlarında yatırımı, verimliliği ve rekabet gücünü artırmak,
- Bölgesel iş becerilerini geliştirmek,
- Sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektir.

BKA’ların bu amaçları gerçekleştirmek doğrultusunda en önemli görevlerinden birisi de bölgesel aktörlerin katılımının sağlanması ve kamu- özel sektörün ortaklığı ile bölgesel bir ekonomik strateji geliştirmektir.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının temel işlevleri de şunlardır (Dyson ve diğerleri, 2013: 25-26):

- Bölgesel ekonomik stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması,
- Sosyal, fiziksel ve ekonomik yenilenmenin sağlanması, ekonomik gelişme ve yatırımlardan azami fayda sağlayarak bunun dağıtılması,
- Kırsal alanlarda ekonomik kalkınma ve yenilenme, kaynakların belirlenmesi, kırsal ve kentsel alanlar arasında entegrasyon sağlanması,
- Avrupa Birliği fonlarının kullanılmasında önderlik,
- İçsel yatırımların, bölgesel ve ulusal büyük yatırımların koordinasyonu,
- İşletmelerin desteklenmesi, yatırım alanlarının ıslahı ve hazırlanması,
- Yatırımların kolaylaştırılması,
- Bölgenin iş yapma yeri olarak tanıtılması ve pazarlanması,
- Teknoloji transferlerinin desteklenmesi,
- Bölgedeki emeğin becerilerinin artırılması,
- Ulaşım, arsa kullanımı, çevre, sürdürülebilir kalkınma, eğitim, suçla mücadele, kamu sağlığı, konut, turizm, kültür ve spor altyapısı projelerine katkıda bulunulmasıdır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, kanunda sayılan görevleri ve amaçları dahilinde her türlü faaliyeti yapmaya yetkilidirler. Ancak mali yardım verilmesi, şirketlere ortak olunması veya şirket satın alınması, arsaların kamu zararı doğuracak şekilde tasarrufu hususları devlet bakanının iznine tabidir. Ayrıca mevcut konutların ajanslarca iktisabı geçici süreyle mümkündür ve ajansların yeni konutlar için müteahhitlik yapması mümkün değildir (Dyson ve diğerleri, 2013: 9- 10).

2.2.3.Japonya

Japonya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomisini geniş kapsamlı ulusal kalkınma planları aracılığıyla kalkındırmıştır. Bütün bölgelerin problemleri ve potansiyelleri tespit edilerek bölge organlarına ve mahalli organlara daha büyük görevler verilmiştir. Japonya'daki ilk kalkınma ajansı, Japonya'nın en kuzey adası olan ve kişi başı geliri Japonya ortalamasının altında bulunan Hokkaido ve Japonya merkez adasının (Hanshu) kuzeyinde yer alan Tohuko bölgesinde 1956 yılında kurulmuştur. Ajans, firmalara kredi verilmesi yoluyla, firmaların ekonomik güçlerinin artırılarak bölgenin kişisel gelirinin yükseltilmesi hedeflenmiştir (Özmen, 2004: 98).

Japonya’da diğer kalkınma ajansı ise, 1974 yılında kurulan Japon Bölgesel Kalkınma Kurumu’dur. Amacı, entegre ve planlanmış faaliyetler aracılığı ile nüfusu büyük metropoliten alanlardan mahalli yerleşim birimleri ve şehirlere çekerek yaşayanların refah seviyesini yükseltmek, sanayinin yeniden yerleşimini teşvik etmek, kömür madenciliğinin yapıldığı bölgeleri geliştirmektir.

2.2.4.Brezilya

Güney Brezilya ve Kuzeydoğu Brezilya arasındaki gelişmişlik farkının artması nedeniyle 1959 yılında, bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgesel ekonominin canlanması için Kuzeydoğu Brezilya Kalkınma İdaresi (SUDENE) kurulmuştur. SUDENE, 1960 yılından itibaren kuruluş kanunun verdiği yetkilerle, bölgesel kalkınma planlarını kendi bünyesinde oluşturmaya ve Federal idarenin düzeltme isteğinden sonra bölgesel planların uygulanması görevi bırakılmıştır. SUDENE aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için kurulmuştur:

- Bölgede bağımsız bir sanayi yaratılması,
- Yağışlı alanlardaki tarımsal faaliyetlerin modernize edilmesi,
- Az yağışlı alanlardaki tarımın rasyonalize edilmesi,
- Terk edilmiş olan eski yerleşim alanlarına yeniden dönüşün sağlanması,
- Bölgesel birliğin müşterek çalışmalarla temin edilmesidir.

Bu amaçların gerçekleştirilmesi için uygulanacak politikalar ağırlıklı olarak sosyal gelişmeye yöneltilmiş ve ekonomik büyümenin sağlanmasına odaklanmıştır. Politikalar merkezi yönetim otoritesine tamamen bağlı olarak gerçekleştirildiği için öncelikle başarısızlıklar yaşanmış, fakat sonrasında SUDENE özerk bir yapıya dönüştürülmüştür (TESEV, 2013). Bu doğrultuda merkezi hükümet, kuzeydoğu bölgesinin daha büyük pay alabilmesini sağlamış ve bölgesel birliği sağlayacak geniş ölçülü bir yatırım programının SUDENE tarafından hazırlanıp koordineli bir biçimde uygulanması sağlanmıştır.

2.2.5.Güney Kore

Asya'nın en hırslı ülkesi olarak görülen Güney Kore, 1960'lı yıllarda başlattığı kalkınma hamlesi ile kalkınmakta olan ülkeler içinde sanayileşmiş ülkeler ile arasındaki farkı en hızlı kapatan ülke olma başarısını göstermiştir (Okan, 1998: 75). Kore, 1910 yılında Japonya'ya II. Dünya Savaşı'nda yenilerek Japonya'nın sömürgesi olarak kalmış, daha sonra Güney Kore halkı baskı altında geçen bu yılların etkisini başarma hırsı ile birleştirerek kalkınmada itici güce dönüştürmüştür. 1953 yılında Kore Savaşı'nı takiben Güney Kore, Kuzey Kore'nin aksine Küba gibi sitem dışı bir üçüncü bağımsız ulusal gelişim seçeneği yerine ekonomik yardımlarını aldığı ABD'nin öncüsü olduğu kapitalist yolu seçmiştir.

Güney Kore'de ekonomik kalkınmayı ulusal gündeminin en önüne alan politik ve bürokratik kadroların uzun süreli iktidarda bulunmalarının sağladığı istikrar, bu kadroların uyguladığı ihracata dayalı sanayileşme stratejileri, ekonomik faaliyetlerin ağır ve hafif sanayi olduğu ilk dönemlerde verimi artıran eğitilmiş işgücü seviyesi, etkin ancak sınırlı devlet müdahaleleri, özel sektöre verilen bilinçli ve kontrollü teşvikler, özel sektörle devletin ortak kurduğu ve uluslararası rekabet gücüne sahip ileri teknoloji ile üretim yapan dev firmalar kalkınmanın temel etkenleri arasında özetlenebilir (Okan, 1998: 76).

1960'larda Kore'nin büyüme ve gelişmesi esnasında ortaya çıkan çeşitli ekonomik politikalar hakkında detaylı akademik bir bakış açısı sağlamak amacıyla Güney Kore Hükümeti tarafından ekonomik bir danışma komitesi olarak *Kore Kalkınma Enstitüsü* kurulmuştur (Yılmaz, 2007:114). Tam olarak 1971'de kurulan Kore Kalkınma Enstitüsü, politika merkezli güçlü bir araştırma kurumudur. O zamandan beri, enstitüsünün çalışmalarının kapsamı büyüdü ve genişledi. Günümüzde ise, ülke içi ekonomik politikalar ve uluslararası yatırım ve ticaret alanlarında, uzun ve kısa vadeli bütün hükümet politikaları hakkında uzman analiz ve öneriler yapması istenilen bir kurumdur.

Bunun yanında, Kore Kalkınma Enstitüsü uluslararası ekonomik işbirliğine yardımda önemi giderek artan bir rol oynamaktadır. Gelişim üzerine uluslararası kurumları destekleyerek ve tüm dünyadaki araştırma kuruluşları ve uzmanlarla olan

yakın bağlarını devam ettirerek, Güney Kore ve dünyanın diğer ülkeleri arasında bağların güçlenmesine katkıda bulunmaktadır (Yılmaz, 2007: 115).

Güney Kore'nin bugünkü dünya sistemi çerçevesinde uluslar arası işbölümündeki konumunu iyileştirme yönünde ciddi bir mesafe kat etmiş olduğunu ve uluslar arası sınai üretim bantlarının teknoloji yoğun ucuna doğru önemli bir ilerleme göstererek ciddi bir başarı da elde ettiğini teslim etmek gerekir.

2.3. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Kalkınma ajansı olgusu, Avrupa'da ve dünyada belli bir geçmişi olmasına rağmen, ülkemizde henüz kurumsallaşmamış olup, özellikle Avrupa Birliği'ne uyum çalışmaları sürecinde gündeme gelmiş ve son yıllarda sıkça tartışılan bir konu olmuştur (Doğruel, 2012: 5).

İlk olarak, ülkemizde bölgesel politikalar, 1960'lı yıllarda hazırlanan kalkınma planlaması ile başlamış ve kalkınma planlarında da yer almıştır. 1960 yılında DPT'nin kurulması ile başlayan kalkınma planlaması uygulamaları tüm ülkeyi kapsayan bütüncül planlama çerçevesinde ele alınmıştır. Bütüncül planlama anlayışı, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na kadar sürmüş olup, AB'ye üyelik sürecinin başlamasıyla bütüncül planlama anlayışı yerini bu plandan itibaren stratejik planlamaya bırakmıştır. Böylece VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte stratejik planlama ve adem-i merkezîyetçilik anlayışı benimsenmiştir (Soyak, 2003: 175). Bu anlayışla birlikte, büyüme ve kalkınma modeli bölgelerin önemi vurgulanmakta ve aşağıdan yukarıya doğru yönetilen bir kalkınma anlayışında ulusal kalkınmanın sağlanacağı belirtilmektedir. Bunun yanında kalkınma planlarının temel amacı, bölgeler arası gelişmişlik farkının kapatılmasıdır. Ancak hazırlanan kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgesel dengesizlikleri giderememiş, aksine daha da artırmıştır (Berber ve Çelepçi, 2005: 145). Türkiye'de bağımsız yerel kurumların olmaması, yerel düzeydeki birimler ile bunların görev ve yetkileri açısından dağınıklık ve düzensizlik olması ve merkezi kurumların yerel düzeydeki teşkilatlarının yetki ve işlevlerinin de sınırlı olması bu politika ve araçların etkinliğini olumsuz yönde etkilemiştir (Tamer, 2001: 36 ve Berber ve Çelepçi, 2005: 151).

Ülkemizde bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesinde temel araç olan bölgesel gelişme planları veya projelerinin yanı sıra; Yatırım Teşvikleri ve Kalkınmada Öncelikli Yöre Politikaları, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB), Küçük Ölçekli Sanayiler (KSS) ile kırsal kalkınma projeleri gibi araçlar kullanılmıştır. Burada amaç, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdamı arttırmak, katma değeri yüksek ileri ve uygun teknolojilerin kullanılmasını sağlamak ve uluslar arası rekabet gücünü arttırmaktır (Öz, 2009: 102). Bu uygulamalar, bir bütün olarak az gelişmiş yöreler ile gelişmiş bölgeler arasındaki farkın kapanmasını sağlayamamış, sadece bölgelerin avantajlı olduğu durumlarda ve ihtiyaçları ile politikaların örtüştüğü yörelerimizde başarılı olabilmektedir.

Bölgesel kalkınma fikrine yönelik çabalar ve projeler içerisinde ilk proje 1958'deki deprem felaketi sonrasında OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ile birlikte gerçekleştirilen Fethiye ve Köyceğiz'deki mekansal organizasyonlara yönelik çalışmalar ile olmuştur. 1950 yılında Doğu Marmara Planlama Projesi ile ilk bölge planlama çalışması yapılmıştır. Türkiye'de plan bölge tanımları hep coğrafi temelde yapılmıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi ve Zonguldak Bartın Karabük Projesi (ZBK) gibi projeler, plan bölge projelerindendir (İldırar, 2000: 78). Fakat bu kalkınma planları günümüzdeki Kalkınma Ajanslarının başlangıcı olarak kabul edilirler. Ancak bu kalkınma planları hep tartışılmış ve neticeleri pek parlak olmamıştır. Yani bölgesel/yerel kalkınmaya yönelik uygulanan bu politika ve araçlar, kısmen Güneydoğu Anadolu Projesi hariç, istenilen başarı düzeyine ulaşamamış, bölgesel ve bölge içi gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve bölgesel/yerel kalkınmanın sağlanması yönünde etkili olmamıştır (Tamer, 2008: 35).

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde yer alan ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi, gelişme eksenleri olarak belirlenen rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, beşeri gelişim ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması, kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılması hususları (IX. Kalkınma Planı, 2007- 2013: 1-2) aynı zamanda kalkınma ajanslarının bölgesel düzeydeki faaliyetlerinin amaçlarındandır.

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansı kavramına yönelik ilk değerlendirmeler, 1990’lı yıllarda başlamıştır. Bu sürecin başlatılmasındaki amaç, yurt içinde beklenen yerelliklerin kendi içsel dinamiklerinin yanı sıra Avrupa Birliği’ne katılma sürecini hızlandırmaktır (Berber, 2005:152). Türkiye’de buna en güzel örnek, GAP projesi için kurulan Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi’dir. Bunun haricinde Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı, Mersin Kalkınma Ajansı ve Doğu Anadolu Projesi Ekonomik Kalkınma Ajansı da yer almaktadır. Ancak bu örneklerin çoğu, proje aşamasında kalmış ya da uygulamanın başında çıkan sorunlar nedeniyle sona ermiştir.

Ülkemizde kalkınma ajansları, Avrupa Birliği’nin talebi ile gündeme gelmiştir (Koçberber, 2006: 40). Avrupa Birliği, her ülkenin bölgeler belirlemesini öngörmekte ve yapacağı yardımı bu çerçevede dağıtmaktadır (Somel ve Ekiz, 2005: 40). Üye devletler, kendi ulusal kamu yönetimlerini arzu ettikleri şekilde biçimlendirme yetkisine sahip olup, Birlik tarafından hedeflenen politikalara da uymak durumundadırlar. Bu anlamda Birlik, mevcut ya da gelecekteki üye ülkelerin, Topluluk standartlarını geçmeden kendi sistemine dahil edebilme yeterliliğini aramaktadır (Kösecik, 2004: 26).

Türkiye, küreselleşme ve Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları’nı kurma çalışmalarına başlamıştır. Bu çerçevede Türkiye, 40 yıldır uygulamakta olduğu teşvik sistemi üzerine oturan bölgesel gelişme politikalarını terk ederek yeni bir uygulama içine girme aşamasındadır (Doğan, 2007: 141). Bu uygulamanın temel sebebi, Avrupa Birliği’ne katılım sürecinde bölgesel gelişme politikalarının entegre edilmesidir. Bölgesel gelişme farklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan bölgesel kalkınma ajanslarının ana amacı; hizmetler vererek bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgesel yatırımları artırmak ve bölge halkının kalkınmaya katılımını sağlamaktır.

Türkiye için hazırlanan İlerleme Raporları ile Katılım Ortaklığı Belgeleri birlikte incelendiğinde, Bölgesel Kalkınma Ajansları üzerindeki AB etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Avrupa Birliği, taleplerini İlerleme Raporlarında ifade etmekte; Türkiye ise bu taleplerin gereklerini yerine getirmektedir. Benzer şekilde, Katılım Ortaklığı Belgeleri ile de Türkiye’nin gerçekleştirmesi gereken çalışmalar ortaya konulmaktadır. AB Bölgesel Politikası ve bu politika kapsamındaki mali desteğin ve yapısal araçların

Türkiye'ye de sağlanabilmesi için Birlik, Türkiye'nin yapması gereken çalışmaları Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde belirlemiştir. Böylelikle 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde AB standartlarına uygun hukuki ve idari çerçeve ile bölgesel politikaların oluşturulması gerektiği vurgusu yapıldıktan sonra gelişim süreci hızlandırılmıştır (Kayasü ve diğerleri, 2003: 79- 80).

2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde kısa vadede Türkiye'den Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde yerleşme merkezlerinin kademelendirilmesi, iller arası fonksiyonel ilişkiler, coğrafi koşullar, istatistik toplama ve plan yapma amacına uygunluğu dikkate alınarak, AB İstatistiki Bölge Birimleri sınıflandırılmasına (NUTS) paralel olarak, üç düzeyde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) yapılması istenmiştir (Koçberber, 2006: 40). Bu sınıflama sonucunda; Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak da 81 (il) İstatistiki Bölge Birimi tanımlanmış olup, 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur (DPT, 2002 ve Çamur ve Gümüş, 2005: 345).

Şekil 2. 4: Düzey - 1 Kapsamındaki 12 Bölge

Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri, Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 26 adettir. Düzey 1 İstatistiki Bölge Birimleri ise Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir. Bunlar; İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz,

Bakanlığı) tarafından hazırlanarak Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanmıştır. Finansman desteğinin en geniş olduğu alan olarak bölgesel gelişmeyi belirleyen planda yönetim otoritesi Devlet Planlama Teşkilatı'na (Kalkınma Bakanlığı) verilirken, uygulamaya ilişkin görevlerin sektörel ve bölgesel kurumlar gibi “ara kurumlar” ile paylaşılması, bölgesel gelişme politikalarının yerel bazda uygulanacak kurumsal bir mekanizma ile geliştirilmesi ve bu alandaki program ve projelerin yönetimine ilişkin bazı görevlerin kalkınma ajanslarına devredilmesi öngörülmüştür (Koçberber, 2006: 41).

İstatistiki Bölge Birimleri sınıflandırılmasının amacını şu şekilde ortaya koyabiliriz: Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikalar çerçevesinde belirlenmesi ve karşılaştırılabilir bir istatistiki veri tabanının oluşturulması amacıyla AB genelinde Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından geliştirilen İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması kullanılmaktadır (Özel, 2003: 98). AB plan ve projelerinden geri kalmak istemeyen Türkiye, bu sistemi uygulamaya çalışmıştır. Bu yönde Türkiye’de üç düzeyde, Çizelge 2.9’da gösterildiği gibi İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına gidilmiştir.

Çizelge 2.9: İstatistiki Bölge Birimlerinin Sınıflandırılması

SIRA	DÜZEY I	DÜZEY II	DÜZEY III
1	İstanbul	İstanbul Alt Bölgesi	İstanbul
2	Batı Anadolu	Ankara Alt Bölgesi	Ankara
		Konya Alt Bölgesi	Konya, Karaman
		Bursa Alt Bölgesi	Bursa, Eskişehir, Bilecik
3	Doğu Marmara	Kocaeli Alt Bölgesi	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
4	Ege	İzmir Alt Bölgesi	İzmir
		Aydın Alt Bölgesi	Aydın, Denizli, Muğla
		Manisa Alt Bölgesi	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
5	Batı Marmara	Tekirdağ Alt Bölgesi	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		Balıkesir Alt Bölgesi	Balıkesir, Çanakkale
6	Akdeniz	Antalya Alt Bölgesi	Antalya, Isparta, Burdur
		Adana Alt Bölgesi	Adana, Mersin
		Hatay Alt Bölgesi	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
7	Batı Karadeniz	Zonguldak Alt Bölgesi	Zonguldak, Karabük, Bartın
		Kastamonu Alt Bölgesi	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		Samsun Alt Bölgesi	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
8	Orta Anadolu	Kırıkkale Alt Bölgesi	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		Kayseri Alt Bölgesi	Kayseri, Sivas, Yozgat
9	Doğu Karadeniz	Trabzon Alt Bölgesi	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
10	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep Alt Bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		Şanlıurfa Alt Bölgesi	Şanlıurfa, Diyarbakır
		Mardin alt Bölgesi	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt
11	Ortadoğu Anadolu	Malatya Alt Bölgesi	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		Van Alt Bölgesi	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
12	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum Alt Bölgesi	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		Ağrı Alt Bölgesi	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan

Kaynak: TÜİK, 2013.

Çizelge 2.9'dan da görüleceği üzere İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) sistemine göre, üç düzeyli bir ayrıma gidilmiştir. Bu ayrım yapılırken bazı hususlara dikkat edilmiştir. “İller ‘Düzyey 3’, ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren; komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri dikkate alınarak ‘Düzyey 1’ ve ‘Düzyey 2’ olarak gruplandırılmıştır.”(Uzay, 2005: 119). Türkiye’de bu bağlamda 12 adet Düzyey 1, 26 Adet Düzyey 2 ve 53 Adet Düzyey 3 sınıflandırmasına gidilmiştir.

Türkiye’de oluşturulan İBBS’de, bazı dikkat çekici noktalar bulunmaktadır. İstanbul ili Düzyey 1, Düzyey 2 ve Düzyey 3 sınıflandırmasında yer alan tek il olarak

ayrılan bölgedir. Diğer yandan bazı Düzey 1’lerde iki alt bölge bulunurken, bazılarında sayı daha fazladır. En fazla ili içine alan bölge ise 6 il ile Trabzon alt bölgesidir.

Ajansların kurulması için gerekli kanuni altyapının hazırlanmasının ardından 5449 Sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”, 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilmiş, 8 Şubat 2006 tarihinde ise Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ile Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova ve İzmir ilini kapsayan İzmir bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Ancak, Anayasa Mahkemesi’nde Kanun, Danıştay’da da Çalışma Yönetmeliği ve Kuruluş Kararnameleri aleyhine açılan davalar ve yürütmeyi durdurma kararları nedeniyle kurulmuş bulunan ajanslar, faaliyetlerini yaklaşık bir yıl süreyle durdurmak zorunda kalmışlardır (DPT, 2011:1).

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) ve siyasi bir parti ayrı ayrı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde kalkınma ajanslarının kurulmasına dair olan kanunun Anayasa’ya aykırılığı ile iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle Danıştay 10. Dairesi’ne dava açmıştır. TMMOB davacı taraf olarak “Kalkınma Ajansları ile Anayasa’nın çizmiş olduğu yönetsel yapı tablosuna uygun olmayan bir yapı ortaya konmakta, Anayasa’dan kaynağının almayan yeni bir yürütme organı oluşturulmaktadır”(TMMOB, 2013) davanın gerekçesini açıklamıştır. Bunun yanında ulusal kalkınma göz ardı edilerek sadece bölgesel kalkınmanın ele alınması anayasanın birçok maddesine aykırı görünmektedir. Ayrıca hem faaliyet alanının belirtilmemesi hem de herhangi bir ölçüt getirilmemesi ve sivil toplum kuruluşları ile özel kesimden üye seçme yetkisinin tanınması, idarenin kötüye kullanılmasına ve keyfiliğe açık hale gelmesine neden olmaktadır. Bu nedenler çerçevesinde, Anayasa’nın 2. maddesine aykırı bir durum teşkil ettiği şeklinde Anayasa’ya gerekçeler sunulmuştur. Mahkeme bu gerekçelerle sunulan dosyaları birleştirerek Anayasa Mahkemesi’ne göndermiştir.

Anayasa Mahkemesi, bu iptal istemini 2007 yılında reddederek 23.02.2008 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan kararında kalkınma ajanslarının yürütülmesini ve bu organların Devlet Planlama Teşkilatı (Kalkınma Bakanlığı) tarafından

koordinasyonunun sağlanması anayasaya aykırılık oluşturmayacağını bildirmiştir. Ayrıca kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların etkin ve yerinde kullanılmasını sağlamak suretiyle kendine özgü bir yapı oluşturması da anayasaya aykırılık teşkil etmeyeceği denilmiştir (Tazesavaş, 2011: 11).

Anayasa Mahkemesi'nin Kanun hakkındaki kararının olumlu olması sonucunda kurulmuş bulunan İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları, Mart 2008'de yeniden faaliyetlerine başlamış ve yeni ajansların kurulmasının önünde herhangi hukuki engel kalmamıştır (Eroğlu ve Kum, 2010: 181). Bunun üzerine ülke genelinde yeni kalkınma ajanslarının kuruluş çalışmaları yapılmış ve 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Çukurova (Adana-Mersin) ve İzmir'in yanında İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, 23 ile hizmet edecek sekiz kalkınma ajansı daha kurulmuştur (DPT, 2011:1). Böylelikle ülke genelinde 10 bölgede ajanslar hizmet vermeye başlamıştır. 25 Temmuz 2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile Düzey 2 kapsamında; Tekirdağ, Balıkesir, Denizli, Kütahya, Bursa, Kocaeli, Ankara, Isparta, Hatay, Nevşehir, Kayseri, Zonguldak, Trabzon, Kastamonu, Kars ve Malatya'da ajanslar kurularak kalkınma ajansı sayısı 26'ya çıkmıştır (Eroğlu ve Kum, 2010: 35).

08.02.2006 tarihinde 26074 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bölgesel Kalkınma Ajansları, ülkemizde hukuksal bir kimliğe sahip olmuştur. Böylelikle ülkemiz yeni bir yerel yönetim birimine kavuşmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 5). Kanunun 1. maddesinde kalkınma ajanslarının amacı; “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemek” olarak belirtilmiştir.

Ajansların kuruluşu, bölgeler esas alınarak, Devlet Planlama Teşkilatı'nın (Kalkınma Bakanlığı) teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile olur ve ajans merkezinin bulunacağı il, kuruluş kararnamesinde belirtilir. Bölgelerin yeniden düzenlenmesine ve kurulmuş olan Ajansın kaldırılmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir. Ajanslar, tüzel kişiliğe haiz ve bu kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir. Ajansın teşkilat yapısı ise, kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik, yatırım destek ofislerinden oluşur (Kaya, 2007: 98).

Kalkınma Kurulu, bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere oluşturulur. *Yönetim Kurulu* ise, ajansın karar organıdır. *Genel Sekreterlik* de ajansın icra organıdır. *Yatırım Destek Ofisleri* ise bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek ve yatırımları izlemek amacıyla oluşturulabilir.

Devlet Planlama Teşkilatı (Kalkınma Bakanlığı) tarafından hazırlanan Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin 08.11.2008 tarihinde yürürlüğe girmesi ile ajanslar bu Yönetmelik ve Kılavuz çerçevesinde sağlanacak desteklere ilişkin ilke ve kurallar; ulusal plan ve stratejiler, bölge plan ve programları ile Ajans'ın yıllık çalışma programında belirtilen öncelikler doğrultusunda oluşturulur. Ajans, başvuru şartlarının tayininde ve başvuru rehberinin hazırlığında başta Kalkınma Bakanlığı olmak üzere, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde çalışır (ÇKA, 2013).

Çizelge 2.10'da kalkınma ajanslarının kuruluşları, statüleri, görev ve yetkileri, organları, personel rejimleri, bütçeleri gösterilmektedir. Kalkınma ajanslarının küresel model kalkınma ajanslarından farkı, mutlaka ajansın başında koordinatör vali bulunmasıdır (Çalt, 2005: 8).

Çizelge 2.10: Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapısı

AMACI	<ul style="list-style-type: none"> • Bölgesel gelişmeyi hızlandırmak • STK ile kamu işbirliğini sağlamak • NUTS’a uyumluluk • Kalkınma planı ve yıllık programlara uygunluk
KURULUŞU	Bölgenin ihtiyaç ve önceliklerine göre Bakanlar Kurulu kararı ile
STATÜSÜ	Kalkınma Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu, İdari ve mali özerkliğe sahip, Bütün işlemlerinde özel hukuk işlemlerine tabi, Kalkınma Bakanlığı ile ilişkili düzenleyici ve denetleyici bir üst kurul konumunda olmasıdır.
GÖREV VE YETKİLERİ	Fiziki bölge planları hazırlamak, yönetimle belirlenmiş bölge stratejilerini belirlemek, Bölge planının uygulanmasını izlemek ve denetlemek, AB fonlarını kullanmak ve yönetmek, İl gelişme planlarının hazırlanmasında yardımcı olmak, bölgeyle ilgili diğer projeleri izlemek, değerlendirmek ve raporlamak, Sermayeye, küçük ve orta işletmelere teknoloji, ekonomi, hukuk vb. konularda ARGE yardımı yapmak, Diğer kuruluşlar arası koordinasyon, Kalkınma Bakanlığı stratejilerine uygun planlama
ORGANLARI	Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu: Diğer valiler, Kalkınma Bakanlığı temsilcisi, Ajans Genel Sekreteri, üniversite temsilcileri, sermaye kesiminin odaları, Türkiye İş Kurumu, Bankalar, Basın yayın, Belediye başkanları, İl Genel Meclisi, Diğer STK’lar, Genel Sekreterlik Ajansın başı koordinatör bir vali.
PERSONEL REJİMİ	İdari hizmet sözleşmeli personel, emekli Sandığı +657’ye tabi disiplin hükümlerinin kabulü
BÜTÇESİ	%30 Özel Sektör, %30 İl Özel İdaresi, Uluslar arası fonlar ve yardımlar, Belediyelere genel bütçeden ayrılan paydan belli bir kısım.

Kaynak: Çalt, 2005: 18.

2.3.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

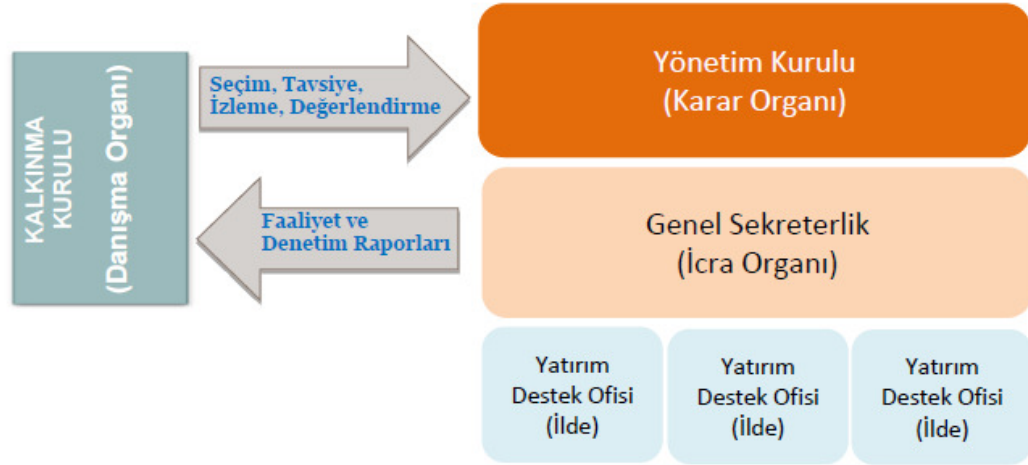
Ajansların görev ve yetkileri, 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’da şu şekilde sayılmıştır (DPT, 2011:1):

- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Kalkınma Bakanlığı’na bildirmek.
- Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak, ilgili projelere destek sağlamak.

- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen, bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak ve kullandırmak.
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- Bölgenin iş ve yatırım imkanlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslar arası düzeyde tanıtımını yapmak ve yaptırmak.
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere takip ve koordine etmek.
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- Türkiye'nin katıldığı ikili/çok taraflı uluslar arası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- Ajansın faaliyetleri, mali yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

2.3.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapıları

Türkiye'de kurulan kalkınma ajanslarının idari yapısı dört unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisleridir.

Şekil 2.6: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı

2.3.2.1. Kalkınma Kurulu

Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur. Kalkınma Kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, en fazla yüz üyeden oluşur (ÇKA, 2013). Kalkınma kuruluna temsilci gönderecek kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının gönderecekleri temsilcilerin sayısı, görev süresi ve diğer hususlar kuruluş kararnamesi ile belirlenir (Karaaslan, 2008:102).

Kalkınma kurulu, yapacağı ilk toplantıda kendi üyeleri arasından bir Başkan ve bir Başkan Vekili seçer. Başkan ve Başkan Vekili'nin görev süresi iki yıldır (Oksay ve Kubar, 2007: 212). Başkan ve Başkan Vekili'nin temsil ettiği kurum ile mensubiyeti sona erdiğinde Kurul Başkanlığı ve Başkan Vekilliği görevleri de sona erer ve ilk toplantıda yeniden Başkan ve Başkan Vekili seçimi yapılır. Kalkınma kurulu, Kurul Başkanı'nın daveti üzerine yılda en az iki defa toplanır. Ayrıca Kurul, üye tamsayısının beşte birinin talebi üzerine Kurul Başkanı tarafından toplantıya çağrılır. Kalkınma kurulu, üye tamsayısının yarısından bir fazlası ile toplanır, katılanların çoğunluğu ile karar alır. Toplantı yetersayısı sağlanamayan hallerde on beş günü aşmayacak şekilde yeni toplantı tarihi Başkan tarafından belirlenir ve bu toplantıda toplantı yetersayısı aranmaz.

Kalkınma Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır (Karaaslan, 2008: 103):

- a) Bir ilden oluşan bölgelerde Yönetim Kurulunda yer alacak özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları temsilcilerini ve iki katı yedeklerini sırasıyla seçmek,
- b) Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak,
- c) Bölgenin tanıtımına, potansiyeline, önceliklerine, sorunlarına ve çözüm önerilerine yönelik olarak Yönetim Kuruluna tavsiyelerde bulunmak,
- d) Toplantı sonuçlarını Kalkınma Bakanlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak.

2.3.2.2. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, Büyükşehir Belediye Başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi ve ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, Büyükşehir belediye başkanları veya Büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur (Dura, 2008: 48). Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenir.

Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulunun başkanı validir. Yönetim kurulu ilk toplantısında üyeleri arasından bir başkan vekili seçer. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu başkanlığı; ilk yıl ajans merkezi olarak tespit edilen ilin valisi tarafından, müteakip yıllarda illerin alfabetik sırasına göre bölgedeki valiler tarafından birer yıl süreyle dönüşümlü olarak yürütülür. Tek ilden oluşan bölgelerde kalkınma kurulu tarafından seçilen yönetim kurulu üyelerinin görev süresi iki yıl olup, görev sürelerini tamamlamadan herhangi bir şekilde üyeliklerinin sona ermesi halinde, kalan süreleri sırasına göre yedek üyelerce tamamlanır. Görevi sona eren üyeler tekrar seçilebilir. Yönetim kurulu üyeliği, üyelerin temsil ettikleri kurum ve kuruluşlardaki görevlerini sürdürmelerine engel teşkil etmez.

Yönetim Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır (Karaaslan, 2008:104):

- a) Yıllık çalışma programını Kalkınma Bakanlığı'nın onayına sunmak,
- b) Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek,
- c) Taşınmaz alımına, satımına ve kiralanmasına karar vermek,
- d) Yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak,
- e) Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Kalkınma Bakanlığı'na sunmak,
- f) Ajans bütçesini onaylayan Kalkınma Bakanlığı'na sunmak,
- g) Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak,
- h) Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek,
- i) Personelin işe alınması ve işine son verilmesi konularında karar vermek,
- j) Genel Sekreterce belirlenen çalışma birimlerini, bunlar arasındaki işbölümünü onaylamak ve teklif üzerine değiştirmek,
- k) Genel Sekreter adaylarını, uygunluğuna karar verilmek üzere Kalkınma Bakanlığı'na sunmak

Yönetim kurulu gerekli gördüğü hallerde yukarıda sayılan görev ve yetkilerden bir kısmını, sınırlarını açıkça belirlemek şartıyla Genel Sekretere devredebilir.

2.3.2.3. Genel Sekreterlik

Genel sekreterlik, ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve Tek Durak Ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter, ajansın icraatı ile ilgili olarak Yönetim Kuruluna karşı sorumludur.

Genel Sekreterin görev ve yetkileri şunlardır (Özer, 2012: 57):

- a) Yönetim kurulunun kararını uygulamak,
- b) Yıllık çalışma programıyla bütçeyi hazırlamak ve Yönetim Kuruluna sunmak,

- c) Ajans gelirlerini toplamak, yasanın 4 üncü maddesine göre belirlenecek usul ve esaslar ile bütçe ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak harcamaları yapmak,
- d) Taşınır alımına, satımına ve hizmet alımına karar vermek,
- e) Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak,
- f) Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirmek, mali destek sağlamak üzere Yönetim Kuruluna öneri götürmek,
- g) Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak,
- h) Bölgesel kalkınma ile ilgili yurt içindeki ve dışındaki ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek,
- i) Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- j) Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek,
- k) Personelin işe alınması ve işine son verilmesini Yönetim Kuruluna teklif etmek,
- l) Ajans Genel Sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurtdışı temaslarda bulunmak,
- m) Ajansın sekreteryâ işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek,
- n) Yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanmaktır.

2.3.2.4. Yatırım Destek Ofisleri (Tek Durak Ofisleri)

Ajansların dördüncü ve son organı olan yatırım destek ofisleri ise, bölge illerinde özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmasını sağlayacaktır (Özmen, 2004:240). Bu çerçevede yatırım destek ofisleri, tek elden takip ve koordine ile yatırımcıya yol gösterecektir. Yatırımcıların yatırım destek ofisine başvurmaları kendi isteklerine bağlı olacaktır. Yatırım Destek Ofisleri, görevleri ile ilgili olarak Genel Sekreterliğe karşı sorumludur.

Ayrıca buralara müracaat edenlerin ek bir maliyetle karşılaşmasını önlemek için sunulan hizmetlerin ücretsiz olması öngörülmüştür.

Ajansların kuruluşu aşamalı olarak gerçekleştirilecektir. Bunun için her bir ajansın kuruluşu, Kuruluş Kararnamesi şeklinde isimlendirilen bir Bakanlar Kurulu kararı ile yapılacaktır. Bundan maksat, özellikle öncelikli bir takım bölgelerde pilot yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Başarılı olduğu takdirde, bütün bölgelere, bölgelerin özgün şartları dikkate alınarak yaygınlaştırılacaktır. Burada ajans kuruluşlarının, ayrı kuruluş kararnameleri ile yapılmasının nedenlerinden birisi de bölgelerin özgün şartları ve yapılarına göre teşkilat yapılarının, birimlerinin büyüklerinin ve diğer yapısal özelliklerinin özelleştirilmesi ihtiyacının bulunmasıdır. Bu farklılaştırma ancak ayrı ayrı kuruluş kararnameleri ile mümkün olabilecektir (Özmen, 2004:242.)

2.3.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hukuksal Yapısı

Kalkınma ajanslarının hukuki durumu kamuda şimdiye kadar alışılmış olan yönetim modellerinden farklıdır. Ajansların özel hukuk kurallarına bağlı olacağı belirtilmişse de kamu kurumlarına has özelliklerle de donatılmıştır. Bunları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Özer, 2010: 57):

- a. Yatırımcıların tek durak ofislerine başvurusu devlet kurumlarına başvuru olarak değerlendirilecektir.
- b. Ajans gelirleri büyük ölçüde kamu kudretine dayanan gelirlerden oluşmaktadır.
- c. Ajanslarda kamu görevlileri de çalışabilecek ve burada geçen süreler memurlukta geçmiş gibi sayılacaktır.
- d. Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Kalkınma Bakanlığı sorumludur.
- e. Ajansların görevleri kapsamında gerekli gördüğü bilgileri kurum ve kuruluşlardan istemeye yetkili ve bu kurumlarda gerekli bilgileri zamanında vermeye yükümlüdür.
- f. Ajanslardan İçişleri Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı sorumludur.

Bu sonuçlara göre kalkınma ajansları, özel hukuk kurallarına tabi olan ancak, kamu kuruluşlarına has yetki ve sorumluluklar taşıyan ve bölgelerin kalkınmasını amaçlayan kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu bir bölge yönetim modeli denilebilir.

2.3. 4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansmanı

Türkiye, AB'ye giriş süreciyle birlikte 40 yıldır uygulamakta olduğu teşvik sistemi üzerine oturan bölgesel gelişme politikalarını terk ederek yeni bir uygulama içine girme aşamasındadır. AB'nin bütün aday ülkelere benimsettiği bu yeni yaklaşım sermayeyi, özel sektörü ve bölgesel rekabeti ön planda tutmaktadır. Bölgesel kalkınma ajansları bu yeni yaklaşımın temel kurumu olarak görev almaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005:1).

Ajansların gelirleri büyük ölçüde kamudan veya kamu gücüne dayanarak elde edilen kaynaklara dayanmaktadır (Koçberber, 2006: 46). Bölgesel Kalkınma Ajanslarının gelirlerini özetleyecek olursak (Berber ve Çelepçi, 2005: 140):

- Bir önceki yıl kesinleşmiş genel bütçe vergi gelirlerinin binde beşi oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay,
- Avrupa Birliği ve diğer uluslar arası fonlardan sağlanacak kaynaklar,
- Faaliyet gelirleri,
- Bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için yüzde beş ve belediyeler için yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay,
- Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında cari yıl bütçesinden aktarılacak pay,
- Ulusal ve uluslar arası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar,
- Bir önceki yıldan devreden gelirler.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, genel bütçeden ve özel fonlardan finanse edilmekte olup, devlet tarafından başlangıçta nakdi ve emlak şeklinde ayni sermaye tahsisi söz konusudur. Ayrıca ajanslar, sanayileşmeyi desteklemeyi hedefleyen çeşitli

devlet fonlarına ve bu fonların kullanımına göre proje sunarak kredi almaktadırlar. Avrupa Birliği ve Dünya Bankası tarafından sağlanan fonlar genel ya da düzenli bir gelir değildir. Finansman konusunda özellikle,

- “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu”(ABKF) ve “Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu” (ÖKYAF) devreye girmektedir.

AB’nin yapısal fonlarından biri olan *ABKF*, altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete adapte olmak amacıyla yapısal güçlük içindeki ülkelere verilirken; ÖKYAF, AB’ye katılıma aday olan ülkelerin altyapı projeleri için verilmektedir. Bunların yanı sıra özel sektör ve mahalli işyerlerinden de fon sağlayan ajanslar bulunmaktadır. Diğer taraftan çoğu Bölgesel Kalkınma Ajansların finansman kaynakları yardımlardan ve özellikle kamudan veya kamu gücüne dayanarak elde edilen kaynaklardan oluşmaktadır (Berber, Çelepçi, 2005:149).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının giderleri ise şunlardır (Koçberber, 2006: 47):

- Plan, program ve proje giderleri,
- Proje ve faaliyet destekleme giderleri
- Araştırma ve geliştirme giderleri,
- Tanıtım ve eğitim giderleri
- Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri
- Yönetim ve personel giderleri,
- Görevlerle ilgili diğer giderler.

Bölgesel Kalkınma Ajansları yapılanması içinde özel sektör ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin ilgisinin, etkisinin sorumluluğunun ve dolayısıyla sahiplenmesinin en ideal düzeyde sağlanması ve sürdürülmesinin esas olarak ele alınması, paylaşılan bu yetki ve sorumluluğun bir gereği olarak da bu kesimlerin ajansın finansman mekanizması içinde maliyet paylaşımı veya eş finansman modeline sınırlı da olsa katkı sağlamaları gerekmektedir (Göymen, 2007: 12).

Ajanslarında bölgedeki veya yereldeki kamu kuruluşları ve yerel yönetimlerin yerel kalkınma odaklı, bölgesel nitelikli faaliyetlerine ve projelerine maliyet paylaşımı

esasına dayalı olarak ilave destek sağlaması beklenmektedir. Ajanslar kuruluşlara iştirak ederek veya nakdi teşvik yoluyla firmalara destek sağlamaktadırlar. Mali yardımların dağıtımı genellikle idareler tarafından kontrol edilmekle birlikte, projelerin seçiminde ajanslar değişen önemde rol oynamaktadırlar.

Özellikle AB’de ulusal devletler üstü yürütülen politikalar doğrultusunda, başlangıçta ülke çapında uygulanan mali teşviklerin gittikçe bölgesel hale dönüştürülmesine çalışıldığı gözlenmektedir. Diğer taraftan merkezi hükümetler de mali kontrolü ellerinden kaçırmak istememektedirler. AB kuruluşları tarafından uygulanan yardım sistemleri, tamamen bölgelere dönük olarak uygulanmaktadır (Berber, Çelepci, 2005:150).

2.3.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Denetimi

5449 Sayılı Kanunun 25. maddesinde yer alan denetim ilkeleri çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Ajansları’nda iç ve dış denetim yapılmaktadır. İç denetimde; ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansı yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenmektedir. Dış denetimde ise, İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığı tarafından müştereken belirlenecek esas ve usullere göre ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve gerekli görülen hallerde Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına inceletilmektedir (Korel, 2005: 59). Bu durumda bağımsız denetim kuruluşu tarafından hazırlanacak rapor, eş zamanlı olarak Kalkınma Bakanlığı’na ve İçişleri Bakanlığı’na sunulmaktadır.

5449 Sayılı Kanunun getirdiği denetim sistemi, üç açıdan eleştiriye maruz kalmaktadır. Söz konusu eleştiriler; büyük ölçüde kamu gücüne dayanarak çalışan ajansların halkın temsilcilerinden oluşan parlamento denetimi dışında bırakılması; yürütme organının idari ve mali açıdan bağımsızlık tanıdığı kalkınma ajanslarını, yine kendisine bağlı kurumlar tarafından denetletmesi; iç denetimi yapacak olan kişilerin denetçilik mesleğinden yoksun kişiler olma ihtimallerinin varlığı; ajansların 4734 Sayılı Kamu İhale Yasası hükümlerinden muaf olması noktalarından kaynaklanmaktadır (Koçberber, 2006: 48- 49).

2.3.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarından Beklenen Avantajlar

5449 sayılı Kanunun genel gerekçesinden hareketle, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması ile ortaya çıkması beklenen avantajlar aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır (Baykal, 2010:120):

- Ajanslar yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturacak bütün kaynakları harekete geçirecek ve yerel/bölgesel kalkınma çabalarının etkisini artıracaktır. Bir diğer ifadeyle, ajanslar uygulayıcı kuruluş ve yerel aktörleri destekleyecek ve bunlar arasında koordinatör, organizatör ve katalizör konumunda olacaktır.
- Ajanslar, yerel düzeyde planlama, programlama, proje üretme ve uygulama kapasitesini artıracaktır. Ajanslar yüksek nitelikli personeli, esnek kaynak ve istihdam yapısı ile bütün yerel aktörlerin, özellikle başlangıçta ihtiyaç duyacağı planlama, programlama, projelendirme, koordinasyon ve izleme kapasitelerinin geliştirilmesine destek olacaktır.
- Ajanslar, bölgelerde ve yerelde kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasına yardımcı olacaktır. Hem teknik kapasitesinin sağladığı bilgi birikimini hem de aracılık ettiği kaynakları etkin bir şekilde kullanarak birden çok ili ilgilendiren projelerin ve faaliyetlerin mükerrerliklerine yol açmadan ve kaynak israfı oluşturmada gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.
- Yeni planlama ve idari örgütlenme anlayışı içinde, uygun kurumsal altyapının oluşturulmasıyla birlikte planlamanın ilgili yerleşmelerde, yukarıdan- aşağıya değil, aşağıdan- yukarıya başlatılan etkileşimli bir süreçle yapılması ve uygulanması sağlanacaktır.
- Ajanslar, gelişen dayanışma içinde rekabet ve kalkınma bilincini doğru yöne ve alanlara kanallandırmada çok önemli bir işlev yüklenecek, yerelde bu alanda çok ciddi bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca, karar alma ve uygulama yapılarının katılımcılığa açık olması sayesinde toplumun kalkınma sürecine doğrudan ve aktif katılımını sağlayarak, yerel sahiplenmeyi oluşturacak ve pekiştirecektir (DPT, 2006: 76).
- Ajanslar, yerel girişimcilere ve KOBİ'lere sağladıkları destekler ile özel bir önem kazanacaktır (DPT, 2006: 76).

- Ajanslar, bir taraftan küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri yerel düzeye aktarırken, diğer taraftan da yerel potansiyeli, varlıkları, üstünlükleri ve özgünlükleri küresel pazarlara taşıyacaktır.
- Ajanslar, sağlayacağı proje ve faaliyet desteklerinde kişi, kurum ve kuruluşların eş finansmana dayalı ortak proje üretme kültürü ve yeteneğini geliştirecektir.
- Ajansların yürüttüğü faaliyetler, sadece yerel ve bölgesel kalkınma ile sınırlı kalmayacaktır. Ajanslar aktif işbirliği ve koordinasyon içinde kritik destekler sağlayarak, bölgenin girişimcilik potansiyelini harekete geçirecek ve sürekli olarak geliştirecektir.
- Ajansların kuruluşu ile bölgesel gelişme çabalarının ve bölge planlarının uygulama şansını önemli derecede etkileyen bütçe ve kurumsal yapı sorununa da etkin bir çözüm getirilecektir.
- Ajanslar kritik nitelikteki yerel bilginin merkeze taşınmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında çok önemli bir işlev yüklenecekler ve özellikle program ve proje uygulamalarının izlenmesini kolaylaştıracaklardır.
- Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek; planların mekansal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkı sağlarken, yerel ölçekte bu alanda oluşabilecek teknik açığı da kapatacaktır (Tamer, 2008: 52- 53).

2.3.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler

Türkiye’de BKA’ların kurulması konusu bir hayli tartışma ortamı yaratmış, konu uzun bir süre ülke gündemini meşgul etmiştir. Ajansların AB dayatması olduğu ve Türkiye’yi böleceğini iddia edenler olduğu kadar, ajansları bölgesel dengesizliklerin bertaraf edilmesi için çözüm görenler de var. Çok farklı açılardan eleştirilen kalkınma ajansları, pek çoklarının aksi tenkitlerine rağmen resmi olarak kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır (Baykal, 2010: 120).

Kalkınma ajanslarının Türk idari yapısında yeni ve farklı bir yapıda kurulması, ajanslara değişik sebeplerle eleştiriler yöneltmesine yol açmıştır. Ajans teriminin yadırganması, bölgesel örgütlenmenin devletin üniter yapısını bozacağı endişesi,

kalkınmanın lokomotifi olarak özel sektörün görülmesi, ajansların özerkliği ve denetimi gibi pek çok unsur bu eleştiriler arasında yer almıştır.

Farklı açılardan yerilen Kalkınma Ajansları, daha kurulmadan evvel, pek çok olumsuz eleştiri almıştır. Bu eleştiriler çoğunlukla (Baykal, 2010: 120- 121);

- Ajansların devletten aktarılan fonu dağıtan “aracı kurum” olamaması gerektiği,
- Ajansların görev tanımının çok geniş olduğu, 5449 Sayılı Kanun’un yanlış olduğu ve ajansların faaliyet alanlarının çok daha az olması gerektiği,
- Kalkınma ajanslarının, kuruluş amacı dışına çıktığı ve haksız rekabete yol açtığı,
- Ajanslara ayrılan fonları verimsiz bir şekilde kullanıldığı,
- Ajansların, bölgesel kalkınmayı hızlandırmak ve kaynakların etkin kullanılmasını sağlamak amacına uygun hizmet vermediği şeklindedir (Baykal, 2010: 120- 121).

Kalkınma Ajanslarının bölgesel ve potansiyel dinamiklerin harekete geçirilmesi, büyümenin etkilerinin tabana yayılması, gelir dağılımının düzelmesi ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi açısından oldukça olumlu bir rol oynayacağını söyleyenlerin yanında, mevcut yasanın çok önemli eksiklikler içermesi nedeniyle Bölgesel Kalkınma Ajanslarının beklenen yararı sağlamayacağını iddia edenler de bulunmaktadır. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanuna yönelik temel eleştiri, ajansların ulusal düzeyde koordinasyonunun DPT’ye (Kalkınma Bakanlığı’na) verilerek merkeziyetçi bir anlayışla ele alınmasıdır. Bu çerçevede getirilen eleştiriler şu şekilde sıralanmaktadır (Aktaran: Maç, 2006:6- 7):

- Ajansların kamu denetimi dışında bırakılması;
- Denetim dışı 26 adet yeni harcama birimi oluşturulması;
- Kalkınma ajanslarında toplanacak fonların hangi temel ilkelere ve önceliklere göre kullanılacağını yasada belli olmaması;

- Merkezi idarenin vergi gelirlerinin belli bir yüzdesinin ajanslara aktarılmasında “gelişmişlik derecesi” gibi ölçütlerin hangi yönde etki edeceğinin belirlenmemiş olması;
- Kalkınma ajanslarının “iş takipçisi devlet” görünümü oluşturmaması ve diğer kamu kurumlarının yetki alanlarına müdahale edebilmesi;
- Ajansların yönetim kurulu başkanı olan valilerin, fonların kullanımı konusunda tarafsızlığını yitirebilme olasılığı bulunması;
- Kalkınma ajanslarının kurulmasında ya da kaldırılmasında Bakanlar Kurulu’na yetki verilmesinin Anayasa’ya aykırılık teşkil edebileceği, zira Anayasa’ya göre yürütme organının ancak kanun ile asli olarak düzenlenmiş olan bir alanda düzenleme yetkisi kullanabileceği, Anayasa’ya uygun olmayan bir yapı oluşturulması;
- Ajanslara kamu gücü ve kamu kaynağının aktarıldığı halde, bu kurumların idari kademelerin kamu denetimi dışında bırakılması;
- Göstermelik bir iç denetim ile dış denetim olarak da sadece piyasa denetiminin öngörülmesi;
- Sayıştay denetiminin fiilen dışlanması;
- Bürokrasiyi azaltma iddiasıyla yeni bürokrasiler ve yeni idari kademeler oluşturulması;
- Ajansların yönetim kurulları bileşiminin bir ekonomik sosyal konsey oluşumu olmaması;
- Bölgedeki yatırımları harekete geçirecek herhangi bir kaynağın bulunmadığı durumlarda nereden kaynak aktarılacağına açıklık getirilmemesi;
- Ülkemizde yıllardır giderilemeyen aynı ilin ilçeleri arasındaki gelişmişlik farkları giderilmemiş iken farklı illeri kapsayan ajansların bu farkı nasıl gidereceğinin izah edilmemesi;
- Tasarı ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının kapatılmasının öngörülmesi, fakat Tasarıda GAP çerçevesinde götürülen pek çok hizmetin nasıl yürütülebileceği konusunda bir düzenlemenin bulunmamasıdır (Baykal, 2010: 121- 122).

2.4. PİLOT OLARAK KURULAN KALKINMA AJANSLARI

5449 sayılı Kanun'un uygulanması bağlamında, ajansların kuruluşunun aşamalı olarak gerçekleştirilmesi planlanmış; bunun için her bir ajansın kuruluşunun Kuruluş Kararnamesi şeklinde isimlendirilen bir Bakanlar Kurulu kararı ile yapılması kararlaştırılmıştır. Böyle bir uygulamanın amacı, bir takım bölgelerde pilot uygulamalar yaptıktan sonra, buradan çıkarılacak derslere göre ajansların yaygınlaştırılmasını sağlamaktır (DPT, 2006: 77). Burada ajans kuruluşlarının, ayrı kuruluş kararnameleri ile yapılması bölgelerin özgün şartları ve yapılarına göre teşkilat yapılarının, birimlerinin, büyüklerinin ve diğer yapısal özelliklerinin özelleştirilmesi ihtiyacının bulunması nedenine bağlanmaktadır (Göymen, 2005: 41).

Planlı Kalkınma döneminin kazandırdığı tecrübeler, küreselleşen dünyada kalkınmada yerel faktörlerin ihmal edilemeyeceği gerçeği ve Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde ekonomik ve sosyal kalkınmanın ancak yerel potansiyelin harekete geçirilmesi yoluyla başarılabileceği yönündeki baskın görüşler ülkemizde Kalkınma Ajansları'nın kuruluşunu hızlandıran gelişmeler arasındadır (ÇKA, 2013).

Pilot olarak kurulan iki kalkınma ajansı için seçilen bölgeler olan Adana ve Mersin illerini kapsayan TR62 ile İzmir ilini kapsayan TR31 Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 2 Bölgeleri, Türkiye'nin görece gelişmiş yöreleridir. Her iki bölgede de ajanslar kurulmadan önce kalkınma ajanslarına ilişkin tecrübe oluşmuştur. Pilot olarak kurulan ajanslardaki görülecek aksaklıkların 26 bölgeye yaygınlaştırılması düşünülen ajansların yapılarında meydana getirilecek düzenlemeler için yol gösterici olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle kurumsal kapasitesi ve tecrübesi düşük bölgelerin tercih edilmediği görülmektedir. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un gerekçesinde de Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı ve Mersin Kalkınma Ajansı, gelişen yerel ve bölgesel kalkınma bilincinin göstergesi olarak örnek verilmektedir.

Bu gelişmelerden hareketle 8 Şubat 2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5449 sayılı Kalkınma Ajansları'nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile Kalkınma Ajansları'nın kurulmasının

önü açılmıştır. Anılan Kanuna istinaden 31.05.2006 tarih ve 2006/10550 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İzmir Kalkınma Ajansı ile birlikte Çukurova Kalkınma Ajansı iki pilot uygulama olarak kurulmuşlardır (ÇKA, 2009). Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde ilk olarak kurulan ve faaliyete geçen İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ve Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) incelenecektir.

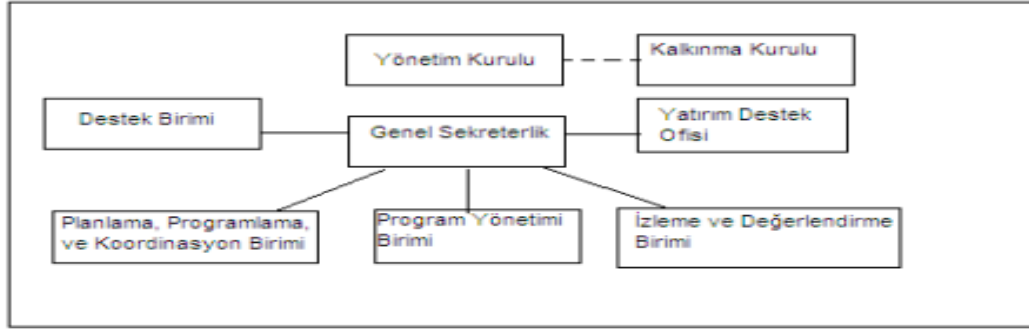
2.4.1.TR031 İzmir Kalkınma Ajansı

06.07.2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair 3006/10550 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Çukurova Kalkınma Ajansı ile birlikte kurulan İzmir Kalkınma Ajansı ilk kalkınma kurulu toplantısını 04 Ağustos 2006 tarihinde gerçekleştirmiştir. Kalkınma Bakanlığı’nın 19.09.2006 tarihli ve 142 sayılı oluru ile Genel Sekreter atanmış ve göreve başlamıştır (Taş, 2007:146).

İzmir Kalkınma Ajansı, Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlayarak faaliyetlerine başlamıştır. Bu planda belirtilen temel amaçlar şunlardır (İZKA, 2013):

- İnsan kaynakları ve sosyal sermayenin geliştirilmesi,
- Metropoliten merkez fonksiyonları ile bölgenin çekicilik erişilebilirlik unsurlarını artırarak kaliteli hizmet ve çevre potansiyellerini koruyarak güçlendirmek,
- İşletmelerin rekabet gücünün artırılması,
- Tarım ve kırsal kalkınmanın sağlanmasıdır.

İzmir Kalkınma Ajansı’nın vizyonu, “Sürdürülebilir yerel kalkınmada öncü ve etkin, uluslar arası tanınırlığa sahip bir Ajans olmak”, misyonu ise “İzmir’in sürdürülebilir kalkınması için bütüncül bir yaklaşım ile yerel potansiyeli harekete geçirecek katılımcı araçlar geliştirmek ve uygulamak” olarak belirlenmiştir. İZKA’nın organizasyon yapısı Şekil 2.7’de görülmektedir.

Kaynak: İZKA, 2013.

Şekil 2.7: İzmir Kalkınma Ajansı'nın Organizasyon Yapısı

Şekil 2.7'e göre, İZKA'nın Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreterlik ve Genel Sekreterliğe bağlı üç bölümü vardır. Bu idari yapılar şunlardır (İZKA, 2013):

a)Yönetim Kurulu

Ajansın karar organı olan Yönetim Kurulu 8 kişiden oluşur:

- İzmir Valisi,
- İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı,
- İzmir İl Genel Meclisi Başkanı,
- İzmir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı,
- Ege Bölgesi Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı
- Kalkınma Kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilen üç temsilciden oluşur.

b) Kalkınma Kurulu

İzmir Kalkınma Ajansı'nın danışma organıdır. Bölgenin sorunlarını ve fırsatlarını değerlendirme konusunda tavsiye kararları verir. Kalkınma Kurulu yüz üyeden oluşmaktadır. Kalkınma Kurulu'nun %70'i özel kesim ve STK'lar (dernekler, vakıflar, odalar, vb.) ile %30'u kamu kurum ve kuruluşlardan (valilikler, yerel yönetimler, üniversiteler, vb.) oluşmaktadır.

c)Genel Sekreterlik

Ajansın icra organıdır. Genel Sekreterlik bünyesinde Yönetim Kurulu karşısında sorumlu olan Genel Sekreter, uzmanlar ve destek personeli barındırmaktadır. Genel Sekreterlik birimleri (İZKA, 2013):

- Genel Sekreter,
- Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi,
- Program Yönetim Birimi,
- İzleme ve Değerlendirme Birimi,
- Yatırım Destek Ofisi,
- Tanıtım ve Dış İlişkiler Birimi,
- Kurumsal Yönetim Birimidir.

Akdeniz’in en önemli ticaret merkezlerinden biri olan İzmir, çok sektörlü bir ekonomik yapıya sahiptir. Tarım, sanayi, ticaret ve turizm alanlarındaki mevcut üstünlükleri küresel ölçekte bir metropol olmak için gerekli potansiyeli içermektedir. Hinterlandında yer alan verimli tarım toprakları tarımsal üretimde önemli bir avantaj sağlamış, buna bağlı olarak tarıma dayalı sanayi kolları oldukça gelişerek ihracata kanalize olmuştur (İZKA, 2013).

Ajansın öncelikli hedefleri arasında bürokrasiyi ortadan kaldırmak ve İzmir’in uluslar arası tanıtımını gerçekleştirerek şehri ön plana çıkarmaktır. İzmir Kalkınma Ajansı siyasi bir kurum niteliği taşımadan, İzmir’in ekonomik büyümesini sağlamayı ve refahının artması için aracı bir kurum olmayı amaçlanmıştır. Ayrıca İZKA, 5 Mart 2007 tarihinde EURADA (Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği) üyesi olmuştur (İZKA, 2013).

2.4.2. TR062 Çukurova Kalkınma Ajansı

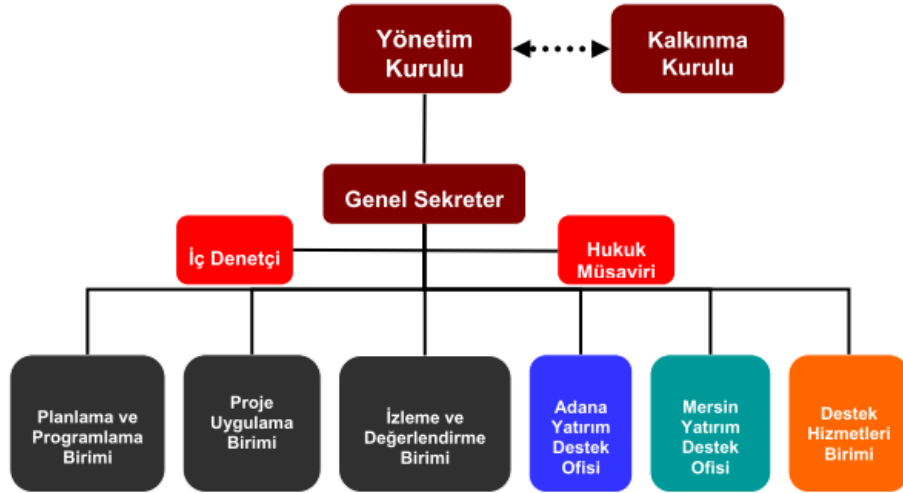
Bakanlar Kurulu’nun 06.07.2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış 2006/10550 sayılı “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması”nı öngören kararnamesi gereğince Adana ili merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan TR62 bölgesinde kurulan Çukurova Kalkınma Ajansı, Türkiye’de oluşturulan Kalkınma Ajansı modelinin ilk iki uygulamasından biridir

(ÇKA, 2013). Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası (METSO) bünyesinde, Türkiye’de yerel ve ulusal ölçekte kalkınma stratejileri belirlemek amacıyla kurulmuştur (ÇKA, 2013).

Çukurova Kalkınma Ajansı’nın hedefi; “Faaliyet bölgesinin kalkınması için iktisadi ve sosyal alanda sürdürülebilir büyümeyi sağlayacak araçları ve faaliyetleri tespit eden, geliştiren ve başarılı bir şekilde uygulayabilen bir Ajans olmaıdır.” Çukurova Kalkınma Ajansı’nın vizyonu ise, “Bölgesel kalkınmanın sağlanmasında ve sürdürülebilmesinde öncü ve etkin olmak.” şeklinde belirlenmiştir (ÇKA, 2013: 4). Ayrıca EURADA üyesi olması ile dikkati çeken Çukurova Kalkınma Ajansı’nın karşılaştığı en büyük güçlük, finansman ve teknik personel sıkıntısıdır (Uzay, 2005:124).

Ajansın temel amaçları ise şunlardır (Tiftikçigil, 2010: 193):

- Bölgenin ekonomik ve sosyal potansiyelinin analiz edilmesi, cazibesinin artırılması ve ulusal ve uluslar arası arenada tanıtımının yapılması,
- Bölgede üretim ve istihdamı artırabilecek nitelikteki çalışmaların desteklenmesi,
- Güç yönetimi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi,
- Bölgesel stratejilerin hazırlanmasına destek verilmesi,
- Girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi,
- Kırsal ve yerel kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Kamu, özel kesim ve STK’lar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi,
- Bölgenin iş ve yatırım imkanlarının tanıtılması,
- Yatırımcıların izin ve ruhsat işlemlerinin tek elden takip edilmesi,
- AB fonları ve uluslar arası fonların kullanılmasında aracılık yapılması ve koordinasyon sağlanması,
- Araştırma ve veri tabanı oluşturulması, izleme ve veri değerlendirilmesidir.

Kaynak: ÇKA, 2013: 3.

Şekil 2.8: Çukurova Kalkınma Ajansının Organizasyon Yapısı

Şekil 2.8’den görüldüğü üzere Çukurova Kalkınma Ajansı’nın Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreterlik ve buna bağlı çeşitli birimleri bulunmaktadır. Bu idari yapılar şunlardır (ÇKA, 2013):

a) Yönetim Kurulu

Ajansın karar organı olan Yönetim Kurulu, Adana ve Mersin illerinin valileri, büyük şehir belediye başkanları, il genel meclisi başkanları, sanayi ve ticaret odaları başkanlarından oluşmaktadır (ÇKA, 2013). Ajansı yönetim kurulu başkanı temsil etmekte olup, yönetim kurulu başkanı validir. Ajansın görev alanında iki il bulunduğundan, yönetim kurulu başkanlığı dönüşümlü olarak yapılmaktadır (Erginkaya, 2008: 229). Şu anda Ajans Yönetim Kurulu Başkanlığını Adana Valisi Sayın Hüseyin Avni ÇOŞ yürütmektedir.

Yönetim Kurulu’nun görev ve yetkileri şunlardır:

- Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Kalkınma Bakanlığı’nın onayına sunmak.
- Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek.
- Yıllık mali raporunu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak.

- Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek.
- Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Kalkınma Bakanlığı'na göndermek.
- Ajans bütçesini onaylamak ve Kalkınma Bakanlığı'na göndermek.
- Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak.
- Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek.
- Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek.
- Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki iş bölümünü onaylamak.
- Genel sekreteri belirlemek ve Kalkınma Bakanlığı'nın onayına sunmak.
- Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek.

b) Kalkınma Kurulu

Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kurulmuştur. Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan 90 kişilik bir kuruldur.

c) Genel Sekreterlik

Ajansın icra organıdır. Yüksek teknik özelliklere sahip uzman personel ve destek personelinin oluşur. Yatırım Destek Ofislerinin en üst amiri olan Genel Sekreter Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur (ÇKA, 2013). Çukurova Kalkınma Ajansı, hesap verme ve mali saydamlık ilkelerine bağlı olarak, ajansla ilgili tüm mali tablolar ve performans göstergeleri, üç ve altı aylık dönemleri kapsayacak şekilde eksiksiz ve güncel olarak web sayfasında duyurulmaktadır.

d) Yatırım Destek Ofisleri

Yerli ve yabancı sermayeyi çekmek, girişimciliği geliştirmek için kullanılan önemli araçlardan biri olan yatırım destek ofisleri, yatırımcıların işlemlerini tek elden yürütmeleri amacıyla kurulmuştur. Çukurova Kalkınma Ajansı, Mersin ve Adana'da birer tane yatırım destek ofisi açarak faaliyete geçirmiştir. Temel görevleri şunlardır:

- İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek,
- Başvurular hakkında ön inceleme yapmak,
- Bölge illerinde, yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemlerini tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek,
- İş ve işlemler konusunda valiliğe ve Genel sekreterliğe bilgi vermek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI'NIN YAPISI, BÜTÇESİ VE FAALİYETLERİ

3. 1. GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI'NIN YAPISI

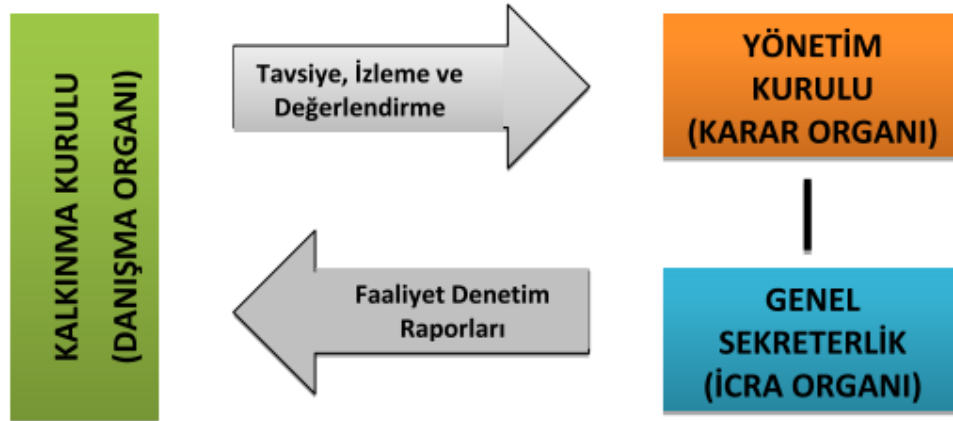
Ülkemizde bölgelerarası gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya kavuşturulması, bölgesel ve yerel kalkınmanın hızlandırılması ve sürdürülebilir dengeli bir gelişmenin sağlanması için çeşitli politikalar ve araçlar uygulanmaktadır. AB'ye Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi ve bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi ile bölgesel kalkınma planlarını uygulamak üzere bölge birimlerinin kurulması gündeme gelmiştir (Apalı, 2009: 118).

Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA), bölgenin sosyo- ekonomik düzeyinin geliştirilmesi için kendine bir vizyon hedefleyip, bir misyon belirlemiştir. Bölgenin geleceğine ışık tutması bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan ajansın vizyonu, “Güney Ege Bölgesi’ndeki sürekli ve dengeli kalkınmayı sağlayan, bölgenin gelişmesinde öncü rol üstlenen, ulusal ve uluslar arası saygınlığa sahip bir Ajans olmaktadır.”; misyonu ise, “Güney Ege Bölgesi’nin kaynaklarının yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, tüm paydaşlarımızla birlikte yerel potansiyeli harekete geçirmek ve sürekli kalkınma için girişimcilik, kümelenme ve inovasyon kapasitesinin geliştirilmesini sağlamak suretiyle bölgenin küresel ölçekte rekabet gücünü artırmak ve bölge halkının yaşam kalitesini yükseltmektir.” olarak belirlenmiştir.

3.1.1. Örgütsel Yapısı

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un kabulüne müteakip 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar” ile Denizli merkez olmak üzere Aydın, Denizli ve Muğla illerini

kapsayan TR32 Bölgesi'nde Güney Ege Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Buna bağlı olarak, Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın da içinde olduğu 16 ajans daha kurularak ülkemizdeki ajans sayısı 26'ya ulaşmıştır (GEKA, 2013). Söz konusu ajans, 31 Aralık 2009 tarihinde genel sekreter atamasını gerçekleştirip, uzman ve destek personeli alım sürecini tamamlamıştır. Böylelikle Denizli EGS Park, Kongre ve Kültür Merkezi karşısındaki binasında 31 Mayıs 2010 tarihinde aktif olarak faaliyetine başlamıştır (GEKA, 2013).

Kaynak: GEKA, 2013: 7.

Şekil 3.1: Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın İdari Yapısı

Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın yapısı, Türkiye'de kurulan kalkınma ajanslarıyla aynıdır. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile belirlenen kurumun yapısı şu şekildedir (GEKA, 2013):

- Kalkınma Kurulu
- Yönetim Kurulu
- Genel Sekreterlik

Yasaya göre, bu organizasyonun yapısı 4 birim olarak belirtilmiştir. Ancak GEKA'nın organizasyon yapısı incelendiğinde, yasada 4. birim olan "Yatırım Destek Ofisleri" genel sekreterliğe bağlı bir birim olarak gösterilmektedir. Bundan dolayı GEKA'nın yapısı 3 gruba ayrılarak incelenmiştir. Kalkınma ajansının uygulamadaki yapısı aşağıda ele alınmıştır.

3.1.1.1. Kalkınma Kurulu

Kalkınma Kurulu'nun yapısı, 25.07.2009 gün ve 27299 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Kurul, TR32 Bölgesi'nde bulunan Aydın, Denizli ve Muğla illerinin dengeli şekilde temsilini sağlayacak şekilde kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşturulmuştur. Bu dengeli dağılım, Aydın'dan 34, Denizli'den 34, Muğla'dan 32 olmak üzere toplam 100 üyeden oluşmaktadır. Temsilcilerin kuruldaki oranları, kamu kurum ve kuruluşları %40 ağırlığında, özel kesim ve sivil toplum kuruluşların ağırlığı ise %60'tır (GEKA, 2013: 6). Kalkınma Kurulu, ajansın danışma organı konumundadır.

5449 sayılı Kanun'da Kalkınma Kurulu'nun, kurul başkanının teklifi üzerine yılda en az 2 defa toplanacağı belirtilmektedir. Nitekim GEKA da kuruluşundan itibaren yılda 2 defa Kalkınma Kurulu toplantısı gerçekleştirmiştir. 2012 yılında 7. Kalkınma Kurulu toplantısını 6 Eylül 2012 tarihinde Muğla'da, 8. Kalkınma Kurulu toplantısını ise 13 Aralık 2012 tarihinde Aydın'da gerçekleştirmiştir.

Görev ve Yetkileri

Kalkınma Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır (GEKA, 2013: 7):

- Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak,
- Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak,
- Toplantı sonuçlarını Kalkınma Bakanlığı'na raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak.

3.1.1.2. Yönetim Kurulu

TR32 Bölgesi üç ilden oluştuğu için, Yönetim Kurulu Başkanlığı mevzuata uygun olarak ileriki yıllarda illerin alfabetik sırasına göre valiler tarafından birer yıl süreyle dönüşümlü olarak yürütülmektedir. Şu anda Yönetim Kurulu Başkanlığı Aydın

Valisi Kerem Al tarafından yürütülmektedir. Yani ajans Yönetim Kurulu Başkanı tarafından temsil edilmektedir.

Yönetim Kurulu, ajansın karar organı konumunda olup, il valileri, il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları, Aydın Sanayi Odası Başkanı, Denizli Sanayi Odası Başkanı ve Muğla Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı'ndan oluşmaktadır. Yönetim Kurulu, gerekli gördüğü hallerde aşağıda bulunan yetkilerinden bir kısmını, sınırlarını açıkça belirtmek şartıyla Genel Sekreter'e devredebilir.

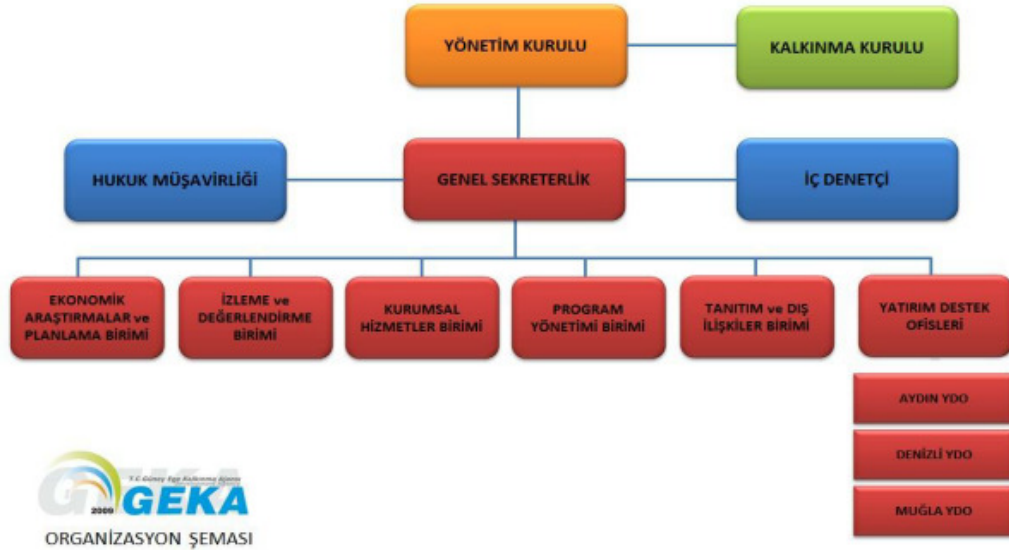
Görev ve Yetkileri

Yönetim Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır (GEKA, 2013: 9- 10):

- Yıllık Çalışma programını kabul etmek ve Kalkınma Bakanlığı'nın onayına sunmak,
- Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek,
- Yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak,
- Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek,
- Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Kalkınma Bakanlığı'na göndermek,
- Ajans bütçesini onaylamak ve Kalkınma Bakanlığı'na göndermek,
- Genel Sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak,
- Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek,
- Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek,
- Genel Sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki iş bölümünü onaylamak,
- Genel Sekreter'i belirlemek ve Kalkınma Bakanlığı'nın onayına sunmak,
- Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında Genel Sekreter'in yetkili olacağı sınırları tespit etmek.

3.1.1.3. Genel Sekreterlik

Genel sekreterlik, ajansın icra organı olduğu için uzman ve destek personellerini bünyesinde barındırmaktadır. Genel sekreter ise, genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri konumundadır. GEKA'nın ilk Genel Sekreteri, Ajansın Yönetim Kurulu'nun teklifi ve Kalkınma Bakanlığı'nın onayı ile atanması, 31 Aralık 2009 tarihinde gerçekleşmiştir.

Kaynak: GEKA, 2013: 10.

Şekil 3.2: Genel Sekreterlik'e Bağlı Birimler

GEKA'da Genel Sekreterlik'e bağlı birimler şunlardır (GEKA, 2013: 10):

- Araştırma ve Planlama Birimi,
- İzleme ve Değerlendirme Birimi,
- Kurumsal Hizmetler Birimi,
- Program Yönetimi Birimi,
- Tanıtım ve Dış İlişkiler Birimi
- Yatırım Destek Ofisleri'dir.

Ajans üç ilden oluştuğu için üç tane yatırım destek ofisine sahiptir. Bunlar; Aydın Yatırım Destek Ofisi, Denizli Yatırım Destek Ofisi ve Muğla Yatırım Destek Ofisi'dir.

Görev ve Yetkileri

Genel Sekreter'in görev ve yetkileri şunlardır (GEKA, 2013: 10- 11):

- Yönetim Kurulu kararlarını uygulamak,
- Yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve Yönetim Kurulu'na sunmak,
- Ajans gelirlerini toplamak, dördüncü maddeye göre belirlenecek usul ve esaslar ile bütçeye ve Yönetim Kurulu kararlarına uygun olarak harcamaları yapmak,
- Yönetim Kurulu tarafından tespit edilecek sınırlar içerisinde, taşıt dışındaki taşınır malların alımına, satımına, kiralanmasına ve hizmet alımına karar vermek,
- Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak,
- Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek mali destek sağlamak üzere Yönetim Kurulu'na öneri götürmek,
- Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak,
- Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içindeki ve dışındaki ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek,
- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek,
- Personelin işe alınması ve işine son verilmesini Yönetim Kurulu'na teklif etmek,
- Ajans Genel Sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslar arası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak,

- Ajansın sekretarya işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek,
- Yönetim Kurulu'nun devrettiği yetkileri kullanmaktır.

Genel Sekreterliğe bağlı 6 alt birim görev almaktadır. Bu birimler sırasıyla incelenmiştir (GEKA, 2013).

- ***Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi (APB)***

Bu birim, Bölge Planı'nın Bakanlık koordinasyonunda Ulusal Kalkınma Planı ile uyumlu olarak ve yerel aktörlerin katılımıyla hazırlanmasını sağlamakla sorumludur. Ayrıca Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi'nin görevleri şunlardır:

- Bölgede ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak,
- Bölge Planı'nda tanımlanan amaç ve önceliklerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak bölgesel programları hazırlamak,
- Sektörler, bölge illeri hakkında araştırma yapmak,
- Kalkınma Kurulu toplantılarını düzenlemek,
- Ajansın altı aylık raporunu, yıllık faaliyet raporunu, yıllık çalışma programı ve bütçesini hazırlamakla yükümlüdür.
- ***Program Yönetimi Birimi (PYB)***

Bu birim, Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ve Destek Yönetimi Kılavuzu çerçevesinde belirlenen usul ve esaslar doğrultusunda bölgesel gelişme plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetlere verilen finansal ve teknik desteklerin yönetiminden sorumlu birimdir. Destek programlarının tüm aşamaları bu birim tarafından yürütülmektedir.

Program Yönetimi Birimi (PYB), Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi tarafından hazırlanan Bölge Planı ve Programları'na göre oluşturulacak destek programlarının yönetiminden sorumlu birimdir. PYB, tüm destekler kapsamında, başvuruların alınmasından, destek almaya hak kazanan projelerin/faaliyetlerin belirlenmesi ve başvuru sahipleriyle sözleşmelerin imzalanmasına kadar olan sürecin uygulanmasından sorumludur.

GEKA teşkilat ve görev yönergesine göre Program Yönetimi Birimi'nin yetki, görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

- Güney Ege Bölge Planı'nın amaçlarına yönelik operasyonel programları uygulamak,
- Operasyonel programlarda ön görülen ve ajans tarafından gerçekleştirilecek hibe teklif çağrısı, teknik yardım, eğitim, danışmanlık gibi faaliyetleri yönetmek,
- Proje Destekleme ve Yönetim Kılavuzunu hazırlamak ve güncellemek,
- Teklif çağrısı başvuru rehberini hazırlamak,
- Teklif çağrısına ilişkin tanıtıcı materyalleri, halkla ilişkiler sorumlusu ile birlikte hazırlamak (broşür, afiş, gazete ilanı vb.),
- Proje teklif çağrısını kamuoyuna duyurmak, konu ile ilgili bilgilendirme toplantıları yapmak,
- Potansiyel hibe faydalanicılarına yönelik proje harcama eğilimleri gerçekleştirmek,
- Potansiyel başvuru sahipleri tarafından yöneltilen soruları cevaplamak; Ajans internet sayfasında "Sıkça Sorulan Sorular (SSS)" bölümünde yayınlanarak herkesin aynı anda ve eşit düzeyde bilgi edinilmesini sağlamak,
- Proje kabul ve kayıt sistemini kurmak ve işletmek,
- Gerekli durumlarda, teklif çağrısına ilişkin düzeltmeler yapmak, onaylanmış düzeltmeleri duyurmak,
- Proje değerlendirilmesinde görevlendirilecek bağımsız değerlendiricilerin seçim kriterlerini belirlemek, seçim sürecini planlamak ve koordine etmek,
- Bağımsız değerlendiricilerin performanslarını değerlendirmek,
- Proje değerlendirme süreçlerini planlamak ve yönetmek,
- Değerlendirme komitesince yapılan nihai değerlendirmeler sonucu belirlenen ve Yönetim Kurulunca onaylanan "hibe almaya hak kazanan projeler" listesini kamuoyuna ilan etmek,
- Proje teklifinde bulunan ancak hibe almaya hak kazanamayan başvuru sahiplerine yapılan değerlendirme sonucunda verilen kararları gerekçeleriyle birlikte bildirmek,

- Hibe almaya hak kazanan projelerin sahipleri ile sözleşme işlemlerini gerçekleştirmek,
- Güney Ege Bölgesi'nin kalkınmasına katkı sağlayacak uluslar arası kurum ve kuruluşların mali destek ve hibe programlarına Ajans adına Planlama ve Programlama Birimi ile işbirliği içinde proje hazırlamak,
- Güney Ege Bölgesi'nde kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler tarafından yürütülen, bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projelere katkı sağlamak.

Program Yönetim Birimi, Genel Sekreter'e karşı sorumludur.

- ***İzleme ve Değerlendirme Birimi (İDB)***

Bu birim, ajans tarafından hazırlanan plan ve programların ve desteklenen projelerin izleme ve değerlendirilmesi amacıyla gerekli bilgilerin toplanması, analizi, bildirimi ve kullanılması hususunda çalışmalar yapmaktan sorumludur.

Destekleme faaliyetlerinin verimlilik, etkinlik, yaratılan etki ve sürdürülebilirliğinin düzenli aralıklarla takip edilmesini sağlamakta, bu nedenle destek programları çerçevesinde başarılı olup, sözleşmesi imzalanan projelerin uygulanması, izlenmesi, yasa ve usullere uygunluğunun kontrolü, yararlanıcının sorunları ve ihtiyaçları ile yakından ilgilenmektedir.

GEKA Teşkilat ve Görev Yönergesi'ne göre İzleme ve Değerlendirme Birimi'nin, yetki, görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

- Plan ve programların gerçekleştirilmesini sağlayıcı faaliyetleri ve projeleri izlemek ve değerlendirmek,
- Ajans kaynaklarının yerinde ve etkin kullanılmasını sağlamak,
- İzleme ve değerlendirme teknikleri oluşturmak, geliştirmek ve uygulamak,
- Plan ve programların performans göstergelerinin belirlenmesine katkıda bulunmak ve bu göstergelere göre izlemek,
- Projelerin uygulama ve izleme sürecine yönelik ortak, bütüncül ve anlaşılması ve uygulanması kolay rehberleri hazırlamak,

- Desteklenen proje ve faaliyetler için bilgi sistemini kurmak ve işlemek,
- Proje uygulama ve satın alma usulleri, maliyetlerin uygunluğu, muhasebe, raporlama, kayıt tutma, ihale dosyalarının hazırlanması, sözleşme değişiklikleri, izleme bilgi sisteminin kullanılması ve arşivleme gibi konularda eğitimler vermek,
- Desteklenecek projelerinin uygulama öncesi, uygulanma sırasında (ex-ante) ve tamamlanmasının ardından (ex-post) değerlendirmeler yapmak, performans göstergelerindeki ilerlemeleri değerlendirmek ve periyodik proje değerlendirme raporlarını hazırlamak,
- Destelenen proje izleme ziyaretleri (ilk, anlık, düzenli) gerçekleştirmek,
- Projelerin karşılaştığı sorunları veya dar boğazları tespit etmek; eğer gerekli ise düzeltici faaliyetler hakkında tavsiyelerde bulunmak, düzeltici faaliyetlerin (varsa) uygulamasını kontrol etmek,
- Proje uygulamalarının sözleşme kurallarına uygunluğunun takibini yapmak, Sözleşmelerle ilgili değişiklikleri (zeyilname), bildirim mektubu, fesih, erken uyarı raporları ile düzeltici tedbirler ve usulsüzlükler hakkında işlemleri gerçekleştirmek,
- Hibe faydalanıcıları tarafından sunulan raporları ve ödeme taleplerini değerlendirmek, ödemelerin zamanında yapılmasını sağlamak. Ödeme sürecinde, proje sahibi tarafından yapılan harcamaların, usulüne uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek,
- Hibe faydalanıcılarının projeleri ile ilgili sorularına cevap vermek. Derlenen sorular doğrultusunda Sıkça Sorulan Sorulardan oluşan bir listeyi cevapları ile birlikte yayımlamak,
- Güney Ege Bölgesi'nde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plan ve programları açısından önemli görülen projeleri izlemek,
- Yerel yönetimlerin izleme ve değerlendirme faaliyetlerine destek vermek,
- Güney Ege Bölgesi'nde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler tarafından yürütülen, bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projelere katkı sağlamak.

İzleme ve Değerlendirme Birimi, Genel Sekreter'e karşı sorumludur.

- ***Tanıtım ve Dış İlişkiler Birimi (TDB)***

Tanıtım ve Dış İlişkiler Birimi (TDB), ajansın ve bölgenin ulusal ve uluslararası platformda tanıtılması için stratejiler planlar. Bu kapsamda yazılı ve görsel materyalleri, internet sitesi, Web TV gibi araçların hazırlanmasını sağlamakla yükümlüdür. Yurtiçi ve yurtdışındaki kurumlarla işbirliği geliştirerek, belirli programlar kapsamında paydaşlara çeşitli danışmanlık ve teknik destek sağlar.

Bölgenin sanayi, tarım, turizm vb. sektörlerinin ve ürünlerinin tanıtılması ile pazarlanılmasına ve doğal, tarihi, kültürel zenginliğin korunması, kayda geçirilmesine yönelik çalışmalar yürüten TDB, bölgenin kurumsal kapasitesinin artırılması için eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerini de düzenler. Ayrıca TDB, Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü'nü bünyesinde barındırır.

- ***Yatırım Destek Ofisleri***

Aydın, Denizli ve Muğla'da faaliyet gösteren Yatırım Destek Ofisleri (YDO), bölgede yatırım kararlarına yön verecek verilerin oluşturulması, yatırımların takip edilerek teknik destek sağlanması ve yatırımcıların yönlendirilmesinden sorumludur. Ayrıca yerli ve yabancı yatırımcıların eleştirilmesi ve bölgeye yatırım yapmak isteyen kurum ve kuruluşlara gerekli desteğin sağlanması YDO'ların görevleri arasındadır.

GEKA Teşkilat ve Görev Yönergesi'ne göre Aydın, Denizli, Muğla Yatırım Destek Ofisleri'nin yetki, görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

- Güney Ege Bölgesi'nin iş ve yatırım imkânlarının ilgili kuruluşlarla iş birliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- Yatırımcıların bütün iş ve işlemlerini, verilen dosya sıra numarası ile takip etmek ve yürütmek, bilgi ve belgelerin gizliliğine uymak, dosyaları yatırımın sona erdiği tarihten itibaren 5 yıl süreyle saklamak,
- Aylık faaliyet raporu düzenlemek ve bunları valiliğe ve Genel Sektöre vermek,

- Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı ve ilgili diğerkuruluşlarla iş birliğı halinde Güney Ege Bölgesi'nde Yatırım Destek ve Tanıtım stratejisini belirlemek ve uygulamak,
- Güney Ege Bölgesi'nde kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektrkuruluşlarınca uluslar arası düzeyde yürütülen yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerini koordine etmek ve desteklemek,
- Güney Ege Bölgesi'nde yatırımcıların karşılaşacakları engel ve sorunları tespit ederek sorunların çözümü konusunda ilgili merciiler nezdinde girişimde bulunmak,
- Güney Ege Bölgesi'nde yatırımcıların artırılmasına katkı sağılayacak her türlü bilgi ve veriyi oluşturmak veya ilgili kurum ve kuruluşlardan toplamak, güncellemek ve dağıtmak, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla bu konuda işbirliğı yapmak,
- Görev alanına giren konularda ulusal ve uluslararası kongre, seminer ve benzeri toplantılara teknik ve maddi katkı sağılamak, desteklemek, düzenlemek ve bunlara katılmak,
- Görev alanına giren konularda basılı ve elektronik yayınlar çıkarmak ve bu tür yayınları desteklemek,
- Yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğı ve kapasite geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmak,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler tarafından yürütülen, bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğerkonulara katkı sağılamak,
- İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğırtusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek,
- Kalkınma Ajansları'nın alışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğı'nin 4. bölümünde yer alan maddelere uygun olarak yatırımcıların başvurularını kabul etmek ve takip etmek,
- n incelemeyi başvuru sırasına göre en geç 3 iş günü içerisinde sonuçlandırmak ve başvuru sahibine bildi vermek,
- n inceleme sonucunda kabul edilen başvuruları en geç 2 gün içerisinde, söz konusu izin veya ruhsat işlemini yahut diğerkonulara iş ve işlemleri yapacak

olan ilgili makam veya makamlara intikal ettirmek ve gerekli takip işlemlerini yapmak,

- Kabul edilen başvurular için, başvuru sahibine veya vekiline Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliği'nin ekinde yer alan Ek- 2 sayılı Başvuru Kabul Belgesini vermektir.

Yatırım Destek Ofisi, Genel Sekreter'e karşı sorumludur.

- ***Kurumsal Hizmetler Birimi (KHB)***

Kurumsal mükemmeliyet sürecinden ajansın kalite süreçlerinin geliştirilmesi ve uygulanması Kurumsal Hizmetler Birimi'nin (KHB) sorumluluk alanı içerisindedir. Muhasebe ve Finansman, Bilgi İşlem, Evrak ve Arşiv, İdari İşler ve Satın Alma, Basın ve Halkla İlişkiler, İnsan Kaynakları ve Eğitim şubelerindeki idari personelden; santral, güvenlik, mutfak, temizlik, şoförlük gibi hizmetleri gören ve hizmet alımıyla istihdam edilen destek personelden sorumludur. Ayrıca ajansın yönetsel ve idari işlerinden sorumlu birimidir.

3.1.2. Hukuki Yapıları

Kalkınma ajanslarının kuruluşuna dair en temel hukuki düzenleme, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'dur (Tamer, 2008: 40). Ayrıca söz konusu Kanun'un uygulanmasını göstermek üzere çıkarılmış çeşitli ikincil düzenlemeler (Bakanlar Kurulu Kararı, Yüksek Planlama Kurulu Kararı ve Yönetmelikler) bulunmaktadır (Tamer, 2008: 40).

Kamu yönetimi reformu çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Ajansları, mevcut yönetim yapısında var olmayan, yeni bir kademe olarak yaratılan kamusal ya da yarı kamusal bir özellik taşıyan, özel kanun ve tüzüklerle kurulmuştur. Aynı zamanda bölgedeki şirket, sivil toplum kuruluşları ve yerel otoritelerle işbirliğini hedefleyen kuruluşlar olarak Nisan 2003'te "Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı Taslağı (KYTK)"nın 25. maddesiyle yerleştirilmeye çalışılmaktadır. 25. madde "ulusal kalkınma planı ile uyumlu olarak İstatistiki Bölge Birimi 2 Düzeyinde araştırma yapmak, katılımcı yöntemlerle gelişim stratejileri oluşturmak, iller arası koordinasyonu

sağlamak, kamu- özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini artırmak, bölgesel gelişimi hızlandırmak ve özel girişimciliği desteklemek amacıyla bölge kalkınma ajansları kurulur.” şeklinde düzenlenmiştir. Ancak konuya ilişkin çalışmalar “Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı” başlıklı ayrı bir yasa hazırlığına konu edildiğinden mevcut hüküm daha sonraki tasarlarda yer almamıştır. Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı Taslağı’nın hayata geçirilmesini kolaylaştıracak ve AB’nin istemine göre Türkiye’yi yönetim açısından bölgelere ayıracak Bölgesel Kalkınma Ajansı Tasarı Taslağı 2 ayrı taslak şeklinde düzenlenmiştir (YAYED, 2013: 3).

Bu tasarıların ardından 19 Ocak 2005 tarihinde 31 maddeden oluşan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı meclise iletilmiştir. Bunun doğrultusunda, 32 maddeden oluşan 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 25.01.2006 tarihinde kabul edilmiş, 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Toplamda 5 bölüm, 32 madde ve 4 geçici maddeden oluşmaktadır. Birinci Bölüm’de “Amaç ve Kapsam, Tanımlar, Kuruluş, Genel Koordinasyon”, İkinci Bölüm’de “Görev ve Yetkiler”, Üçüncü Bölüm’de “Ajansın Teşkilatı”, Dördüncü Bölüm’de “Personel Rejimi, Bütçe ve Denetim”, Beşinci Bölüm’de de “Çeşitli Hükümler” başlığı altında Kalkınma Ajansları’nın hukuki çerçevesi çizilmiştir.

5449 sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesiyle hukuki altyapısı oluşturulan kalkınma ajanslarının, kurumsal bir kimliğe ve işlerliğe kavuşturulması için yoğun bir ikincil mevzuat çalışmasına girişilmiş (Tamer, 2008: 42) ve sırasıyla; Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları Kuruluş Kararnameleri, 8 Yeni Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Kararnamesi, 16 Yeni Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Kararnamesi ve Kuruluş Kararnamelerinde Değişiklik Yapan Kararname çıkarılmıştır.

Söz konusu Kanun’da ayrıca, ajansların merkezlerinin hangi iller olacağı ve ajanslarda ilk yıl istihdam edilecek azami personel sayıları hususlarına açıklık getirilmiş ve Kalkınma Kurulu’nun yapısı, oluşumu, teşkili ve üyeliği ile ilgili konularda ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir (Tamer, 2008: 42). Bunlar dışında kalkınma ajanslarının

işleyiş kurallarını belirlemek üzere çeşitli yönetmelikler çıkarılmıştır. Bunlar; Çalışma Yönetmeliği, Personel Yönetmeliği, Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Denetim Yönetmeliği ve Mal, Hizmet ve Yapım İşi Satın Alma İhale Usul ve Esasları'dır.

Ayrıca Kalkınma Bakanlığı tarafından Kalkınma Ajanslarınca sağlanacak mali ve teknik desteklerin etkin, etkili, şeffaf ve güvenilir bir programlama, yönetim, uygulama, izleme ve değerlendirme sistemi çerçevesinde gerçekleştirilebilmesi ve farklı ajansların bulundukları bölgelerin özelliklerinin gerektirdiği alanlar dışında, ajanslar arasında uygulama farklılıkları olmaksızın rasyonel standartların oluşturulması amacıyla Destek Yönetim Kılavuzu hazırlanmıştır. Ajanslar vermiş oldukları mali ve teknik destekleri bu kılavuza uygun olarak vermektedirler.

3.1.3. Personel Yapıları

Kalkınma ajanslarının görevlerini etkin ve verimli bir şekilde yerine getirebilmeleri için alanında uzmanlaşmış, ulusal ve uluslar arası düzeyde ihtiyaç duyulan niteliklere sahip personelin istihdamı gereklidir. Bu doğrultuda Güney Ege Kalkınma Ajansı, 5449 sayılı Kanun'da ve Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği'nde belirtilen usul ve esaslara uygun olarak personel ilanına çıkar ve personel istihdamını gerçekleştirir.

Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın personel yapısı incelendiğinde, 2012 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla, 1 Genel Sekreter, 34 uzman personel ve 5 destek olmak üzere toplam 40 personel bulunmaktadır. Ayrıca uzman personelden bir kişi Denizli Yatırım Destek Ofisi'nde, üç kişi Aydın Yatırım Destek Ofisi'nde, üç kişi de Muğla Yatırım Destek Ofisi'nde istihdam edilmektedir (GEKA, 2013: 12).

Güney Ege Kalkınma Ajansı'nda 23 erkek, 17 kadın personel görev yapmaktadır. Ajans personelinin öğrenim durumuna bakmak gerekirse, %49 Lisans, %36 Yüksek Lisans ve %15 Doktora şeklindedir. Ayrıca personelden olan 11 kişi yüksek lisans, 7 kişi ise doktora eğitimine devam etmektedir.

Ayrıca personelin mezun oldukları bölümleri ve alanları da incelemek gerekir. Bu doğrultuda alan ve bölüm çeşitliliği, ajans faaliyetlerinin yerine getirilmesi sırasında farklı bakış açısı ve perspektiflerin gündeme gelmesine katkı sağlayabilmektedir. Bu bölümlere birkaç örnek verecek olursak; Bilgisayar Mühendisliği, Hukuk, İktisat, İstatistik, İşletme, Matematik, Şehir ve Bölge Planlama, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Tekstil Mühendisliği, Uluslar arası İlişkiler gibi bölümleri sayabiliriz.

3.2. GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI'NIN BÜTÇESİ

Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın bütçesini gelir ve gider kalemleri olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür. Bu yapılırken 2010, 2011 ve 2012 yıllarının verileri esas alınmıştır.

Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın Gelirleri

GEKA'nın gelirleri esas olarak 7 gruptan sağlanmaktadır. Bunlar; merkezi yönetimden aktarılan paylar, il özel idarelerinden aktarılan paylar, belediyelerden aktarılan paylar, sanayi ve ticaret odalarından aktarılan paylar, Avrupa Birliği ve diğer uluslar arası fonlardan sağlanan kaynaklar, bağış ve yardımlardır.

Bunların yanında ajansın bir önceki yılda kullanılmayan fonları bulunuyorsa, bunlar da bir sonraki yılın gelirlerini oluşturmaktadır. Diğer yandan ajansa yapılan bağış ve yardımlardan kabul edilmeyip ret ve iade edilen fon bulunuyorsa, bunlar da gelirler toplamında eksi (-) karakterli olarak çalışmaktadır.

Çizelge 3.1: Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın (GEKA) 2010, 2011, 2012 Gelirleri

Gelir Kalemleri	2010		2011		2012	
	Meblağ (TL)	Oran%	Meblağ(TL)	Oran%	Meblağ (TL)	Oran%
Merkezi yönetim bütçesinden aktarılan paylar	14.919.344	73,23	2.917.000	21,24	-	-
İl özel İdarelerinden aktarılan paylar	1.023.281,51	5,02	950.295,49	6,92	863.758,99	8,39
Belediyelerden aktarılan paylar	1.884.404,99	9,25	4.403.093,75	32,06	4.055.294,07	39,42
Sanayi ve ticaret odalarından aktarılan paylar	150.780,56	0,74	160.668,15	1,17	198.828,53	1,93
Avrupa Birliği ve diğer uluslar arası fonlardan sağlanan kaynaklar	-	-	-	-	-	-
Faaliyet Gelirleri	64.654,46	0,31	1.879.254,96	13,68	2.549.998,22	24,78
Bağış ve Yardımlar	-	-	-	-	-	-
Ret ve İadeler(-)	-	-	-	-	-	-
Önceki yıldan devreden gelirler	2.328.668,37	11,43	3.421.205,91	24,91	2.618.939,53	25,45
TOPLAM	20.371.133,89	100	13.731.518,26	100	10.286.819,34	100

Kaynak: GEKA, 2013.

Çizelge 3.1'de GEKA'nın 2010, 2011 ve 2012 yıllarına ait gelir kalemlerini göstermektedir. 2010 yılında GEKA'nın en büyük gelir kaynağını %73,23'lük bir pay ile merkezi yönetimlerden aktarılan paylar sağlamıştır. Bu durum 2011 yılında bozulup, %32,06'lık bir pay ile belediyelerden aktarılan paylar yer almıştır. Ama 2012 yılında GEKA'nın bütçesine merkezi yönetim bütçesinden herhangi bir pay aktarılmamıştır. Ajansın 2011 ve 2012 yıllarının en büyük gelir kaynağı belediyeler olmuştur. Belediyelerden 2011 yılında toplam %32,06'lık bir gelir elde edilmiş, 2012 yılında ise bu oran %39,42 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında en düşük gelir faaliyet geliri iken, 2011 ve 2012 yıllarında en düşük gelir ise sanayi ve ticaret odalarından aktarılan gelirlerdir. 2010 ve 2011 yıllarında gelirlerin içinde bulunan ancak 2012 yılı gelirleri arasında bulunmayan kalem ise, merkezi yönetim bütçesinden ayrılan paylardır. Ajansın 2010 ve 2012 yıllarındaki gelirleri arasında fark bulunmaktadır.

Bahsi geçen her üç yılda da ajansa, Avrupa Birliği ve diğer uluslar arası fonlardan kaynak sağlanamamıştır. Ajansa her üç yılda da bağış ve yardım gelmemiştir. Her üç yılda da kurum herhangi bir kaynağı ret ve iade yapmamıştır.

Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın (GEKA) Giderleri

GEKA, gelir bütçesini 6 esas faaliyet için harcamaktadır. Bu gider kalemleri; genel yönetim hizmetleri, izleme, değerlendirme ve koordinasyon hizmetleri, plan, program ve proje hizmetleri, araştırma ve geliştirme hizmetleri, tanıtım ve eğitim hizmetleri, proje ve faaliyet destekleme hizmetleridir.

Çizelge 3.2: Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın (GEKA) 2010, 2011 ve 2012 Giderleri

Gelir Kalemleri	2010		2011		2012	
	Meblağ (TL)	Oran %	Meblağ(TL)	Oran%	Meblağ (TL)	Oran%
Genel Yönetim Hizmetleri	1.904.238,06	82,80	3.524.616,17	85,61	4.512.551,29	36,66
İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon Hizmetleri	-	-	2.107,80	0,05	2.754,00	0,02
Plan, Program ve proje Hizmetleri	161.950,03	7,04	358.592,96	8,71	89.277,25	0,72
Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri	-	-	3.974,63	0,09	33.752,80	0,27
Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri	233.510,62	10,15	204.859,23	4,97	240.015,15	1,94
Proje ve Faaliyet Destekleme Hizmetleri	-	-	22.777,73	0,55	7.430.439,94	60,36
TOPLAMI	2.299.698,71	100	4.116.928,52	100	12.308.790,43	100

Kaynak: GEKA, 2013.

GEKA, harcamalarındaki en büyük payı 2010 ve 2011 yılları için genel yönetim hizmetlerine, 2012 yılı için ise proje ve faaliyet destekleme hizmetlerine ayırmıştır. Genel yönetim hizmetleri kalemi 2010 yılında toplam giderlerin %82,80'ini ve 2011 yılında ise %85,61'ini oluşturmaktadır. Proje ve faaliyet destekleme hizmetleri kalemi ise 2012 yılında toplam giderlerin %60,36'sını meydana getirmektedir.

Ajans en düşük harcamayı, 2010 yılında tanıtım ve eğitim, 2011 yılında araştırma ve geliştirme faaliyeti için ayırmıştır. 2012 yılının gider bütçesinden en az payı alan kalem ise izleme, değerlendirme ve koordinasyondur. Çizelge 3.2'de görüleceği üzere 2010 yılında izleme, değerlendirme ve koordinasyon, araştırma ve geliştirme ve proje ve faaliyet destekleme kalemlerine harcama yapmamıştır. Bu durumun sebebi, ajansın 2009 yılında kurulup, 2010 yılında proje faaliyetlerine henüz geçememiş olmasıdır.

3.3. GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI'NIN FAALİYETLERİ

Güney Ege Kalkınma Ajansı, 25.07.2009 gün ve 27299 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 14.07.2009 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Denizli merkez olmak üzere Aydın, Denizli ve Muğla illerini kapsayan TR32 Bölgesi’nde kurulmuştur. GEKA kurulmasıyla birlikte faaliyetlerine başlamıştır. Ajansın faaliyetleri bu bölümde ayrıntılarıyla incelenmiştir. Ancak bu durum, kuruluşundan itibaren gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri “yıl” esas alınarak incelenmiştir.

2009 yılında GEKA, öncelikle kalkınma kurulunu oluşturmuştur. İlk kalkınma kurulu toplantısını Ağustos 2009’da gerçekleştirmiştir. İlk genel sekreter ataması ise 31 Aralık 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ajans uzman ve destek personeli alım sürecini tamamlayarak, 31 Mayıs 2010 tarihinde aktif olarak faaliyete başlamıştır.

3.3.1.Güney Ege Kalkınma Ajansı’nın 2010 Yılı Faaliyetleri

Ajans, 2010 yılında öncelikli olarak kurumsal yapılanmaya gitmiştir. Öncelikli olarak belirlenmiş olan faaliyet planında şunlar yer almıştır:

- Öncelikle ajansın çalışmaları hakkında bilgi verilip, bu bilgiler doğrultusunda görüşler alınmıştır. Çeşitli il ve ilçelerde tanıtım sunumları gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında ajansın tanıtım ve faaliyetlerini daha etkili kılabilmek ve bölge geneline yayabilmek için broşürler, tanıtıcı dosya, not defteri, kalem gibi promosyon malzemeleri tasarlanıp dağıtımı yapılmıştır.
- Ajans personeline yönelik eğitim, toplantı ve konferanslar gibi etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Örneğin, 28- 19 Mayıs 2010 tarihinde Proje Döngüsü Yönetimi ve AB Projelerine yönelik eğitim verilmiştir Yatırım destek ofislerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin olarak İZKA bünyesinde 18 Haziran 2010 tarihinde bilgilendirme eğitimi düzenlenmiştir. Ajansların kuruluş süreci, ilgili kanun ve yönetmelikler ile bölge yaklaşım ve süreçleri hakkında bilgi veren 28 Haziran- 2 Temmuz 2010 tarihleri arasında gerçekleşen Kalkınma Ajansları için “Modül- 1” eğitimi düzenlenmiştir.
- Diğer kalkınma ajanslarıyla ilgili araştırma çalışmaları başlatılmıştır.

Bunun yanında, Mayıs 2010'dan beri bölge planı çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışma birbiriyle bağlantılı beş aşamadan oluşup, bu aşamalar ise stratejik planlama anlayışı çerçevesinde ele alınmıştır. Söz konusu olan aşamalar şunlardır (GEKA, 2013: 27):

- Paydaş analizi,
- Mevcut durum analizi, atölye çalışmalarının gerçekleştirilmesi
- Bölge vizyonunun belirlenmesi,
- Gelişme eksenleri,
- Amaç ve hedeflerin belirlenmesidir.

Bu aşamalar içerisinde yer alan vizyonun belirlenmesi, bölge planının hazırlanması sürecinde önemli bir yere sahiptir. Yapılan çalışmalar ve değerlendirmeler sonucunda bölge vizyonu; “Doğal, tarihi ve kültürel varlığını girişimci bir ruh ve yenilikçilikle bütünleştirmiş, özgün tarımsal üretimi, katma değeri yüksek sanayi ürünleri ve dört mevsime yayılan turizmi ile dünyada marka olmuş bir bölge” olarak belirlenmiştir (GEKA, 2013: 29). Bu yönde ise, bölge planının gelişme eksenleri, amaçları, hedefleri ve stratejileri ortaya konmuştur. Bu çalışmalar ve bölge planı 27 Ekim 2010 tarihinde düzenlenen IV. Kalkınma Kurulu'nda görüşülmüştür. TR32 Düzey 2 Bölgesi (Aydın- Denizli- Muğla) 2010- 2013 Bölge Planı, 5 Kasım 2010 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı (Kalkınma Bakanlığı) tarafından onaylanmıştır (GEKA, 2013).

Bölge Planı çalışmalarının tamamlanmasının ardından, o yıl için çıkılacak mali destek programının çerçevesinin belirlenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların bölge planıyla uyum içerisinde olması ve planda yer alan amaç, hedef ve stratejilerden yola çıkılarak bölgenin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınması amacıyla toplam bütçesi 16.000.000 TL olan mali destek programı hazırlanmıştır. Hazırlanan İktisadi Mali Destek Programı, bölgedeki paydaşların programdan daha etkin yararlanabilmesi amacıyla üç alt programa ayrılmıştır. Söz konusu programlardan ilki 7.000.000 TL'lik bütçeye sahip Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) faydalanabileceği Kar Amacı Güden Kuruluşlara Yönelik İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı; ikincisi ise 3.300.000 TL'lik bütçesi bulunan, kamu kurum ve

kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, meslek kuruluşları, yükseköğretim kurumlarının başvurabildiği Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik İktisadi Kalkınma Mali Destek Programıdır. 5.700.000 TL bütçesi bulunan Küçük Ölçekli Altyapı Projelerine Yönelik İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı ise bu alt programlarının sonuncusudur.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca (Kalkınma Bakanlığı) onaylanan mali destek programının ardından 3 Aralık 2010 tarihinde Proje Teklif Çağrısı ilanına çıkmış ve basın toplantısıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Gelecek dönemlerde de teklif çağrısına yönelik çalışmalar devam edecektir. İktisadi Mali Destek Programı için çeşitli tanıtım faaliyetleri düzenlenmiştir.

Ayrıca bu program kapsamında, potansiyel başvuru sahiplerinin proje yazma kapasitesinin ve kültürünün geliştirilmesi, bölgenin yerel, ulusal ve uluslar arası diğer destek mekanizmalarından daha fazla faydalanmasını sağlamak için Proje Hazırlama Eğitimleri verilmiştir. Bu eğitimler 2011 yılı içinde de devam etmiştir. Bunun yanında proje izlemelerine yönelik hazırlıklar kapsamında Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ve ilgili mevzuat üzerine kapsamlı bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmayla birlikte, izleme uzmanlarının ve yararlanıcılarının sorumluluklarını ayrı ayrı yansıtan “İzleme Süreci”ne ilişkin bir akış şeması oluşturulmuştur.

Son olarak 2010 yılı içinde ajansın yaptığı ve gerçekleştirdiği faaliyetlerine yönelik ölçülebilir bir performans bilgisi oluşturulamamıştır.

3.3.2.Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın 2011 Yılı Faaliyetleri

2011 yılında kurumsal kapasite geliştirme çalışmaları sürdürülmüştür. 2010 yılı içinde oluşturulan ilk mali destek programı teklif çağrısı sürecini tamamlamıştır. Bu program kapsamında bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak olan kamu kurumları, işletmeler ve sivil toplum kuruluşlarının projeleri desteklenerek uygulanmaya başlanmıştır. Güney Ege Kalkınma Ajansı; bir taraftan kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının projelerine önemli mali destekler sağlarken, diğer taraftan bölgeye yönelik araştırma çalışmalarını ve bölgeye yatırımcı çekmek için tanıtım ve yatırım destek faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Ajans 2011 yılına geldiğinde, 2010 yılına göre daha fazla faaliyet gerçekleştirmiştir. Öncelikle 2011 Faaliyet Raporuna göre, gerçekleştirilen faaliyetler sıralı olarak şunlardır (GEKA, 2011 Faaliyet Raporu):

Kurumsal Gelişim ve Ajans Tanıtım Faaliyetlerinden Bazıları:

- Küme Destek Programının Hazırlanması Projesi kapsamında düzenlenen Denizli- Muğla Saha çalışmasına katılım sağlanmıştır. Ayrıca 26 Kalkınma Ajansı temsilcileri ile DPT'nin katılımıyla Türkiye'de "Kümelenme İstişare Toplantısı" gerçekleştirilmiştir.
- 2011- 2013 iç denetim plan ve program hazırlık çalışmaları sürdürülürken, bu konuya ilişkin "İç Denetim İyi Uygulama Örnekleri Paylaşım Toplantısı" ile "Denetim Türleri ve Teknikleri Eğitimi" olarak 2 eğitim programı gerçekleştirilmiştir.
- Bölgenin tarihi ve doğal güzelliklerinin korunmasına yönelik çeşitli seminerler düzenlenmiştir.
- Kalkınma Ajansları arasında birbirleriyle paylaşım ve görüş alış verişini bulunabilmelerini sağlamak amacıyla 16- 19 Haziran 2011 tarihleri arasında Erzurum Palandöken'de 1. Kalkınma Ajansları Toplantısı gerçekleştirilmiştir.
- Kalkınma Bakanlığı tarafından organize edilen ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS)'nin ajanslarda kullanım alanlarının tartışıldığı I. Coğrafi Bilgi Sistemleri Çalıştayı 26 Ekim 2011 tarihinde gerçekleştirilmiştir. II. CBS Çalıştayı ise 2 Aralık 2011 tarihinde düzenlenmiştir.
- Ana teması "Denizli'de iş var, iş sizsiniz, siz neredesiniz?" olan I. Denizli İnsan Kaynakları ve İstihdam Fuarı'na (DENİF 2011), ajans tarafından katılım sağlanmış ve GEKA'nın yapısı, görevleri, sağladığı destekler ve destek süreçleri hakkında ziyaretçilere bilgi verilmiştir.
- 03- 06 Aralık 2011 tarihlerinde gerçekleştirilen "II. Küresel Girişimcilik Zirvesi" ajans tarafından bölgenin tanıtımını ve yatırım olanaklarını anlatan bir sunum yapılmıştır.
- "Hayat Boyu Öğrenme (LLP) ve Gençlik Programları Bilgilendirme Toplantısı"nda Leonarda Da Vinci programı hakkında bilgi alınmıştır.

- İzmir Kalkınma Ajansı tarafından tasarlanmış, Türkiye Teknoloji Vakfı (TTGV) yürütücülüğünde ve Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO) ortaklığında başlatılan Eko- verimlilik (Temiz Üretim) Uygulamalarının Yaygınlaştırılması Projesi’nin toplantısına katılım sağlanmıştır.
- WWF Türkiye’nin Canı Hibe Programı kapsamında Hayrettin Köyü Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği tarafından yazılmış olan “Ters Lale Ağlamasın” projesi, ajans uzmanları tarafından geliştirilip proje yazma konusunda gerekli destekler sağlanmıştır.
- Doğrudan Faaliyet Desteği rehberinin, tanınırlılığının arttırılması için çalışmalar yürütülmüştür.
- Ajans tanıtımı, tanıtım materyallerinin hazırlanması ve basımı konusunda, Ajans kataloğu ve flyerlarının içeriği yeniden tasarlanmıştır.
- Ajansın tüm çalışmaları hakkında paydaşları bilgilendirmek için basın bültenleri hazırlanmış, facebook ve twitter sayfaları aktif olarak kullanıma açılmıştır.
- GEKA, Pamukkale Üniversitesi (PAÜ), Denizli Ticaret Odası, Denizli Sanayi Odası ile sivil toplum kuruluşları, Denizli işadamları ve kentin doğal liderlerinin işbirliğinde gerçekleştirilen halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetleri için 2023 yılı Denizli vizyonu belirlenmesi ve tanıtım stratejisinin oluşturulmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Planlama, Programlama ve Koordinasyon Faaliyetlerinden Bazıları

- İlk olarak, bölgenin daha iyi tanınması, öne çıkan sektörlerin mevcut durumunun ve geleceğinin araştırılması, bu sektörlerle ilişkin stratejilerin belirlenmesi amacıyla sektörel ve tematik araştırmalar gerçekleştirilmiştir.
- Bölgenin istatistiki verileri derlenerek “İstatistiklerle Aydın- Denizli- Muğla” kitapçığı oluşturulmuştur.
- Bölgede bulunan ilçelerin nüfus, istihdam bilgileri ile meyve, sebze üretimi ve hayvancılık verilerinin yer aldığı ilçe profil kartları hazırlanıp kitapçık şeklinde basılmıştır.
- Bölgeyi yakından tanımak, ilçelerin ihtiyaç, sorun ve beklentilerini birinci ağızdan öğrenebilmek için ilçe ziyaretleri gerçekleştirilmiştir.

- Güney Ege Bölgesi'nde bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının ve üniversitelerin temsilcilerinden oluşan Sektörel İhtisas Komisyonları oluşturulup, toplam 5 komisyon toplantısı gerçekleştirilmiştir.
- Uzman personelinin sektörler hakkında uzmanlık derecesinde bilgi sahibi olmalarının sağlanmasına yönelik sektörel çalışma grupları oluşturulmuştur.

Proje ve Faaliyet Destekleme Programlarına İlişkin Etkinliklerden Bazıları

3 Aralık 2010 tarihinde ilan edilen ve toplam bütçesi 16 milyon TL olan İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı ile ilgili 2011 yılında birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler şunlardır (GEKA, 2013: 40):

- Tanıtım faaliyetleri
- Bilgilendirme Sunumları
- Proje Hazırlama Eğitimleri
- Sıkça Sorulan Sorular(SSS)
- Teknik Yardım Masaları
- Proje Başvurularının Alınması
- Ön İnceleme Süreci
- Bağımsız Değerlendirici Süreci
- Değerlendirme Komitesi Süreci
- Bütçe Revizyonu Süreci
- Yönetim Kurulu Onayı ve Sonuçların İlanı
- Bildirim Mektuplarının Gönderilmesi

Bu programın amacı, her projeye göre farklıdır. Kar amacı güden ve gütmeyen kuruluşlara yönelik projelerde programın amacı; bölgenin AR-GE, yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesini artıran, üretim, hizmet ve kurumsal altyapısını güçlendiren ve çevreye duyarlı projelerle bölgenin sürdürülebilir iktisadi kalkınmasına katkı sağlamaktır (GEKA, 2013). Küçük ölçekli altyapı projelerinin bu programa yönelik amacı ise; bölgenin endüstriyel, çevresel, sosyal ve kültürel altyapısının geliştirilmesi

yoluyla yaşam kalitesinin yükseltilmesine ve iktisadi kalkınmaya katkı sağlamaktır (GEKA, 2013).

650.000 TL toplam bütçeye sahip 2011 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği, 12.10.2011 tarihinde ilan edilmiştir. Genel Sekreter başkanlığında oluşturulan değerlendirme komisyonu, başvurusu yapılan faaliyet tekliflerinin ön inceleme ve değerlendirmelerini yapmıştır. Yılsonu itibariyle toplam 28 adet başvuru yapılmış, Kasım ayı sonu itibariyle gelen başvuruların değerlendirilmesi sonunda Muğla Üniversitesi'ne ait "Muğla'nın Jeotermal Kaynakları ve Doğal Mineralli Sularının Envanteri" adlı proje başarılı olmuştur.

"Muğla'da Uluslar arası Fuar Alanı" yapılması için Güzümlü Proje Geliştirme Faaliyeti yürütülmüştür.

2010 yılında başlatılan İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı teklif çağrısı çalışmaları 2011 yılında da devam etmiştir. Bu program kapsamında program tanıtım faaliyetleri, bilgilendirme toplantıları ve proje yazma eğitimleri gerçekleştirilmiştir. Mart 2011'de sona eren teklif çağrısı sürecinin ardından sırasıyla ön inceleme, bağımsız değerlendirme ve değerlendirme komitesi süreçleri tamamlanmış, alt programlar bazında başarılı ve başarısız projeler belirlenmiştir. Bu program kapsamında yürütülen bu faaliyetler esnasında ve sonrasında İzleme ve Değerlendirme Birimi tarafından ön inceleme ziyaretleri yapılmıştır. Başarılı bulunan projelere Proje Yönetimi Birimi ve İzleme Değerlendirme Birimi tarafından bütçe revizyonları uygulanmıştır.

Çizelge 3.3: 2010 Yılı İktisadi Mali Destek Programı Ödeme Tutarları

2010 Yılı İktisadi Mali Destek Programı	Ön Ödeme		Ara Ödeme		Nihai Ödeme		Toplam	
	<i>Tutar</i>	<i>Adet</i>	<i>Tutar</i>	<i>Adet</i>	<i>Tutar</i>	<i>Adet</i>	<i>Tutar</i>	<i>Adet</i>
İKO1	1.256.000	19	2.777	1	0	0	1.258.777	20
İKO2	1.103.524	15	0	0	0	0	1.103.524	15
İKO3	2.121.200	23	0	0	0	0	2.121.200	23
TOPLAM	4.480.724	57	2.777	1	0	0	4.483.501	58

Kaynak: GEKA, 2013: 59.

Çizelge 3.3'te görüldüğü gibi, 2010 yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı kapsamında 2011 yılı sonuna kadar toplam 4.483.501 TL ödeme yapılmıştır.

Son olarak, ajansın performans ve etki değerlendirmesinin yapılabilmesi Mali Destek Programları ile söz konusudur. Ama Mali Destek Programının 2011 yılında halen devam ediyor olmasından dolayı performans sonuçları tablosu oluşturulamamıştır.

3.3.3. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın 2012 Yılı Faaliyetleri

2012 yılında kurumsal kapasite geliştirme çalışmaları sürdürülmüş, çeşitli eğitim, toplantı ve seminerlere katılım sağlanmıştır.

İlçe gelişme stratejileri, yerel kaynakları ve potansiyelleri harekete geçirerek ulusal plan ve programların gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda Bölge Planı çalışmalarının ilk adımı niteliğindedir. Bu çalışmayla 2012 yılı ilk yarısında Aydın ili ilçeleri, ikinci yarısında ise Muğla ili ilçeleri GZFT çalışmaları ve Kaymakamlık görüşmeleri sonucunda ortaya çıkan sonuçlar tarım, tarıma dayalı sanayi ve hayvancılık, turizm ve sosyo- kültürel durum olmak üzere üç başlıkta incelenip, bu başlıklara yönelik “İlçe Gelişme Stratejileri” belirlenmiştir.

Bölge Planı Mevcut Durum Analizi çalışmalarına 2012 yılı Kasım ayında çalışılmaya başlanmıştır. İlk aşamada 2014- 2023 Bölge Planı'nda Mevcut Durum Analizi çalışmalarında incelenecek başlıklar kararlaştırılmıştır. Bu başlıklar şunlardır (GEKA, 2013: 55):

- Ekonomik Yapı
 - Temel Ekonomik Göstergeler
 - Tarım
 - Sanayi
 - Hizmetler
 - Enerji ve Madencilik
- Sosyal ve Kurumsal Yapı
 - Sosyal Yapı
 - Kurumsal Yapı

- Çevre
- Altyapı ve Ulaşım

Mali Destek Programı kapsamında, 2012 yılı Temmuz ayında ilan edilmiş olan ve 14,6 milyon TL bütçeye sahip olan “Tarıma Dayalı Sanayide Katma Değerin Artırılması” ve “Mirasımız Dericilik” adlı mali destek programları kabul edilmiş ve dönem sonuna kadar gerekli tüm ödemeler yapılmıştır. .

2011 yılı içerisinde “Muğla’da Uluslar arası Fuar Alanı” yapılması için GÜDÜMLÜ Proje Geliştirme Faaliyeti kararlaştırılmış ve 2012 yılında da fizibilite çalışmasına devam edilmiştir. Bunun yanında 2013 yılı Çalışma Programında Aydın Ticaret Borsası işbirliği ile hazırlanan “Yenilenebilir Enerjiye Dayalı Depolama Tesisleri” fikrine güdümlü proje desteği sağlanmasına karar verilmiştir.

Toplam bütçesi 650.000 TL olan “2011 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği” 12.10.2011 tarihinde ilan edilip, son başvuru tarihi ise 10.01.2012 olarak belirlenmiştir. Doğrudan Faaliyet Desteği başvuru sahipleri: valilikler, kaymakamlıklar, kamu kurumlarının il ve bölge müdürlükleri/başkanlıkları, diğer kamu kurumlarının ilde bulunan en üst birimleri, yerel yönetimler (il özel idareleri, il ve ilçe belediyeleri) birlikleri, üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları (odalar, borsalar vb.) araştırma enstitüleri, vakıflar ve dernekler olarak belirlenmiştir (GEKA, 2013: 58). 2011 yılı Doğrudan Faaliyet Destek Programının projeleri iki dönemde değerlendirilmiş ve ilan edilmiştir. İlk dönem sonu gelen başvuruların değerlendirilmesi sonucunda Muğla Üniversitesi’ne ait “Muğla’nın Jeotermal Kaynakları ve Doğal Mineralli Sularının Envanteri” adlı proje başarılı olmuştur. 2011 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında toplam 13 adet proje destek almaya hak kazanmış ve program sonucunda ise 11 proje tamamlanmıştır.

Sonuç olarak, ilk bölge planı döneminin tamamlanmasıyla beraber 2014- 2023 Bölge Planı’na yönelik çalışmalara başlanmıştır. Bu kapsamda ilçe ziyaretleri ve sektörel toplantılar gerçekleştirilmiş, paydaşlardan sorun, görüş ve beklentiler alınmış, ilçelere dair veriler elde edilmiştir.

Aynı doğrultuda bölge için ve bölgede öne çıkan sektörlerle ilişkin derinlemesine değerlendirmeler yapılabilmesi amacıyla uzmanlar çeşitli eğitimlere katılmışlardır. 2010- 2013 Bölge Planı'nda yer alan ihtiyaç ve stratejileri kapsayan, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı teklif çağrısı çalışmaları sürdürülmüş, program tanıtım faaliyetleri, bilgilendirme toplantıları ve proje yazma eğitimleri gerçekleştirilmiştir. İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı kapsamında yürütülen bu faaliyetler esnasında ve sonrasında ön inceleme ziyaretleri yapılmıştır. Böylelikle bütün bu çalışmalara ajansın gelecek dönem hedeflerini destekler nitelikte devam edeceğini göstermekte ve gerek proje teklif çağrısı çalışmaları gerekse insan kaynaklarının geliştirilmesi, bölgenin kalkınmasına yönelik planlama faaliyetleri ve bölgedeki yatırım imkanlarının tanıtımı ile ajans Güney Ege Bölgesi'nin kalkınmasındaki rolünü daha da kuvvetlendirecektir.

3.3.4. Güney Ege Kalkınma Ajansı 2013 Yılı Faaliyetleri

Kalkınma Ajansı'nın 2013 yılında uygulamaya devam ettiği iki destekleme programı bulunmaktadır. Bunlar “Teknik Destek Programı” ile “İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı” olarak ele alınacaktır.

- **Teknik Destek Programı**

Kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşların, bölgesel kalkınma için önem arz eden çalışmalarında eksikliğini duydukları alanlara yönelik teknik destek sağlamak amacıyla program hazırlanmıştır. Programın temel amacı; *TR32 Bölgesi'ndeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına destek sağlamaktır* (Program Başvuru Rehberi 2013, 7). Ajansın temel amaçlarından biri “işletmelerin rekabet gücünün artırılması”dır. Bu doğrultuda hazırlanan programın amacı da ajans amacı ile paralellik göstermektedir.

Söz konusu destek, ajans tarafından yayımlanan herhangi bir proje teklif çağrısı ile ilgili değildir. Teknik desteğin kapsamına yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile Bölge Plan ve Programlarını uygulayan veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetleri ve diğer başvuru sahiplerinin yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda

bulunabilecek çalışmaları girmektedir. Böylelikle ajans eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslar arası ilişkiler kurma gibi kurumsal nitelikli ve kapasite geliştirici faaliyetlere program kapsamında teknik destek sağlayacaktır (GEKA, 2013).

2013 yılında yürütülen programın bütçesi, mart – aralık dönemi için 500.000 TL’dir. Güney Ege Kalkınma Ajansı, bu tutarın tamamını programlara aktarmama hakkını saklı tutmaktadır. Teknik Destek Programı, yıl içerisinde ikişer aylık dönemler halinde uygulanacaktır. Projelerin uygulanma süreci, “Kalkınma Ajanslarına Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği”nde bahsedilen sürece göre işletilecektir. Böylelikle ajans tarafından sağlanan her bir teknik desteğin uygulanma süresi en fazla bir ay olarak belirlenmiştir.

2013 Yılı Teknik Destek Programına, kurumsal kapasitelerini bölge planının öncelikleriyle uyumlu olarak geliştiren veya geliştirmek isteyen aşağıdaki kuruluşlar başvurulabilir (Program Başvuru Rehberi, 2013: 10):

- Yerel yönetimler,
- Üniversite rektörlükleri,
- Kamu kurum ve kuruluşları,
- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları,
- Sivil toplum kuruluşları,
- Organize sanayi bölgeleri,
- Küçük sanayi siteleri,
- Teknoloji geliştirme bölgeleri (Teknopark ve Teknokent),
- Birlikler ve kooperatifler,
- Yukarıda belirtilen kurum ve kuruluşların kurduğu veya ortağı olduğu işletmelerdir.

Teknik Destek Programı’ndan destek almaya hak kazanabilmek için; söz konusu faaliyetin başvuruda bulunan kurum ve kuruluşun görev ve yetki alanı içerisinde bulunması, tüzel kişiliğe sahip olması ve TR32 Düzey 2 Bölgesi sınırları içerisinde kurulmuş veya kayıtlı olması ya da faaliyet göstermesi gerekmektedir.

Teknik Destek Programı, yıl içerisinde ikişer aylık dönemler halinde uygulanacaktır. Bunu takiben 2013 yılı Mart- Nisan Dönemi başvuruları değerlendirme süreci sonunda teslim alınan 21 adet projeden 13 adet proje başarılı olarak destek almaya hak kazanmıştır. Bu başvurular belirlenen toplam destek tutarı olan 500.000 TL'ye ulaşınca kadar devam edecektir. İkinci dönem olarak belirlenen mayıs- haziran döneminde teslim alınan 8 adet projeden 5 proje başarılı olarak destek almaya hak kazanmıştır.

Sonuç olarak, bölgede uygulanan teknik destek programının, destek alan kamu kurum ve kuruluşlarındaki nitelik artışına etkisinin büyük olduğu görülmüştür. Program kapsamında faaliyetler tüm hızıyla devam etmektedir.

- **Mali Destek Programları**

Bölge Planı gelişme eksenlerinden olan “sektörlerin rekabet gücü” ekseninde yer alan stratejik amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesinden faydalanılmak üzere 2013 yılında Mali Destek Programları hazırlanmıştır. Bu kapsamda, “Alternatif Turizm Mali Destek Programı” ile “Turizm Altyapı Mali Destek Programı” 9. Kalkınma Planı ve Bölge Planı vizyonu, gelişme eksenleri ve stratejik amaçlar doğrultusunda belirlenmiştir.

a) Alternatif Turizm Mali Destek Programı

Güney Ege Bölgesi'nin turizmdeki sorunlarını ve eksiklerini tespit etmek amacıyla önemli turizm merkezlerinde ve kırsal yerlerde bulunan farklı ilçelerde turizm ile ilgilenen paydaşların katılımıyla ajans tarafından gerçekleştirilen turizm çalıştaylarının sonuçlarında alternatif turizmin geliştirilmesi, turizmin çeşitlendirilmesi, turizm ürünlerinin ulaşılabilirliğinin, kalitesinin ve çekiciliğinin artırılması, yenilikçi tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmesi bölge turizminin geleceği açısından önemli stratejiler olarak ortaya çıkmıştır (Program Rehberi, 2013: 9).

Bu stratejiler doğrultusunda belirlenen Alternatif Turizm Mali Destek Programının amacı, “*Güney Ege Bölgesi turizminde; alternatif turizmin bölge ekonomisine olan katkısının artırılması*” olarak belirlenmiştir (Program Rehberi, 2013:

10). Yerel potansiyeli harekete geçirmek ve istihdam olanaklarını artırmak amaçları ajansın temel amaçlarından olup, bu doğrultuda hazırlanan programın amacı ile paralellik göstermektedir.

Program hazırlanırken bazı öncelikler belirlenmiştir. Bu öncelikler şu şekildedir (Program Rehberi, 2013: 10):

- Alternatif turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi,
- Alternatif turizm çeşitlerinin tanıtımı ve pazarlaması için yenilikçi uygulamalar geliştirilmesidir.

Alternatif Turizm Mali Destek Programı kapsamında; sağlık ve termal turizmi, eko turizm, kültür turizmi, doğal yaşam ve agro turizmi, kırsal turizm, av turizmi, sualtı dalış, sörf, uçurtma sörfü, yamaç paraşütü ve yelkencilik sporlarına yönelik macera turizmi, yöresel ürünlerin ve el sanatları ürünlerinin geliştirilmesi ve tanıtılmasına yönelik projeler, kuş gözlemleri ve endemik tür gözlemleri gibi alternatif turizm çeşitliliğini geliştirecek ve alternatif turizm rotaları oluşturulabilecek projelerin desteklenmesi öngörülmektedir (GEKA, 2013).

Program kapsamında hazırlanan projeler için toplam 6.000.000 TL'lik bir fon ayrılmıştır. Ancak ajans, kabul gören yeteri kadar proje olmazsa, bu tutarın tamamını kullandırmama hakkına sahiptir. Başarılı bulunan projelere ait meblağ, projeye ayrılan tutardan fazla olarak gerçekleşirse diğer programlardan bu programa fon aktarılabilir. Program dahilinde hazırlanacak projelere her bir proje için asgari tutar 75.000 TL ve azami olarak ise 300.000 TL'dir. Bu tutarlardan projelerin toplam maliyetinin %50'sinden fazlasını karşılamamaktadır. Proje maliyetinin geri kalanını eş finansman olarak başvuru sahibi karşılayacaktır.

Program fonlarından faydalanmak isteyen proje sahiplerinde ve projelerde genel olarak şu hususların bulunması gerekmektedir (Program Başvuru Rehberi, 2013: 5):

- Tüzel kişiliğe haiz olmak,
- Kar amacı güden ve KOBİ tanımına uyan işletmeler başvuru hakkına sahiptir.

Alternatif Turizm Mali Destek Programının azami süresi 9 aydır. Projelerde bundan sonraki uygulanma süreci, “Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği”nde bahsedilen süreç şeklinde işleyecektir.

b) Turizm Altyapısı Mali Destek Programı

Turizm Altyapısı Mali Destek Programı’nın amacı, “*Güney Ege Bölgesi’nde turizm olanaklarının ulaşılabilirliğinin ve çekiciliğinin altyapı çalışmaları ile yükseltilerek alternatif turizmin bölge ekonomisine olan katkısının artırılması*” olarak belirlenmiştir (Program Başvuru Rehberi, 2013: 10).

Program hazırlanırken bazı öncelikler belirlenmiştir. Bu öncelikler şu şekildedir (Program Başvuru Rehberi, 2013: 10):

- Alternatif turizm değerlerinin ulaşılabilirliğinin arttırılmasına yönelik altyapı faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi,
- Alternatif turizm değerlerinin çekiciliğinin arttırılmasına yönelik altyapı faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir.

Program kapsamında hazırlanan projeler için toplam 8.000.000 TL’lik bir fon ayrılmıştır. Ancak ajans kabul gören yeteri kadar proje olmazsa, bu tutarın tamamını kullandırmama hakkına sahiptir. Başarılı bulunan projelere ait meblağ, projeye ayrılan tutardan fazla olarak gerçekleşirse, 2013 yılı Proje Teklif Çağrısı kapsamındaki Mali Destek Programları arasından bu programa fon aktarılabilecektir. Program dahilinde hazırlanacak projelere her bir proje için asgari tutar 75.000 TL ve azami tutar olarak ise 750.000 TL’dir. Bu tutarlardan projelerin toplam maliyetinin %75’inden fazlasını karşılamamaktadır. Proje maliyetinin geri kalanını eş finansman olarak başvuru sahibi karşılayacaktır.

Program fonlarından faydalanmak isteyen proje sahipleri şunlardır (Program Başvuru Rehberi, 2013: 12):

- Valilikler,
- Kaymakamlıklar,

- İl özel idareleri,
- Belediyeler,
- Sanayi ve Ticaret Odaları,
- Turizm Altyapı Birlikleri,
- Kamu Kurumlarının İl ve Bölge Müdürlükleridir.

Turizm Altyapısı Mali Destek Programının da azami süresi 9 aydır. Bu süre, proje kabulünden sonra sözleşmenin imzalanmasına müteakip günden itibaren geçerlidir. Projelerin uygulanma süreci, “Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği”nde belirtilen sürece göre işleyecektir.

Hem Alternatif Turizm Mali Destek Programının hem de Turizm Altyapısı Mali Destek Programının bölgenin sosyo- ekonomik kalkınması üzerinde etkide bulunması beklenmektedir. Bu iki proje, Güney Ege Kalkınma Ajansı’nın benimsediği amaçlara paralel olarak yürütülen projelerdir.

Bütün bu yapılan faaliyetlerden hareketle, söz konusu ajansın o bölgede bölgesel dengesizliği giderip gidermediğini bazı kriterlere bakarak incelemek gerekir. Bu kriterlerin başında ise işgücü gelmektedir. TR32 Bölgesine ait temel işgücü göstergeleri Çizelge 3.4’te tasnif edilmektedir.

Çizelge 3.4: TR32 Bölgesi İşgücü Göstergeleri (BİN)

TR32 (Bin)	2006	2007	2008	2009	2010
İşgücü	966	963	1005	1113	1150
İstihdam edilenler	891	868	897	955	1013
İşsiz	74	95	108	158	137
İşgücüne dahil olmayan nüfus	972	994	1007	951	949

Kaynak: TÜİK, 2013.

TÜİK 2012 verilerine göre bölgede toplam işgücünün 806.000’i erkek, 481.000’i kadın olmak üzere 1.286.000 kişidir. Bölgede toplam çalışan sayısı yani istihdam edilen nüfus ise 1.187.000 kişidir.

Çizelge 3.5: TR32 Bölgesi İşgücü Göstergeleri(%)

TR32 (%)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
İşgücüne Katılma Oranı %	49,8	49,2	50	53,9	54,8	54,4	56,5
İşsizlik Oranı %	7,7	9,9	10,8	14,2	11,9	8,5	7,7
Tarım Dışı İşsizlik Oranı %	10,8	12,7	13,6	18	16,2	12,4	11,7
İstihdam oranı %	46	44,3	44,6	46,3	48,3	49,8	52,2

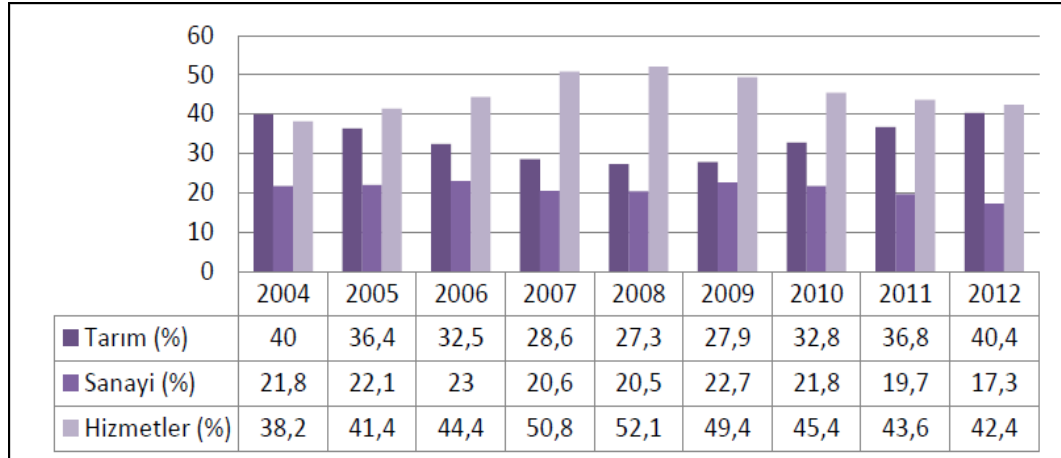
Kaynak: TÜİK, 2013.

Son yıllarda gerek genel gerekse de tarım dışı işsizlik oranlarının arttığı bölgede, ajansın bölgeye yeni yatırımlar çekmesinin önemi daha da artmaktadır. Elbette ki ajansın bölgeye çekeceği yatırımlar gelecek işsizlik oranındaki artışın azalmasına neden olacaktır. Çizelge 3.5'te görülen tarım dışı işsizlik oranlarının düşük değerler alması, tarım dışı sektörlerde istihdamın Türkiye ortalamasına göre fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

TR32 Bölgesi'nde tarım dışı istihdam artışı nispeten yüksek olurken işgücünün daha hızlı artması sonucu işsizlik artmıştır. Güney Batı'yı oluşturan Antalya ve Aydın bölgeleri dışarıdan yani Doğu ve Güney Doğu'dan büyük göç alırken, son altı ayda bu göçü emecek düzeyde istihdam yaratamamışlardır (GEKA, 2013). Antalya ve Aydın bölgelerinde hüküm süren yüksek işsizliğin sebeplerinden birinin aldığı dış göç olduğunu söylemek mümkündür.

Bölgede işsizlik oranının Türkiye ortalamasından düşük olmasına rağmen önlem alınması gereken seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Bununla birlikte, bölgede işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu alanlarda eleman temininde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu durum, genel olarak bölgede genç nüfusun ve özellikle göçle birlikte tarım sektöründen gelen nüfusun işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikte işgücüne dönüştürülememesinden yani mesleksizlik probleminden kaynaklanmaktadır.

TR32 bölgesine ait istihdamın sektörel dağılımı aşağıdaki şekilde tasnif edilmektedir.

Kaynak: TÜİK, Hane halkı İşgücü İstatistikleri, (NACE Rev. 1- 2) GEKA, 2013.

Şekil 3.3: TR32 Bölgesi İstihdamın Sektörel Dağılımı

İstihdam edilen nüfusun sektörel dağılımını incelemek gerekirse, bölgede hizmetler ve tarım sektörlerinin ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. 2012 yılında bölgede istihdam edilen 1.187.000 kişinin %40,4'ü tarım, %42,4'ü hizmetler, %17,3'ü ise sanayi sektöründedir (Şekil 3.3).

2004- 2012 yılları arasında yaşanan değişimi incelediğimizde ise 2004 yılında hizmetler ve tarım sektörlerinde oranları eşitken, 2005 yılı itibariyle tarım sektörü düşüşe geçerken, hizmetler sektörünün yükselişini sürdürdüğü ve bu eşitliğin hizmetler sektörü lehine bozulduğu görülmektedir. 2011 yılında ise, tarım sektörünün tekrar hizmetler sektörü istihdam oranına yaklaşmaya başladığı görülmektedir. Sanayi sektörü istihdam oranında ise dikkate değer bir değişiklik görülmemekle birlikte 2009 yılı itibariyle hafif de olsa bir düşüş yaşadığı dikkat çekmektedir. Genel olarak bakıldığında ajansın kurulduğu tarihten sonra rakamlarda ciddi artışlar meydana gelmiştir. Söz konusu yapılanmanın tarım sektörüne yönelik üretim değerlerinde artış Çizelge 3.6'da yer almaktadır.

Çizelge 3. 6: TR32 Bölgesi Üretim Değerleri

TR32 (Bin TL)	Bitkisel Üretim Değeri	Canlı Hayvanlar Değeri	Hayvansal Ürünlerin Değeri
2006	4.429.437	1.059.236	875.891
2007	3.481.549	1.229.296	1.008.779
2008	4.193.726	1.409.984	1.182.423
2009	4.322.275	1.493.324	1.265.352
2010	5.298.036	2.549.724	1.779.832
2011	6.169.853	3.155.493	1.041.852
2012	6.240.311	3.219.158	1.212.375

Kaynak: TÜİK, 2013.

TR32 bölgesine ait bitkisel üretim değeri 2012 yılı itibarıyla 6.240.311 Bin TL, hayvansal ürünlerin değeri ise 1.212.375 Bin TL'dir. Ayrıca canlı hayvanların değerinde ise istikrarlı bir artışın gerçekleştiği görülmektedir.

Aydın, Denizli, Muğla ve TR32 Bölgesine 2006- 2010 yılları arasında yapılan kamu yatırımları ise Çizelge 3.7'de yer almaktadır.

Çizelge 3.7: TR32 Bölgesi Kamu Yatırımları

Kamu Yatırımları (Bin TL)	Aydın	Denizli	Muğla	TR32 Bölgesi	Türkiye
2006	83.886	74.222	176.863	334.971	21.608.226
2007	127.776	107.247	162.176	397.199	21.513.108
2008	152.299	93.427	156.747	402.473	21.915.452
2009	169.382	120.936	237.171	527.489	27.458.727
2010	193.715	157.395	228.361	579.471	33.832.966

Kaynak: GEKA, 2013.

Denizli'de söz konusu ajans kurulduktan sonra kamu yatırımlarında yüzde yüzden fazla bir artış, Muğla'da ise daha yoğun bir yatırımın gerçekleştiği görülmektedir. TR32 Bölgesi olarak 2010 yılı itibari ile toplamda 579.471 Bin TL'lik bir yatırım gerçekleştirilmiştir.

TR32 Bölgesine ait 2005- 2010 arasındaki ithalat ve ihracat rakamları Çizelge 3.8 ve 3.9'da tasnif edilmektedir.

Çizelge 3.8: TR32 Bölgesi İhracatı

İhracat (Bin Dolar)	Aydın	Denizli	Muğla	TR32 Bölgesi	Türkiye
2005	307.667	1.415.355	95.764	1.818.786	73.476.408
2006	351.636	1.635.422	122.938	2.109.996	85.534.676
2007	465.523	2.010.063	192.248	2.667.834	107.271.750
2008	547.779	2.196.710	234.936	2.979.424	132.027.196
2009	424.471	1.587.500	193.582	2.205.554	102.142.613
2010	552.046	2.127.625	210.713	2.890.384	113.975.607

Kaynak: GEKA, 2013.

2010 yılına ait verilerden yola çıkarak ihracata ilişkin önemli derecede yol alındığı görülmektedir. Toplamda TR32 Bölgesi 2009 yılında 2.205.554 Bin Dolar ihracat yapmışken, 2010 yılında bu rakam 2.890.384 Bin Dolara yükselmektedir.

Çizelge 3.9: TR32 Bölgesi İthalatı

İhracat (Bin Dolar)	Aydın	Denizli	Muğla	TR32 Bölgesi	Türkiye
2005	129.597	720.875	38.280	888.752	116.774.151
2006	181.953	1.012.591	73.464	1.268.008	139.576.174
2007	130.095	1.376.425	94.298	1.600.819	170.062.715
2008	151.165	1.634.676	118.423	1.904.264	201.963.574
2009	127.631	1.146.484	141.726	1.415.842	140.928.421
2010	216.180	1.730.762	99.194	2.046.136	185.535.044

Kaynak: GEKA, 2013.

Söz konusu bölgeye ait ithalat rakamlarında da önemli artışlar gerçekleşmektedir. 2010 yılı itibari ile Aydın'da 216.180 Bin Dolar, Denizli'de 1.730.762 Bin Dolar, Muğla'da 99.194 Bin Dolar ve TR32 Bölgesi olarak da 2.046.136 Bin Dolar ithalat yapılmaktadır. Ülke genelinde ise bu rakam 185.535.044 Bin Dolar'a çıkmaktadır.

Ayrıca bu yapılanmaların sayesinde bölge içindeki iç potansiyellerin hareketlenmesi ekonomiye olumlu katkılar sağlamaktadır. Ajansın destekleri ile bölgesel yatırımların artması ve buna paralel olarak sıcak para akışının hız kazanması gözlemlenmektedir. Ekonomide yaşanan hareketlilik bölgede ki banka şube sayılarına da yansımaktadır. Kalkınma birimlerinin kuruldukları tarihten sonra şube sayılarında ciddi artış yaşanmaktadır. Hakeza yurtiçi mevduat rakamlarında da önemli hareketlenmeler gerçekleşmektedir. Banka şube sayısı ve yurt içi mevduat rakamlarına ilişkin veriler Çizelge 3.10 ve 3.11'de yer almaktadır.

Çizelge 3.10: TR32 Bölgesi Banka Şube Sayısı

Banka Şube Sayıları	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Aydın	95	96	104	123	127	128	131	133
Denizli	78	80	89	108	109	117	118	124
Muğla	118	125	143	163	166	174	176	178
TR32	291	301	336	394	402	419	425	435

Kaynak: TBB, 2013.

Şube sayıları incelendiğinde TR32 Bölgesinin kapsadığı her üç ilde de istikrarlı bir artış görülmektedir. Bölgede kalkınma ajansı kurulmadan önce toplamda 402 banka şubesi mevcutken, 2012 yılı itibari ile 33 yeni şube kurularak bu sayı 435'e çıktığı görülmektedir.

Çizelge 3.11: TR32 Bölgesi Yurt İçi Mevduatı

Yurtiçi Mevduat Bin TL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013/Haziran
Aydın	3.153.504	3.805.783	4.282.547	4.714.060	5.413.467	5.856.869	6.271.674
Denizli	3.211.862	3.984.783	4.637.725	5.318.228	6.172.022	6.510.396	7.311.367
Muğla	4.065.390	4.825.658	5.511.474	5.954.865	6.965.806	7.561.735	8.134.704
TR32	10.430.756	12.616.224	14.431.746	15.987.153	18.551.295	19.929.000	21.717.745

Kaynak: BDDK, 2013.

Bölge illerinde yurtiçi mevduat rakamlarının devamlı bir artış içinde olduğu gözlenmektedir. TR32 Bölgesi toplamda 2007 yılında 10.430.756 Bin TL mevduata sahipken, 2013 yılı Haziran ayı itibari ile mevduat rakamları 21.717.745 Bin TL'ye çıkmıştır. Kalkınma ajansının kurulduğu tarihten itibaren rakamların iki kattan daha fazla arttığı görülmektedir.

Şube sayılarındaki ve mevduatlardaki olumlu gelişmeler bölge insanının kredibilitesine de yansımaktadır. Kredi performanslarına ilişkin veriler Çizelge 3.12'de tasnif edilmektedir.

Çizelge 3.12: TR32 Bölgesi Kredi Performansları

Kredi Performansları%	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013/Haziran
Aydın	4.2	13.08	25.43	17.07	9.57	8.83	8.37
Denizli	3.1	8.01	16.57	10.48	5.9	6.23	5.94
Muğla	3.88	8.59	20.46	14.49	8.93	7.69	6.72
TR32	11.18	29.68	62.46	42.04	24.4	22.75	21.03

Kaynak: BDDK, 2013.

Aydın'a ait kredi performansı 2013 yılı Haziran ayı itibariyle %8.37, Denizli'de %5.94, Muğla'da ise %6.72 oranlarını göstermektedir. Toplamda ise %21.03 oranıyla değerlendirilmektedir.

Ekonomik anlamda yaşanan gelişmeler bölgede kurulan şirket ve kooperatif sayılarının yanı sıra ticaret unvanlı işyerlerinin sayılarına da etki yapmaktadır. Söz konusu gelişmelere ilişkin rakamlar Çizelge 3.13'te görülmektedir.

Çizelge 3.13: TR32 Bölgesi İş Demografisi

TR32	Kurulan Şirket ve kooperatiflerin Sayısı	Kurulan Ticaret Unvanlı İşyerlerinin Sayısı
2005	1836	2607
2006	2277	3229
2007	2164	3127
2008	1862	3078
2009	1417	2763

Kaynak: TÜİK, 2013.

TR32 Bölgesinde kurulan şirket sayısı 2006 yılından sonra düşmeye başlamıştır. 2006'da 2277 olan sayı 2009 'a gelindiğinde 1417'e kadar düşmektedir. Kurulan ticaret unvanlı işyerlerinin sayısı ise 2006'da 3229 iken, bu sayı 2009'da 2763 olmuştur. Bu durumda TR32 bölgesinde sanayi sektörünün gerilediğini göstermektedir. Yani yaşanan ekonomik gelişmelerin sanayi sektörüne pek fazla etkisi olmamıştır.

Türkiye'de 1960'li yıllarda başlayan bölgesel planlama çalışmaları ile bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmayı amaçlamıştır. Ancak kaynak ve bölgesel düzeyde örgütlemenin yetersiz olması sebebiyle uygulanan bu planlar yetersiz kalmıştır. Bu nedenle o dönemde birçok yapılanma ortaya çıkmıştır. Bu yapılanmalar içerisinde bulunan ve ege bölgesinde kurulan iki kurum vardır. Bunlardan ilki ise Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV), yurt içi ve yurt dışında yatırımcıların ilgisini çekecek tanıtım ve teşvik sistemi hakkında bilgi vermek ve böylece Ege'yi gelişmiş bir bölge haline getirmeyi amaçlamaktadır. 1993 yılında Avrupa Birliği'nin ülkelerine yönelik Med-Invest programının desteğiyle ülkenin ilk kalkınma ajansı EBKA (Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı), EGEV bünyesinde kurulmuştur. 1995 yılında Med-Invest projesinin sonlanmasının ardından o dönemde Türkiye'de kalkınma ajansları ile ilgili yasal dayanağın eksikliği ve finansman sorunları nedeniyle EGEV, EBKA'yı kendi içinde bir şirkete dönüştürmüştür (EGEV, 2013).

Bu yapılanmalardan diğeri ise İzmir Ticaret Odası (İZTO), İngiltere'de bir grup uzman ile çeşitli çalışmalar yapmış, yapılan bu çalışmalar sonucunda Ege bölgesinin kalkınmasının kalkınma ajansları ile mümkün olacağı sonucuna varılmış ancak kalkınma ajanları ile ilgili yasal dayanak sağlanana kadar bölge genelinde bilgilendirme çalışması yapılması kararlaştırılmıştır. Ege Bölgesi için yapılan bu iki BKA kurma çabası olumlu olmakla birlikte aynı bölge için aynı faaliyetleri gerçekleştirecek farklı iki kurum çeşitli sorunları da beraberinde getirecektir (Kayasü ve diğ., 2003: 82- 84). Yereldeki kurum ve kuruluşlar tarafından oluşturulan bu çeşit yapılanmalar gerek bölgesel plan yapma ve uygulamadaki yetki eksikliği gerekse bölgesel düzeyde kendilerini destekleyecek kurumsal yapı eksikliği nedeniyle bu kuruluşların etkileri sınırlı olmuştur (Göymen, 2005: 54).

SONUÇ

Ülkemizde bölgelerarası dengesizlikler ve farklılıklar, özellikle batıdan doğuya gidildikçe ciddi derecede artmaktadır. Ancak, bugün diğer ülkelere bakıldığında birçok ülkede aynı problem yaşanmaktadır. Bu bölgeler arası farklılığı ve dengesizliği ortadan kaldırmak veya en aza indirebilmek için her ülke kendi has politikalar geliştirmiştir.

Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin azaltılması amacıyla uzun yıllardır bölgesel planlar hazırlanmaktadır. Doğu Anadolu’yu kalkındırmak, aşırı bir biçimde nüfus ve sanayi açısından yığılmanın yaşandığı Doğu Marmara’daki gelişmeyi denetim altına almak, geri kalmış ancak zengin kaynaklara sahip Güneydoğu Anadolu’yu geliştirmek için hazırlanan planlar bunlara örnektir. Diğer yandan, ulusal siyasette yaşanan karasızlıklar, önceliklerin sürekli değişmesine, böylece bölgesel gelişme çabalarının kimi dönemlerde geri plana itilmesine neden olmuştur. Planlama daha çok ekonomik ve fiziksel planlama biçiminde algılanmış, planlamanın kültürel ve çevre boyutu ihmal edilmiş sürdürülebilir bir planlama anlayışı bu planlarda yer almamıştır.

Bugün bütün dünyada bölgesel gelişme planlarının hareket noktası sadece bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının gidermeye yönelik değildir. Yeni bölgesel gelişme ve planlama anlayışının en önemli özellikleri; sürdürülebilir, dengeli, insan odaklı, esnek, rekabetçi, katılımcı olması ve yerel aktörlerin çabalarını, yerel potansiyelleri ve dinamikleri, stratejik yaklaşımı, öğrenmeye dayalı uygulamaları içermesidir. Bu bakımdan, yerel ve bölgesel dinamiklerin ve potansiyelin tespiti, esnek, aksiyona dayalı, rol paylaşımına açık, gelişme politikaları ve rekabetçi projeler ile desteklenmesi aşamasında yerelde teknik kapasitesi yüksek bir kurum gerekli olmaktadır.

Türkiye’de bölgeler arası sosyo- ekonomik dengesizlikleri ortaya koyabilmek için araştırmada kullandığımız nüfus, eğitim, sağlık, altyapı hizmetleri, istihdam, kamu yatırım ve harcamaları, kişi başına GSYİH, GSYİH, kamu yatırım teşvikleri, bankacılık sektörü değişkenleri ortaya koymaktadır ki, batı bölgelerinde yıldan yıla sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinde artış görülürken, doğu bölgelerinde sosyo-ekonomik gelişmişlik batı bölgelerine nazaran daha düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Doğu

bölgelerinde sosyo-ekonomik gelişmeyi hızlandıracak, işsizlik sorununu çözecek, nüfus artış hızını azaltacak, göçü engelleyecek tedbirler alınmalıdır.

Bölgesel kalkınma ajansı kavramı, Türkiye’de Helsinki Zirvesi ile girmiştir. Zirve sonrası çalışmalara Türkiye ilk olarak ajansların kurulması için gerçekleşmesi gereken NUTS sistemi (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda; Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak ve Düzey 3 olarak da 81 (il) İstatistiki Bölge Birimi tanımlanmış olup, Bakanlar Kurulu’nun 2002/4720 sayılı kararı 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanması ile İBBS çalışması sonuçlanmıştır.

Türkiye’nin AB’ye tam üyelik yolunda belli kıstasları yerine getirmeyi vaat ettiği 2000 yılı sonrası süreçte yerel kalkınmayı yerelin dinamiklerini kullanarak gerçekleştirmeyi hedefleyen ve bu yolda çok farklı kaynaklar kendisine tahsis edilen Kalkınma ajanslarının 2006 yılında hazırlana 5449 sayılı kanun ile yasal statüleri oluşturulmuş ve çeşitli hukuki süreçlerden sonra 2010 yılında 26 Düzey 2 bölgesinde kurumsallaşması bitirilerek faaliyete geçmişlerdir.

Kalkınma Ajanslarının gündeme gelmesinin ardından başlangıçta bölgesel planların hazırlanması görevi ajanslara verilmemesine rağmen sonrasında Kalkınma Bakanlığı’nın bu görevi ajanslar aracılığıyla kullandırması yerel aktörlerin de planlama sürecine dahil olabilmesi adına büyük önem taşımaktadır.

Kalkınma Ajansları’nın birçok sorun ve eksikliği barındırması verimli olmasına engel teşkil etmektedir. Kalkınma Ajansları’nın en temel sorunu örgütlenme sistemidir. Kalkınma Ajanssı yapılanması ülke ihtiyaçlarını daha çok karşılayacak şekilde tekrar şekillendirilerek önerilen modelde olduğu gibi Kalkınma Bakanlığı yerine daha eylemci bir kurum olan AB Genel Sekreterliği’ne bağlanarak mevcut yapılanmasından bu yeni yapılanmaya gidilmesiyle daha aktif ve hızlı bir şekilde ilerleyecektir. Sayıştay denetimi dışında bırakılan ajanslar, Sayıştay’ın denetimine tabi tutulması ile mevcut durumda denetim mekanizmasının boşluğu doldurulacak, harcamaların usulüne uygunluğu tespit edilecek, denetimsel olarak var olan ve olası sorunların önüne geçilecektir.

Kanundaki mevzuatın farklı yorumlanmasından dolayı, 5449 sayılı kanuna kalkınma ajanslarının kamu tüzel kişisi olduğu ve Kalkınma Bakanlığı'na bağlı ya da ilgili kuruluş olduğunun eklenmesiyle hukuki sorunlar ortadan kalkması beklenmektedir.

Bu çalışmada Aydın, Denizli ve Muğla illerini kapsayan ve TR32 bölgesinde kurulan Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın kurulduğu yıldan günümüze kadar gerçekleştirdiği faaliyetler ele alınmıştır. Güney Ege Bölgesi'nde tarımın ön planda olduğu, bunu hizmetler ve sanayi sektörünün izlediği görülmektedir. Güney Ege Kalkınma Ajansı, kuruldukları günden itibaren, gerek proje çağrılılarıyla, gerekse bilgilendirme amaçlı kongre, konferans, fuar gibi etkinlikler, yazılı ve görsel dokümanlarla bulundukları bölgeye katkı sağlamaktadır. Öte yandan sunulan bu katkıların etkinliğinin de değerlendirilmesi ve geri bildirim sisteminin kurulması gerekmektedir.

Ajanslar, genelde kar amacı gütmeyen kurumlar olarak değerlendirilirse de aslında hizmet üreten işletmelerdir. GEKA, bölgenin sosyo- ekonomik ve sosyo-kültürel potansiyelini araştırarak, ortaya çıkan taleplere göre de faaliyetler, yatırım ve destekler planlamaktadır. Kamu kurumlarının evrak üzerinde hizmet üretmenin dışında imalata dönük bir faaliyeti organize etme, istihdama ve kalkınmaya katkı sağlama yetenek ve kapasitesine sahip olmadıkları; imalatı, istihdamı ve kalkınmayı sadece özel sektörün gerçekleştirebileceği kanaati Türkiye'de hakim olduğu görülmektedir. GEKA, bu kanatın aksine, içinde bulunduğu bölgedeki aktörlerle işbirliğinde, özel sektör ve kamu sektörün işleyişinin en iyi yönlerini alarak, bölgede istihdamı ve kalkınmayı olumlu yönde etkileyecek, yeni ve hızlı bir yapılanma ve çalışma anlayışı oluşturmuştur. Bu anlayış ve hızla yapılacak çalışmaların kısa sürede olumlu sonuçlar vermesi mümkün görünmektedir.

Kalkınma Ajanslarının görev ve sorumluluklarını yerine getirmesinde büyük önem taşıyan bütçe gelirlerinden biri olan yerel yönetimlerden aktarılan kaynak miktarlarındaki düşük gerçekleşme oranları, GEKA için 2010, 2011 ve 2012 yıllarında bütçe döngüsünde zorluklar çıkmasına sebep olmuştur. Mali olarak ilerleyen dönemlerde ciddi sıkıntılarla karşılaşması muhtemel olan GEKA'nın bütçe kalemleri ve

oranları yeniden düzenlenmeli ve ajansın kullanabileceği kaynak kalemleri artırılmalıdır.

Bölgelerin gelişmesi ve kalkınmasının ilk adımı olan Bölge Planının hazırlık çalışmaları aşamasında yaşanan belirsizlik, zorluklar ve sıkıntıların bir sonraki plan hazırlama sürecinde yaşanmaması için gerekli olan Bölge Planı Hazırlama Kılavuzu'nun Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanması oldukça gerekli bir adımdır. Fakat DPT tarafından 2008 yılında çalışmalarına başlanan "Bölge Planı Hazırlama Rehberi"ni tam anlamıyla sonuçlandıramamıştır. Buna karşın, ajansların en önemli faaliyet alanı olan "Mali Destek Programları"nın hayata geçirilmesi için bölge planlarının hazırlanması gerektiğinden bölge planlarının hazırlanmasında acele edilmiştir. Bu sebeplerle 2009 yılında kurulan GEKA 2010- 2013 Bölge Planlarını hazırlamış ve DPT onayına sunmuştur.

Bölge planlama sürecinin düzgün ve verimli işlemsi için; bölgeye ilişkin verilerin sağlıklı bir şekilde toplanmalı, toplanan verilerin minimum hata payı ile analizi ve sentezi yapılmalı, analiz ve sentez sonucunda çıkan sonuçlar doğru modeller kullanılarak değerlendirilmelidir. Değerlendirme sonucunda bölgeye uygun olmayan sonuçların elenerek bölgenin potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve çıkan potansiyellerin yer seçiminin doğru yapılması gerekmektedir. Sürecin doğru işlemesi açısından kurumsallaşmış, organize olmuş ve ihtisaslaşmış birden fazla aktörün birbiriyle koordineli olarak çalışması gerekmektedir.

Türkiye'de henüz çok yeni olan kalkınma ajansları, başarılı faaliyetler yürüttükçe halk tarafından benimsenecek ve desteklenecektir. Kuruldukları bölgeyi ekonomik ve sosyo- kültürel açıdan kalkındırmayı hedefleyen ajanslar başarılı oldukları takdirde tüm ülkenin kalkınmasına vesile olabilecektir. Yine de kalkınma ajanslarının kusursuz örgütlenmeler olduğu söylenemez. 5449 sayılı Kanun'da bazı eksiklikler mevcuttur. Fakat ilgili kanunda yapılacak düzenlemeler ile ajansların dezavantajları avantaja dönüştürülebilir.

Sonuç olarak, firmaların ürün miktarlarında ve kapasitelerindeki artışı, istihdam oranındaki artışı, işletmelerin tekrar gözden geçilerek modernizasyonun yapılması, şirketlerin kendilerini yenilemeleri için proje yapmaları, ürün çeşitliliğin artırmaları ve

sertifika olarak kurumsallaşma yolunda ilerlemeleri, müşteri sayılarının artırmaları ve proje kapsamında düzenledikleri seminer ve toplantılarla kırsal kesimde yaşayan insanları bilinçlendirmeleri göz önüne aldığımızda, GEKA'nın vermiş olduğu mali destekle bölgedeki kırsal kalkınmayı desteklediğini ve hızlandırdığının rahatlıkla söyleyebiliriz.

GEKA uygulamasında görüldüğü gibi, BKA'lar kuruldukları bölgelere ekonomik anlamda önemli katkılar sağlamaktadırlar. İstihdam rakamlarının iyileşmesinin yanı sıra kamu yatırımlarındaki artış da önemli derecede yükselmektedir. Bölgedeki iç potansiyelin ortaya çıkmasına ve gelişmesine yardımcı olan birim sayesinde yurt içi mevduat rakamları hareketlenmekte ve bu duruma istinaden ajansın bulundukları bölgelerde banka şube sayıları da artmaktadır. Girişimcilerin sayısının artması ile rekabet ortamı sağlanıp, yatırımlar çoğalmaktadır. Temel makroekonomik göstergelerinin önemli bir kalemi olan ihracat rakamlarında sağlanan gelişmede bölgesel kalkınmanın yanı sıra ülke kalkınmasına katkı sağlamakta ve sürdürülebilir dengeli bir kalkınma için önem arz etmektedir. Söz konusu birimleri sadece ekonomik açıdan ele almak çokta doğru olmasa gerek. Kurumunda kendisini kültürel, sosyal ortamlarda bir düşünce okulu tanıtması ve demokratikleşme noktasında önemli bir hareket olduğunu insanlara empoze etmesi gerekmektedir. Yönetişim kavramını ön plana atarak özgün bir yapılanma olduğunu gerek ekonomik gerekse sosyal anlamda artı değer kattığını ve bu konularda ilgili yazılı çalışmalara da ağırlık vermeliyimler.

KAYNAKÇA

- Abuşoğlu, Ö. ve İnan, Ö. (1989) *Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model*, TOBB Yayınları, Yayın No: Genel 105, AR-GE 39, Ankara.
- Akın, İ. (1988) *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*, Yön Ajans, İstanbul.
- Akşahin, Selenge B. (2008) *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumu*, AB Uzmanlık Tezi: Ankara.
- Aktakas, Gül B. (2006) *Bölgesel / Yerel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma İçin Bir Model*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.
- Al, H.(2002) *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi*, Bilimadamı Yayınları, Ankara.
- Amin, A. (1999) "An Institutional Perspective on Regional Economic Development", *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 23, Issue 2, USA.
- Apan, A.(2004) "Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 4.
- Arnold, H.(1995) *Disparitaeten in Europa: Die Regionalpolitik der Europaeischen Union*, (Basel- Boston- Berlin: Birkhaeuser Verlag).
- Arslan, K. (2005) "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4 Sayı: 7, İstanbul.
- Arslan, E. (2010) "Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları", *Kamu-İş*, C:11, S:3.
- Avaner, T.(2005) *BKA Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı?, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Paragraf Yayınevi, Ankara.
- Aydoğan, F. (1997) *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Yapının Aileye Etkileri*, Van Valiliği ve 100. Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Kavşağında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu, Van.
- Başkaya, F. (2001) *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Başol, K. (1994) *Türkiye Ekonomisi*, Anadolu Matbaası, İzmir.
- Baykal, N. (2010) *Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Açısından Kalkınma Ajanslarının Misyonu: Kayseri Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Karaman.

- Berber, M. ve Çelepçi, E. (2005) “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, www.metinberber.ktu.edu.tr/linler/kajans.pdf (13.02.2013).
- Berber, M. (2005) *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, 3. Baskı, Trabzon.
- Berber, M. (2005) *Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı, Trabzon, ss. 146- 155.
- Bölgesel İstatistikler*, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOlustur.do>, (12.10.2013).
- Çakmak, E.(2006) *Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İmaj Yayınevi, Ankara
- Çalt, G. (2005) “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”, <http://www.zmo.org.tr>
- Çamur, K. ve Gümüş, Ö. (2005) “İstatistiki Bölge Birimleri (NUTS Sistemi), Menaf Turan (Der.), *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir?* Paragraf Yayınevi, Ankara.
- Cilavdaroğlu, Alptekin A.(2008) *Bölgesel Kalkınma Ajansları, Türkiye’de Kuruluş ve İşleyiş Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Çukurova Kalkınma Ajansı Basın Bildirisi, www.cka.org.tr/files/BasinBildirisi2009.pdf, (27.03.2013).
- ÇKA, http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1, (12.06.2013).
- Dağ, R. (2002) “Regional Macro- Development Policies: In The Example of Development in the East and South Esat Regions”, http://www.tesev.org.tr/dosyalar/dl_yoksulluk_bölgesel.html (24.07.2013).
- Dede, A. (2009), *AB Uyum Sürecinde Kalkınma Ajansları ve Mevlana Kalkınma Ajansı*, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya.
- Demirci, Güneşer, A. (2003) “Bölge Kalkınma Ajansları”, *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 15, Ankara.
- Demirci, Güneşer A. (2005) *Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Derleyen: Turan M., Birinci Baskı, Paragraf Yayınevi, No: 6, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1976) *1973 Gelir Dağılımı*, DPT Yayını, Ankara.

- Devlet Planlama Teşkilatı, (2000) *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Yayın No: DPT: 2502-ÖİK: 523, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2006) *Orta Vadeli Program 2006- 2008*, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2006) *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007- 2013)*, Resmi Gazete Tarihi: 01.07.2006, Sayı: 26215 Mükerrer, Ankara.
- DİE, (1997) *1990 Genel Nüfusun Sayımı / Nüfusun Sosyal Ekonomik Nitelikleri*, DİE Yayını, Yayın No: 1369, Ankara.
- DİE, (1999) *1981 Tarımsal Yapı ve Üretim*, DİE Yayınları No: 1054, Ankara.
- Dinçer, B., Özaslan, M. ve Satılmış, E. (1996), *İllerin Sosyo- ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Dinler, Z. (1984) *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Dinler, Z. (1998) *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi Yayınları, 5. Basım, Bursa.
- Dinler, Z. (2001) *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, 6. Basım, Bursa.
- Dinler, Z. (2005) *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, 7. Basım, Bursa.
- Doğan, S. ve Yıldız, Z. (2007) “Bölgesel Kalkınma, Turizm İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelini Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6.
- Doğanöz, A. Acar, (2006) *AB Bölgesel Kalkınma Politikası: Polonya- Türkiye Açısından Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Doğruel, F. (2012) “Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları”, *TURKONFED*, ss.4-8.
- Durman, M. (2001) “Bölgesel Gelişmede Fütz Analizi Kullanmanın Önemi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya.
- Dura, Can Y. (2008) “Dünya Uygulamaları Bağlamında Kalkınma Ajansları’nın Yapısal Analizi”, *Türk İdari Dergisi*, Yayın No: 461, Ankara.
- Dyson, J. (1998) Edward Wood and Christopher Barclay, Regional Development Agencies Bill–Bill 100 of 1997/98, Research Paper 98/7, House of Commons Library. <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp98/rp98-007.pdf> (25.07.2013).

- Elmas, G. (2001) *Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler AB ve Türkiye*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- England Regional Development Agencies, (2002) *Building Prosperity for The English Regions*, Northwest Development Agency, Birmingham.
- Eraydın, A. (1983) *Bölge Merkezlerinin Sanayi Yapısı Araştırması*, DPT Yayını, No:1908, SPT: 376, Ankara.
- Eraydın, A.(2004) “Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt. 1, Ankara.
- Erginkaya, Cüneyt K. (2008) *Gittikçe Genişleyen Bir Kent: Adana, Adana Kent Sorunları Sempozyumu*, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yayını, Adana.
- Ergun, T. (1993) “Bölgelerarası Dengesizliklerin Giderilmesinde Bölgesel Örgütlemelerin Önemi: Tennessee Valley Authority”, *Amme İdaresi Dergisi*, C: 26, S: 1.
- Erkal, M. (1972) *Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması*, Şamil Yayınevi, İstanbul.
- Erkal, M. (1978) *Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması*, Şamil Yayınevi, 2. Basım, İstanbul.
- Erkan H. (1987) *Sosyo- Ekonomik Bölgesel Gelişme (Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım)*, Kavram Matbaası, İzmir.
- Eroğlu, M. ve Kum, M. (2010) “Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının İdari Teşkilat İçindeki Yeri”, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:35, Kayseri.
- Eşiyok, B. Ali (2002) *Kalkınmada Bölgesel Farklılıklar Büyüme Kutupları ve GAP (Tespit ve Çözüm Önerileri)*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Eşiyok, B. Ali (2005), *AB Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Farklılıkları, Büyüme Kutupları, Sanayinin Mekansal Dağılımı ve Bölgesel Gelir*, Türkiye Kalkınma Bankası A. Ş. Araştırma Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Eşiyok, B. Ali ve Sekmen F. (2012), *Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Dengesizlikler Doğu Anadolu’nun Bölgesel Gelişmedeki Yeri ve Çözüm Önerileri*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü Yayını, Ankara.

- EURADA, (1999) Creation, Development and Managment of RDAs, Does It Have To Be So Difficult?, www.eurada.org /Aktaran Kayasü S. ve Diğerleri, (2003) *Yerel/ Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Finansal* *Türkiye* *Haritası*,
<http://ebulten.bddk.org.tr/haritalama/harita.aspx>, (13.10.2013).
- Friedmann, J. (1973) Urbanisation Planing and National Development, Sage Publ., London.
- GDP (current US\$), <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>, (26.08.2013).
- GEKA, <http://www.geka.org.tr/icerik/2/138/anasayfa.htm>, (14.08.2013).
- Gezici, F. ve Hewings, G. J. D. (2004). “Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey”, *The Applied Regional Science Conference*, Vol. 16, No. 2, July, Blackwell Publishing Ltd., ss.113-132.
- Gibbs, D. (2000) “Ecological, Regional Economic Development and Regional Development Agencies”, *Geoforum*, Vol.31
- Göktürk, A.(2006) *Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme – Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış*, Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Yeni Dinamikler, Der: Aylan Arı, Derin Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, Yılmaz A. (1988) *Türkiye’de Bölgesel Dengesizlikleri Gidermeye Yönelik Politikalar: Güneydoğu Anadolu Projesi Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İzmir.
- Gündüz, Yılmaz A. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*, Ekin Kitabevi, 1. Baskı, Bursa.
- Halkier, H., (2006) “Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ, Ankara.
- Hasanoğlu, M. Ve Aliyev, Z. (2006) “Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 60, Ankara.
- Hoşgörür, V. ve Gezgin, G. (2007) “Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, C: 2, S: 2, Van.

- Hughes, James T., (1995) “The Role of Development Agencies in Regional Policy: An Academic and Practitioner Approach”, *Urban Studies*, Vol.35, No. 4.
- Ildırrar, M., (2000) *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Nobel Yayın, Ankara.
- Ildırrar, M., (2004) *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Nobel Yayın, Ankara.
- Işıltan, F., (1960) *Urfa Bölgesi Tarihi*, İstanbul.
- İllere ve Bölgelere Göre Bilgiler*, <http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/illere-ve-bolgelere-gore-bilgiler/73> ,(13.10.2013).
- İzgi, R. (1979) *Bölgesel Dengesizlik ve Sanayinin Yaygınlaştırılması*, Uzmanlık Tezi, DPT, Ankara.
- Kafalı, Ali M. ve Sekmen F. (2010) *TRC3 Mardin Alt Bölgesi Stratejik Gelişme Raporu*, Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
- “Kalkınma Ajansı Nedir”, www.dpt.gov.tr/bgyu/klknmaajans/kalkınma_ajansNedir.html, (27.03.2013).
- Karadağ, Ç. (2011) *Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü: Isparta Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi: Isparta.
- Karaaslan, G. (2008) *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Politikaları ve Kalkınma Ajansları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Karasu, K.(2005) *İngiltere’de Bölge Kalkınma Ajansları*, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, Derleyen Turan, M., Paragraf Yayınevi, Ankara
- Kaya, K.(2007) *Bölgesel Kalkınmada Yeni Bir Model: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Kaya, A. (2009) *Türkiye’de Bölgesel Net Mali Yansıma*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 395, Ankara.
- Kayasü, S. ve Pıncıoğlu, M., Yaşar Senem S. ve Dere, S. (2003) *Yerel/ Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2003- 8, İstanbul.
- Keleş R.(1973), “Bölge Planlaması ve Bölge Kalkınması, Şehircilik Sorunları Uygulama ve Politika”, S. B. F. Yayını, Ankara.

- Keleş, R. (1993) *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara
- Keleş, R. (1998) “Bölge Gerçeği ve Avrupa”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2.
- Kılıçarslan, H. (2009) *İktisadi Açından Bölgesel Dengesizlik Olgusu Osmaniye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Klaassen, L. H. (1967) *Social Amenities in Area Economic Growth*. Paris: OEC Publications, Manpower and Social Affairs Committee, 5. Series of Developing Job Opportunities.
- Kumral, N. (1994) “Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki”, *EGİAD Ekonomik Raporları*, İzmir.
- Koçberber, S. “Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 61.
- Korel. G. (2005) “Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar*, 2005 Konferans Bildirileri, İstanbul Politikalar Merkezi,(16.01.2007).
- Köse, Ö. (2004), “Yerel Yönetim Olgusu ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi”, *Sayıştay Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı: 52, Ankara.
- Kösecik, M. (2004) “Avrupa Birliği Entegrasyonu ve Ulusal Kamu Yönetimleri”, *Çağdaş Kamu Yönetimi- II*, Ed: Muhittin Acar, Hüseyin Özgür, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Maç, N. (2006). *Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye. Araştırma Raporu*, Konya Ticaret Odası Etüd – Araştırma Servisi, (Sayı: 2006- 117/76), Konya.
- Maçkonya, N. (2006) “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, *Etüd Araştırma Servisi Araştırma Raporu*, Konya Ticaret Odası, Sayı: 117, Konya.
- Mengi, A. (1998) *Avrupa Birliği’nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Milli Güvenlik Kurulu, (1993) *Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri*, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekterliği Yayını, No: 2, Ankara.
- Misyon ve Vizyon*, <http://www.egev.org/>, (13.10.2013).
- Modi, Jitendra R.(1983) “Bölgesel Farklılıkların Mali Teşviklerle Azaltılması”, Çev. Tosuner, M. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ. B. B. F. Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1- 2.
- Mutlu, S. (1992) “Bölge Gelişmesinde Temel Etmenler ve Türkiye’de Durum”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 3, TODAİE, Ankara.

- Mutlu, S. (1993) “GAP Bölgesinde Sanayi ve Gerekli Teşvik Sistemleri”, *GAP ve Sanayi Sempozyumu 16- 18 Ekim 1990*, Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi, Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Nalbant, A.(1996) “Bölgesel Devlet: Yeni Bir Devlet Biçimi mi? Kuramsal Temeller”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, ss. 39- 70.
- Oksay, Seymen C. ve Kubar, Y. (2007) “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B. F. Dergisi*, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Konya. .
- Okşan, O. (1998) *Güney Kore’nin Kalkınma Modeli ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Organizasyon Yapısı*, www.izka.org.tr/kurumsal/organizasyon-yapisi, (13.07.2013).
- Öz, Celil A. (2009) *Kalkınma Ajanslarının Türk Kamu Yönetimi İçindeki Yeri*, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sivas.
- Özel, M. (2003) “Avrupa Birliği’nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine”, *Ankara Üniversitesi S. B. F. Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 1, Ankara, ss. 98- 117.
- Özel, M. (2009) “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetimsel Birim Arayışları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 64, Sayı 1. http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dergi/pdf/64/1/7-ozel_mehmet.pdf, (03.10.2013).
- Özen, P. (2005) *Bölge Kalkınma Ajansları*, TEPAV Yayınları, <http://www.samsunkalkinma.gov.tr/Download/WO8L17DD.pdf> (Erişim Tarihi:04.02.2013).
- Özen, N. (2006) “Bölgesel Gelişmeyi Sağlamak ve Hızlandırmak Üzere Oluşturulacak Kalkınma Ajansları Hakkındaki Yasal Düzenlemeler”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 212, Mayıs 2006, ss. 37- 42.
- Özkıvrak, Ö. ve Dileyici, D. (2012) “Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye”, Dokuz Eylül Üniversitesi <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/OCAK2001/globallesme.html>
- Özmen, F. (2004) *Yeni Bölgecilik Anlayışı ve Kalkınma Ajansları – Küreselleşme Sürecinde Dünya’daki ve Türkiye’deki Yeni bölgecilik Anlayışı ve Kalkınma*

- Ajansı Uygulamaları*-, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.
- Özmen, F. (2008), “AB Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.13, S.3.
- Özer, Akif M. (2012) “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sosyal Ekonomik İşlevleri”, *Kamu – İş Dergisi*, C: 12, S:2, Ankara.
- Özer, Y. Emre, (2010) *Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örnekleri*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Pamfil, C. (2003) *Evolving Intergovernmental Relations for Effective Development in the Context of Regionalization*, Open Society Institute Local Government and Public Service Reform Initiative, Budapest.
- Parlak, B. ve Özgür, H. (2002) *Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler*, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Polatkan, T. (1968) *Bölgesel Gelişme ve Politikası*, DPT Yayını, No: 560, Ankara.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,
http://www.ttso.org.tr/ttsosite/dosyalar/raporlar/yatirim_raporu.doc, (13.03.2013)
- Saublens, C. (2012) “Development Agencies in Europe”, EURADA,
http://hostingerrors.isp.belgacom.be/Errors.cgi?url=http://www.eurada.org/doc/RDAs_standardpresentation.ppt.
- Serhat Kalkınma Ajansı, (2013) <http://www.serka.org.tr/ss.asp>, (15.01.2013).
- Sezen, S.(1999) “Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama”, *TODAİE*, Ankara.
- Stilwill, Frank J.B.(1972) *Regional Economic Policy*, The Macmillian Press, London, 1972.
- Somel, A. ve Ekiz, C. (2005) “AB Plancılığına Geçiş”, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Der: Turan, M. Paragraf Yayınevi, Ankara.
- Şahin, M. (1994) *Bölgesel Dengesizlikleri Giderici Maliye Politikaları ve Türkiye Uygulamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

- Şen, Z. (2004) *Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı: Ankara.
- Şimşek, M.(2004) “Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğin Boyutu: Çözüm Önerileri ve Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası Hakkında Bir Değerlendirme”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 1, Kahramanmaraş.
- Tamer, M. (2001) *Kalkınma ve Bölge Valiliği*, Ankara.
- Taş, H. Cesurhan (2007) “Bölgesel Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler ve Son Gelişmeler”, *Türk İdare Dergisi* / 456, ss. 138 – 161
- Taş, S., Örnek, D. ve Işık, N. (2012) “Ekonomik Yönetişimin Aktörü Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları”, www.ozal.congre.ss.nonu-edu.tr (06.12.2012).
- Taşdelen, E. (1993) “Bölgelerarası Dengesizlikler ve Türkiye- 1923- 1993”, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Taştekin, A.(2007) *Avrupa Birliği'nde Bölgeselleşme Politikaları ve Türkiye'de Bölgesel Stratejiler*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Tekeli, İ. (1996) “Yönetim Kavramı Yanı sıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine”, *Sosyal Demokrat Değişim*, Sayı: 3.
- Tekeli, İ.(2004) “Bir Bölge Plancısının Çözmeye Çalıştığı Sorunun Büyüklüğü Karşısında Yaşadığı İç Huzursuzlukları”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt 2, DPT ve Pamukkale Üniversitesi, Ankara, ss. 244- 262.
- Tekin, A. (2011) “Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29, Kütahya.
- Tennessee Valley Authority*, <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/USAtva.jpg>, (06.01.2013).
- Tuncer, S. (1993) *Kalkınmada Öncelikli Yöreler ve Vergileme*, İ.Ü. Yayını, Yayın No: 3694, Güney Matbaası, İstanbul.
- TÜİK, Hane halkı İşgücü İstatistikleri, (NACE Rev.1-2) http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/guney_ege_bolgesi_sosyal_durum_raporu.pdf (12.10.2013)

- Türk, İ.(2005) *Maliye Politikası- Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri*, Turhan Kitabevi, 17. Baskı, Ankara.
- Uzay, N. (2005) *Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*, Seçkin Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.
- Yazgan, T. (1977) *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gelişme Planı*, Emsa Anonim Şirketi Kutsun Yayınevi, Cilt: I, İstanbul.
- Yılmaz, B. (2007) *Güney Kore'nin Kalkınmasında Üniversitelerin ve Araştırma Kurumlarının Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kayseri.
- Yılmaz B. (1938) *Ekonomik Yapı ve Büyüme*, DPT, Uzmanlık Tezi, No: 111- 38, Ankara.
- Yiğitbaşı, Ş. (1977) “Emredici ve Yol Gösterici Planlarda Karşılaşılan Genel Sorunlar, Metot Yaklaşımları ve Türk Planlamasının Durumu”, *Ege Üniversitesi İktisadi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 13, İzmir, ss. 51- 62.
- Yüceyılmaz, H.(2007) *Avrupa Birliği Sürecinde Bölgesel Gelişmeler ve Kalkınma Ajansları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Güzide YILDIZ :
Doğum Yeri ve Tarihi : Köyceğiz – 18.01.1988 :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Uludağ Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi - Maliye Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Bölümü
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İletişim

e-posta Adresi : gzd_14_@hotmail.com

Tarih : 28.10.2013